

**“De kracht van kleinschaligheid: van actieve
overheid naar energieke samenleving”**

*Onderzoek naar de werking van lokale energie initiatieven als een vorm van
zelforganisatie*

UWĪND

“De kracht van kleinschaligheid: van actieve overheid naar energieke samenleving”

Onderzoek naar de werking van lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie

Auteur: Yusuf Bicer

Studentnummer: 375255

E-mail: Yusuf.bicer@hotmail.nl

Erasmus Universiteit Rotterdam

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Opleiding Bestuurskunde

Master Publiek Management

Begeleider: Dr. ir. Michiel Kort

Tweede lezer: Prof. Dr. Jurrian Edelenbos

Datum: 16 januari 2014

Voorwoord

Voor u ligt mijn masterscriptie naar lokale energie initiatieven. Met deze scriptie rond ik mijn master bestuurskunde, specialisatie publiek management, aan de Erasmus Universiteit af. Voordat ik aan deze studie begon heb ik de bachelor politicologie afgerond aan de Universiteit van Amsterdam en met veel plezier stage gelopen bij het ministerie van Binnenlandse Zaken, directie Woon- en Leefomgeving. Een van mijn stageopdrachten was om een aantal bottom-up initiatieven van burgers in kaart te brengen. Al snel kwam ik op een aantal lokale energie initiatieven. Wat mij dan ook fascineerde is hoe burgers zelf het initiatief nemen om op een innovatieve manier om te gaan met maatschappelijke problemen. Dit heeft mij er toe geïnspireerd om deze scriptie te schrijven over lokale energie initiatieven.

Graag wil ik iedereen dan ook bedanken die mij geholpen heeft bij het afronden van deze scriptie. Marinka van Vliet voor haar begeleiding vanuit Berenschot en haar tussentijdse feedback op mijn stukken. Dank ook aan de gesprekspartners voor hun input. In het bijzonder wil ik Michiel Kort bedanken voor zijn begeleiding gedurende de afgelopen maanden. Ongeveer twee jaar geleden spraken wij elkaar voor het eerst, jij als onderzoeker aan de Erasmus Universiteit, ik als stagiair bij het ministerie. Dit gesprek gaf aanleiding om mij te oriënteren op een master bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit en zo geschiedde. Achteraf gezien kan ik zeggen dat dit een goede keuze is geweest, een nieuwe omgeving met inspirerende docenten en een mooie stage bij Berenschot. Met veel plezier kijk ik dan ook terug op mijn tijd aan de Erasmus Universiteit.

Tot slot wil ik iedereen bedanken in mijn naaste omgeving, zoals mijn vrienden, mijn broertje en natuurlijk mijn ouders voor de ondersteuning en het geduld dat zij met mij hadden de afgelopen maanden.

Veel leesplezier toegewenst!

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op lokale energie initiatieven en welke factoren bijdragen aan het slagen van lokale energie initiatieven. Met name is in dit onderzoek gekeken naar de interactie tussen lokale energie initiatieven en lokale overheden. Steeds vaker nemen private partijen, zoals burgers eigen initiatief voor de kwaliteit van de eigen leefomgeving, zo ook in de energiesector. In deze sector migreren burgers steeds vaker van consument richting producent. De laatste jaren zijn er dan ook meer dan driehonderd lokale energie initiatieven ontstaan in Nederland. Echter, voor overheden en marktpartijen is het nog niet altijd duidelijk hoe om te gaan met lokale energie initiatieven. Door middel van dit onderzoek is inzichtelijk gemaakt welke factoren een bijdrage leveren voor het slagen van lopende energie initiatieven.

Vanuit de theorie is ingegaan op de veranderende rol van de overheid en de verschuiving van *government* richting *governance*. Waar *government* uitgaat van een centrale hiërarchische overheidssturing gaat *governance* uit van een netwerk van partijen, waarbij de overheid niet meer hiërarchisch stuurt in deze netwerken, maar een van de partijen binnen het netwerk is. Vervolgens is het theoretisch concept zelforganisatie geïntroduceerd. Onder zelforganisatie wordt in dit onderzoek verstaan een initiatief gestart door private partijen, zoals burgers en dat gevormd wordt door interactie met overheidspartijen. Door middel van interactie vindt ontwikkeling plaats binnen het netwerk van zelforganisatie. In dit onderzoek is als uitgangspunt genomen dat een lokaal energie initiatief een vorm van zelforganisatie is. Vervolgens zijn vanuit de theorie drie factoren benoemd die van invloed zijn op zelforganisatie te weten; empowerment, vertrouwen en individuen met verbindend vermogen, die in dit onderzoek *boundary spanners* worden genoemd.

Om de factoren inzichtelijk te krijgen is in dit onderzoek gebruik gemaakt van een vergelijkende casestudie naar drie lokale energie initiatieven. De drie lokale energie initiatieven zijn:

- TexelEnergie;
- LochemEnergie
- Uwind.

Uit de analyse is gebleken dat zelforganisatie van lokale energie initiatieven niet los gezien kan worden van de rol van overheden. Hoewel het netwerk bottom-up gevormd wordt door private privaten, hebben lokale overheden wel degelijk een rol hebben bij lokale energie initiatieven door niet te sturen of te regisseren, maar daar waar mogelijk te faciliteren. Dit faciliteren helpt om doelstellingen gerealiseerd te krijgen voor lokale energie initiatieven, zoals het verkrijgen van subsidies. Er is geen blauwdruk voor dit faciliteren, dat moet zich gedurende het proces ontwikkelen. Het faciliteren kan dan ook verschillen. Zo kan de gemeente als verbinder optreden richting andere overheden, maar ook als verbinder in de interne gemeentelijke organisatie. Uit dit onderzoek is ook gebleken dat de initiatiefnemers een grote mate van deskundigheid beschikken over de energiesector of de lokale politiek. Deze deskundigheid draagt bij aan de realisatie van doestellingen. Tot slot is uit dit onderzoek gebleken dat wanneer er eenmaal vertrouwen ontstaat tussen de gemeente en lokale energie initiatieven de samenwerking tussen deze partijen versterkt wordt, dit leidt dan weer tot het behalen van resultaten. Boundary spanners, dus personen met verbindend vermogen helpen om verbindingen te leggen met andere partijen, maar met name ook om de gemeente aan te sluiten bij het initiatief.

Deze analyse en conclusies hebben geleid tot de volgende aanbevelingen:

Aanbevelingen voor gemeenten:

- probeer daar waar mogelijk lokale energie initiatieven te ondersteunen en te faciliteren. Het ondersteunen en faciliteren kan door het verstrekken van subsidie, maar uit dit onderzoek blijkt dat dit niet per se alleen kan door het verstrekken van subsidie, maar ook door verbindend op te treden naar andere overheden;
- creëer lokale betrokkenheid, zorg bijvoorbeeld, door randvoorwaarden te stellen aan het initiatief, dat er mogelijkheden bestaan voor inwoners om te participeren in het initiatief;
- probeer samen op te trekken met een lokaal energie initiatief door als verbinder te opereren naar andere overheden;
- geef de ruimte tot groei in het proces. Probeer als gemeentelijke organisatie niet het initiatief over te nemen, maar laat het van de initiatiefnemers.

Aanbevelingen voor initiatiefnemers:

- begin niet zomaar een initiatief. Probeer de juiste mix van expertise en kennis om je heen te verzamelen;
- probeer draagvlak te creëren voor het initiatief bij de gemeente door vroeg in het begin de gemeente bij het initiatief te betrekken;
- maak gebruik van het netwerk van lokale overheden en het eigen netwerk;
- probeer draagvlak te creëren voor het initiatief bij inwoners, door bijeenkomsten te organiseren;
- blijf communiceren richting de gemeente, maar ook richting bewoners.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	7
1. Inleiding	13
1.1 Aanleiding	13
1.2 Focus op lokale energie initiatieven	15
1.3 Probleemstelling	18
1.4 Hoofd- en deelvragen	19
1.5 Relevantie	21
1.6 Leeswijzer	23
2. Theoretisch kader	24
2.1 Zelforganisatie	24
2.1.1 Van government naar governance	24
2.1.2 Governance netwerk	26
2.1.3 Ontwikkeling van (burger) participatie in Nederland	28
2.1.4 Zelforganisatie vanuit een ander perspectief	33
2.1.5 Tussenconclusie	36
2.2 Factoren die bijdragen aan de werking van zelforganisatie	36
2.2.1 Institutioneel perspectief	37
2.2.2 Democracy cube & empowerment	38
2.2.3 Vertrouwen	41
2.2.4 Boundary spanning actors	44
2.3 Eindconclusie van de theoretische verkenning	48
2.4 Relatie tussen kernvariabelen	50
2.5 Conceptueel model	51
3. Methodologie en operationalisatie	52
3.1 Onderzoeksdesign	52
3.2 Caseselectie	53
3.3 Betrouwbaarheid & Validiteit	58
3.4 Operationalisatie	59
3.4.1 Kernvariabelen	60
3.4.2 instrumentaliseren	62
3.5 Introductie van de cases	68
3.5.1 Texel Energie	68
3.5.2 LochemEnergie	69
3.5.3 Uwind	70
4. TexelEnergie	72
4.1. Inleiding	72

4.2 Start van TexelEnergie als zelforganisatie	74
4.3 Interactie tussen TexelEnergie en de gemeente Texel	77
4.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten.....	83
4.4.1 Empowerment	83
4.4.2 Vertrouwen	85
4.4.3 Boundary spanners.....	88
4.5 Eindconclusie TexelEnergie.....	93
5. LochemEnergie	94
5.1 Inleiding	94
5.2 Start van LochemEnergie als zelforganisatie	95
5.3 Interactie tussen LochemEnergie en gemeente Lochem	98
5.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten.....	106
5.4.1 Empowerment	106
5.4.2 Vertrouwen	108
5.4.3 Boundary spanners.....	110
5.5 Eindconclusie LochemEnergie.....	112
6. Uwind	114
6.1 Inleiding	114
6.2 Start van Uwind als zelforganisatie.....	114
6.3 Interactie tussen Uwind en gemeente Houten	117
6.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten.....	122
6.4.1 Empowerment	122
6.4.2 Vertrouwen	124
6.4.3 Boundary spanners.....	127
6.5 Eindconclusie Uwind	129
7 Casevergelijking: overeenkomsten en verschillen tussen de drie cases ..	131
7.1 Start van de lokale energie initiatieven als zelforganisatie	131
7.2 Interactie tussen lokale energie initiatieven en gemeenten	132
7.3 De werking van factoren op de te behalen resultaten.....	135
7.3.1 Empowerment	135
7.3.2 Vertrouwen	136
7.3.4 Boundary spanners.....	138
8. Conclusie & discussie	141
8.1 Motieven voor zelforganisatie.....	141
8.2 Deskundigheid van de initiatiefnemers	141
8.3 Relatie tussen empowerment, vertrouwen en boundary spanners en zelforganisatie	142
8.4 Theoretische conclusies	143
8.5 Aanbevelingen	144
8.6 Discussie	145

9. Bijlage	148
Literatuurlijst.....	148
Lijst met geïnterviewden.....	155
Bestudeerde documenten:	156
Bestudeerde websites	157
Interviewleidraad	159

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

De energiesector is een van de belangrijkste sectoren voor de Nederlandse economie. Per jaar levert de energiesector Nederland ongeveer zesendertig miljard euro op. De overheid heeft de energiesector als een van de topsectoren aangewezen, het belang van de energiesector wordt hiermee extra benadrukt. Het huidige kabinet wil dan ook de kracht van de energiesector verder vergroten, bijvoorbeeld door een overgang naar groene energievoorziening te bewerkstelligen. De overgang naar een groene energievoorziening kan, volgens de Rijksoverheid, extra bijdragen aan de economische groei van Nederland. Het huidige kabinet heeft ook als doelstelling dat in 2020 veertien procent van de energievoorraad wordt opgewekt via hernieuwde bronnen, zoals zonne-energie of windenergie. Doel is om in 2020 veertien procent duurzame energie en in 2050 een volledige duurzame energievoorziening in Nederland te realiseren¹.

Op zes september 2013 is het energieakkoord voor duurzame energie, onder begeleiding van de Sociaal-Economische Raad, tot stand gekomen. In dit energieakkoord zijn de belangrijkste (sociale) partners, zoals overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties tot bindende afspraken gekomen over duurzame groei in Nederland. Naast het belang van de Rijksoverheid op het terrein van energie, gebeurt er ook veel op lokaal niveau binnen Nederland. Veel burgers migreren langzaam van consument richting producent, zo ook in de energiesector (Agentschap NL, 2013). Hiermee wordt bedoeld dat burgers niet alleen stroom afnemen, maar ook hun eigen energievoorziening op een duurzame manier produceren (Agentschap NL, 2013). In de laatste jaren zijn er meer dan driehonderd lokale energie initiatieven gestart in Nederland variërend van het opwekken van stroom via zonnepanelen tot het gezamenlijk realiseren van windturbines door bewoners op lokaal

---

¹ (<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/duurzame-energie/meer-duurzame-energie-in-de-toekomst>), laatst geraadpleegd op 30-10-2013.

niveau.² In het energieakkoord is onder andere opgenomen dat lokale energie initiatieven gestimuleerd worden bijvoorbeeld door middel van belastingverlaging wanneer zij een lokaal initiatief starten. De gedachte is dat lokale energie initiatieven een bijdrage kunnen leveren aan duurzaamheidsdoelstellingen (Hajer, 2011). Zoals eerder al genoemd zijn er in de laatste jaren meer dan driehonderd van deze lokale energie initiatieven gestart in Nederland. Dit is een trend en daarom is het relevant om te onderzoeken, want daaruit blijkt dat de zelforganiserende kracht erg aanwezig is in de energiesector, een sector die traditioneel gedomineerd is door overheden en marktpartijen (Hajer, 2011).

De rol van de overheid verandert dan ook. De laatste jaren vinden veranderingen plaats in de relatie tussen overheden als samenleving (Dam, Eshuis & Aarts, 2008:9). Centrale aansturing door overheden wordt steeds lastiger ingegeven door maatschappelijke ontwikkelingen, zoals globalisering, regionalisering en horizontalisering. Steeds vaker verschuiven taken van publieke partijen naar private partijen, zoals burgers, maatschappelijke organisaties en marktpartijen (Dam, Eshuis & Aarts, 2008:9; Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004:10). Deze ontwikkeling wordt in de (sociale) wetenschap ook wel de verschuiving van *government* naar *governance* genoemd. De overheid legt hierdoor meer verantwoordelijkheden neer bij de samenleving (Dam, Eshuis & Aarts 2008:9; Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004:11). Zo ontstaat er meer een gemengd veld, waarin overheden, burgers, ondernemers, marktpartijen en maatschappelijke organisaties samen met elkaar aan het werk zijn binnen het publieke domein (Van Twist et al., 2013:6).

In de politiek ontstaat het besef dat de relatie tussen overheid en samenleving verandert. In het huidige regeerakkoord is dan ook opgenomen dat burgers als eerst zelf verantwoordelijk zijn voor de kwaliteit van hun eigen leefomgeving. Daarnaast wordt ruimte gegeven en gecreëerd voor initiatieven vanuit de samenleving, bijvoorbeeld door het versoepelen van

---

²(<http://www.hieropgewekt.nl/initiatieven>, <http://www.agentschapnl.nl/onderwerpen/duurzaam-ondernemen/duurzame-energie-opwekken/duurzame-energie/lokale-initiatieven>), laatst geraadpleegd op 10-11-2013)

wet- en regelgeving.³ Hoogleraar transitie management Jan Rotmans aan de Erasmus Universiteit Rotterdam gaat nog een stap verder dan het regeerakkoord door te beweren dat de samenleving op een kantelmoment staat, dat eens in de 150 jaar voorkomt. Volgens Jan Rotmans bevinden we ons in een omslagpunt van een top down hiërarchische samenleving naar een bottom-up netwerksamenleving, waarin burgers niet meer afwachten wat overheden gaan doen. Burgers nemen steeds vaker zelf het initiatief voor de kwaliteit van de eigen leefomgeving.⁴

Door samenwerking tussen burger en overheid en met de overheid als *governance* actor in plaats van *government* actor kunnen duurzaamheidsuitdagingen samen worden opgelost. Met de overheid als *governance* actor wordt bedoeld dat overheden veel directer aansluiten op het benutten van initiatieven vanuit de samenleving (Hajer & Huitzing, 2012:44). Die initiatieven zullen het grote probleem van klimaatverandering niet oplossen. Ze zijn echter wel belangrijk, omdat de initiatieven van burgers en bedrijven helpen een breed gedeelde visie op de veranderende rol van de overheid tot stand te brengen (Hajer & Huitzing, 2012). Dit onderzoek richt zich op lokale energie initiatieven en hoe zij in verband staan met de veranderende rol van de overheid.

1.2 Focus op lokale energie initiatieven

De laatste jaren is het beeld van de kracht van de samenleving in de politiek en het beleid sterker geworden (van Twist et al., 2013:7). De moderne samenleving wordt gezien als een energieke samenleving met mondige, autonome burgers en vernieuwende bedrijven (Hajer, 2011:10). Passend in het beeld van de kracht van de samenleving zijn lokale energie initiatieven (Hajer, 2011; Agentschap NL, 2013).

---

³ Regeerakkoord “Bruggen Slaan” ondertekend en gepresenteerd op 29 oktober 2012 door coalitiepartijen VVD & PvdA. Op pagina 2 staat het volgende: wij zijn ervan overtuigd dat het goed is voor onze samenleving en onze burgers om ruimte te maken voor initiatief, <http://www.rijksoverheid.nl/regering/regeerakkoord>, laatst geraadpleegd op 26-09-2013.

⁴ Prof. Dr. Jan Rotmans stelt dit in de uitzending van vpro tegenlicht: TransitieNL. Kiemen van het nieuwe Nederland, <http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2012-2013/transitiel.html>, laatst geraadpleegd op 16-09-2013

Volgens Agentschap NL, een agentschap van het ministerie van Economische Zaken dat zich richt op duurzame en innovatieve ambities van ondernemers en burgers, draagt een lokaal energie initiatief bij aan een energieke samenleving, een samenleving waar burgers zelf hun energievoorziening gaan organiseren (Agentschap NL, 2013:6). De opkomst van lokale energie initiatieven past dan ook binnen de veranderende relatie tussen overheden en samenleving, de verschuiving van *government* naar *governance* en in een samenleving waarbij private partijen, zoals burgers, meer het eigen initiatief nemen en niet meer wachten op grote bedrijven of overheden om veranderingen voor de eigen leefomgeving te bewerkstelligen (Agentschap NL, 2013:10).

De energie- en netwerkbedrijven en de overheid zijn traditioneel verantwoordelijk voor de energievoorziening, waarop de burger slechts als consument aangesloten is. De betrokkenheid van burgers bij energie ging tot voor kort niet veel verder dan investeren in private duurzaamheidsmaatregelen, zoals isolatie en zonnepanelen (Agentschap NL, 2013).

Er is nog geen wetenschappelijk consensus over waarom lokale energie initiatieven van de grond komen. Door Agentschap NL (2013) worden drie redenen genoemd voor het feit dat lokale energie initiatieven worden gestart:

- onvrede over het optreden van de gevestigde bedrijven of de overheid; deze zouden te anoniem, te groot en te traag zijn;
- de wil om meer betrokken te zijn bij de kwaliteit van de eigen leefomgeving (sociale cohesie en leefbaarheid);
- winst maken en dus financieel erop vooruitgaan.

De bloei van lokale energie initiatieven kan zowel positief als negatief beschouwd worden. Enerzijds door een optimistische en positieve bril gekeken wordt de bloei van lokale energie initiatieven dan ook gezien als initiatieven die het mogelijk maken dat

duurzaamheidsdoelstellingen gerealiseerd worden. Anderzijds, gekeken door een negatieve bril, is de opkomst van lokale energie initiatieven te wijten aan het direct gevolg van een tekort, namelijk verschraling van de overheidsinzet op het gebied van duurzaamheid. Voor burgers zit er niks anders op dan het zelf te doen. De burger is in dit geval niet actief omdat hij dat wil, maar omdat het niet anders meer kan (van Twist et al., 2013:7). Het initiatief is dan een signaal van een tekortschietende overheid (van Twist et al., 2013:8).

Lokale energie initiatieven kunnen vanuit het perspectief van overheden ook weggezet worden als hindermacht (Dam et al., 2011). Met hindermacht wordt in perspectief van overheden bedoeld dat de lokale energie initiatieven niet passen in bestaande plannen van overheden. Als voorbeeld wordt aangehaald dat vanuit de Rijksoverheid structuurvisies worden opgesteld, welke door de provincies worden vertaald in streekplannen en tot slot door de gemeenten worden uitgewerkt in bestemmingsplannen. Overheden zien door de opkomst van lokale energie initiatieven dat dit onder druk komt te staan. Initiatieven van onderop worden in dit oude discours veelal weggezet als hindermacht en *nimby* gedrag (not-in-my-back yard) (Dam et al., 2011:18). Met het not-in-my-backyard gedrag wordt bedoeld dat personen in de buurt voorstander zijn van windenergie of zonne-energie, maar tegen windturbines en zonnepanelen in de eigen buurt of wijk (Agterbosch et al., 2009:394). In dit discours van de overheid ligt de nadruk voor het realiseren van duurzame energie bij overheden. (Dam et al., 2011:19).

Op dit moment is er geen consensus over wat er verstaan wordt onder een lokaal energie initiatief. Om begripsverwarring te voorkomen is het belangrijk om een definitie te geven wat er in dit onderzoek wordt bedoeld met een lokaal energie initiatief. Agentschap NL (2013) ondercheidt enkele gemeenschappelijke kenmerken:

- het doel is het opwekken en/of afzetten van duurzame energie in een afgebakende omgeving;
- de initiatiefnemers zijn vaak burgers, al dan niet samen met lokale bedrijven;

- zij werken, zeker in het begin, vooral met vrijwilligers;
- een lokaal netwerk staat voorop, waarbij gezocht wordt naar samenwerking tussen burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en overheden;
- de gekozen bedrijfsvorm is vaak een coöperatie, omdat deze aansluit bij de behoefte aan gedeeld eigenaarschap en de belangenbehartiging van de lokale gemeenschap.

In buitenlandse literatuur (Walker & Wright, 2008; Walker et al., 2009; Schreuer & Weismeier-Sammer, 2010) worden lokale energie initiatieven als volgt gedefinieerd:

“A community started locally by private actors with or without governmental agencies, but who try to emerge sustainable energy by working in networks. Local energy initiatives are a new kind of socio-economic organisations to the system of energy provision”

Op basis van onderscheidende kenmerken, zoals opgesteld door Agentschap NL (2013) en op basis van internationale literatuur wordt in dit onderzoek de volgende definitie van een lokaal energie initiatief gehanteerd:

“Een lokaal energie initiatief is een initiatief gestart door private partijen, zoals burgers of lokale bedrijven, om op een duurzame manier energie op te wekken of duurzame energie te promoten. Om zich vervolgens te ontwikkelen naar een netwerk van verschillende partijen waarbij samenwerking en interactie tussen burgers, bedrijven en overheden centraal staan”.

1.3 Probleemstelling

Eerder in dit hoofdstuk is de veranderende relatie tussen overheid en samenleving en de duurzaamheidsdoelstellingen die de overheid wil realiseren toegelicht. Vervolgens is ingegaan op het ontstaan van lokale energie initiatieven. Wil de overheid duurzaamheidsdoelstellingen realiseren, dan is het raadzaam om goed aan te sluiten bij

lokale energie initiatieven (Hajer & Huitzing, 2012). Echter, bestuurders, beleidsmarkers en marktpartijen vragen zich af wat ze met lokale energie initiatieven aan moeten (Hajer, 2011; Agentschap NL, 2013; Schwenke, 2012). Op dit moment ontbreekt er vanuit de bestuurskunde een (verkennd) wetenschappelijk onderzoek naar lokale energie initiatieven en hoe zij in verhouding staan met overheden. Er is geen onderzoek naar hoe lokale energie initiatieven worden vorm gegeven in *interactie* met overheden en wat de *consequenties* zijn voor zowel overheden als private partijen, zoals burgers (Agentschap NL, 2013; Salvarde et al., 2012). Dit onderzoek zal vanuit het perspectief van zelforganisatie zich richten op drie lokale energie initiatieven. Om zo inzichtelijk te maken hoe lokale energie initiatieven vormgegeven worden in interactie met overheden en welke factoren bijdragen aan een positief resultaat voor een lokaal energie initiatief.

Het doel van dit onderzoek is om meer inzicht te krijgen in de factoren die van invloed zijn op de te behalen resultaten van lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie. Dit wordt gedaan door middel van een vergelijkende casestudie naar drie bestaande lokale energie initiatieven die enige voortgang hebben en resultaten hebben behaald. Onder het behalen van resultaten wordt in dit onderzoek verstaan het realiseren van de doelstellingen die door de lokale energie initiatieven zelf zijn opgesteld. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen helpen handvatten te bieden voor initiatiefnemers van huidige lokale energie initiatieven en overheden.

1.4 Hoofd- en deelvragen

De hoofdvraag die in dit onderzoek beantwoord zal worden:

“Welke factoren zijn van belang voor het slagen van lopende lokale energie initiatieven geïnitieerd door private partijen in interactie met lokale overheden?”

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden is een aantal deelvragen geformuleerd. Het onderzoek is opgedeeld in een theoretische deelvraag, beschrijvende deelvragen en tot slot een analytische deelvraag, die de theorie aan de empirie koppelt.

Theoretische deelvraag:

- Welke theorie is bruikbaar en wat wordt er in de theorie gezegd met betrekking tot het verklaren van het slagen van lokale energie initiatieven?

Beschrijvende deelvragen:

- Waarom starten initiatiefnemers lokale energie initiatieven?
- Hoe ontwikkelt een energie initiatief zich van een idee naar uitvoering?
- Hoe is de interactie tussen overheden en burgers en/of bedrijven vorm gegeven?

Analytische deelvragen

De analytische deelvragen zijn opgesteld om een koppeling te maken tussen de theorie en de empirie. Zij zijn gebaseerd op de theorie. Aangezien het theoretische hoofdstuk later aan bod komt, wordt in eerste instantie een algemene analytische deelvraag opgesteld. Deze wordt in het theoretische hoofdstuk verder uitgewerkt en gespecificeerd. De algemene analytische deelvraag luidt:

- Hoe verhouden theorieën die van invloed zijn op het behalen van resultaten voor zelforganisatie en lokale energie initiatieven zich tot de bestudeerde cases?

De drie cases die centraal staan in dit onderzoek en waarmee de centrale vraagstelling wordt beantwoord zijn:

- LochemEnergie; een lokaal initiatief in Lochem, waarbij zes burgers het initiatief hebben genomen om door middel van een coöperatieve vereniging, lokaal duurzame energie op te wekken en te leveren aan bewoners uit Lochem.
- TexelEnergie; TexelEnergie is een coöperatieve vereniging gestart door drie burgers op Texel waarbij door middel van energie wordt opgewekt en geleverd aan Texelse huishoudens. Ongeveer 3.700 huishoudens van de 13.000 bewoners in Texel is momenteel lid van TexelEnergie. Dit is bijna de helft van alle huishoudens in Texel.

- Uwind; een initiatief gestart in 1989 door een aantal natuurkunde studenten van de Universiteit Utrecht. In februari 2013 zijn drie windturbines gerealiseerd in de gemeente Houten om zo duurzame stroom te leveren aan bewoners uit Houten.

De keuzes voor deze drie cases zullen in het methodologische hoofdstuk verder worden toegelicht.

1.5 Relevantie

Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek draagt bij aan een beter begrip van bestuurskundige concepten als governance en zelforganisatie. Zelforganisatie is net als governance een belangrijk concept in het theoretisch hoofdstuk. Lokale energie initiatieven worden veelal omschreven als een vorm van zelforganisatie. Zelforganisatie is ook een grotere rol gaan spelen in de relatie tussen overheid en samenleving (van Dam et al., 2008; van Twist et al., 2013; Verwey-Jonker instituut, 2012). In de bestaande onderzoeken wordt zelforganisatie veelal gebruikt als een vorm van participatie (van der Velden, 2011; van Dam, 2008; Verwey-Jonker instituut, 2012). Op dit moment is de theorie omtrent zelforganisatie gericht op initiatieven van onderop die losstaan van overheidsbemoedening. Daarmee wordt het concept zelforganisatie echter tekort gedaan en wordt er onvoldoende ingespeeld op specifieke eigenschappen van zelforganisatie, zoals de wisselwerking en interactie met overheden. Meer onderzoek is dan ook nodig om tot een beter begrip van zelforganisatie te komen. Door middel van dit onderzoek wordt getracht een bijdrage te leveren om tot een beter begrip van zelforganisatie te komen.

Door te kijken naar het concept van zelforganisatie wordt in dit onderzoek getracht een bijdrage te leveren aan hoe lokale overheden en private partijen functioneren in netwerken. In governance studies wordt vaak eenzijdig gekeken naar de manier waarop overheden functioneren in netwerken. Zelforganisatie biedt de mogelijkheid om in onderzoeken niet alleen te richten op het functioneren van overheden, maar ook de aandacht te vestigen op private partijen, zoals burgers. Dit geeft de mogelijkheid om door middel van

zelforganisatie het idee van publiek management in netwerken verder te brengen (van Dam et al., 2008:10). Dit onderzoek zal een bredere blik werpen op het concept zelforganisatie door te kijken naar de *interactie* tussen private actoren en overheden. Er zal dus niet alleen gekeken worden naar de rol van overheden of de rol van private partijen, deze twee worden juist samen genomen.

Door middel van dit onderzoek wordt tevens gepoogd om in kaart te brengen welke factoren invloed hebben op governance en zelforganisatie aan de hand van theoretische concepten als vertrouwen, verbindend vermogen van individuen en empowerment. Met name zal er gekeken worden naar het verbindend vermogen van individuen in zelforganiserende netwerken, omdat hier op dit moment nog weinig onderzoek naar is verricht.

Maatschappelijke relevantie

Aan de hand van dit onderzoek komt meer duidelijkheid over lokale energie initiatieven en hoe de wisselwerking met lokale overheden is vorm gegeven. Zoals eerder in de inleiding aan bod is gekomen hebben overheden en burgers elkaar nodig om duurzaamheidsdoelstellingen te realiseren. De gedachte hierover is om als overheid veel dichter aan te sluiten op het benutten van energie vanuit de samenleving (Hajer & Huitzing, 2012:44). Immers, een stimulerende institutionele context is belangrijk voor initiatieven vanuit de samenleving (Salvarde et al., 2012; van Meerkerk et al., 2013).

Eenzijds kunnen door middel van dit onderzoek adviezen worden gegeven aan private partijen bijvoorbeeld aan burgers die niet goed weten hoe zij een initiatief moeten aanpakken. Anderzijds is het voor overheden vaak onduidelijk hoe omgegaan moet worden met initiatieven van burgers of andere private actoren. Dit onderzoek biedt hierbij inzichten en handvatten. Kortom, dit onderzoek geeft meer duidelijkheid over lokale energie initiatieven en hoe hiermee omgegaan wordt.

1.6 Leeswijzer

Dit onderzoek is als volgt opgebouwd. In het eerste deel komt in dit onderzoek de aanleiding en een introductie van lokale energie initiatieven aan bod. Hierop volgt een theoretische verkenning van de veranderende rol van de overheid en wordt vanuit de theorie dieper ingegaan op factoren die bijdragen aan het behalen van een positief resultaat van lokale energie initiatieven. In hoofdstuk drie wordt de methodologie uitgewerkt, waarbij ingegaan wordt op de onderzoeksmethoden en de operationalisatie van de variabelen. In hoofdstuk vier wordt het empirisch gedeelte van dit onderzoek uitgewerkt hierop volgt de analyse. Tot slot komt in hoofdstuk vijf de conclusies, aanbevelingen en reflecties van dit onderzoek aan bod.

2. Theoretisch kader

Om de hoofd- en deelvragen te kunnen beantwoorden zal in dit hoofdstuk het theoretisch kader worden weergegeven om zo vanuit de theorie het proces en het slagen van lokale energie initiatieven te bestuderen. Ten eerste wordt de ontwikkeling geschetst van de veranderende relatie tussen overheid en samenleving. Ten tweede komen de factoren aan bod die vanuit de theorie relevant zijn voor het slagen van lokale energie initiatieven. Tot slot wordt dit hoofdstuk afgesloten met een conceptueel model waarin alles samenkomt.

Een belangrijk concept in dit onderzoek is zelforganisatie. Lokale energie initiatieven kunnen gezien worden als een vorm van zelforganisatie (Van Dam et al., 2008; Verwey-Jonker instituut, 2012). Het is dan ook van belang om een theoretische ontwikkeling te geven van het concept zelforganisatie. Het hoofdstuk begint met een uitleg over de ontwikkeling van *government* naar *governance*. Vervolgens wordt er verder ingegaan op het concept zelforganisatie

2.1 Zelforganisatie

2.1.1 Van *government* naar *governance*

Lokale energie initiatieven zijn voorbeelden van een veranderende relatie tussen overheid en samenleving, waarbij de overheid niet de centrale partij is, maar *slechts* een van de partijen, een *governance* actor in plaats van *government* actor (Agentschap NL, 2013; van Dam et al., 2008; Hajer & Huitzing, 2012). In deze studie wordt deze gedachte als uitgangspunt genomen en wordt ervan uitgegaan dat een overheid een van de partijen is binnen een netwerk van een lokaal energie initiatief (Salverda et al., 2012). Het initiatief tot het opstarten van lokale energie initiatieven komt niet van overheden, maar van private actoren, zoals burgers of bedrijven. Duurzaamheidsbeleid op lokaal niveau komt zo tot stand in wisselwerking tussen publieke en private actoren (Salverda et al 2012).

Er is dan ook sprake van een verschuiving van *government* richting *governance*, dus van een hiërarchische top-down sturing van de overheid naar een netwerk waar relaties tussen

publieke actoren en andere actoren gekenmerkt wordt door een hoge mate van afhankelijkheid en complexiteit (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004; Klijn et al., 2010:193). *Government* verwijst naar een centrale en hiërarchische overheidssturing. Deze wordt vooral getypeerd door formele doelen en taken, duidelijke verantwoordelijkheden en voorspelbaarheid (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004; Edelenbos & Teisman, 2008). Terwijl bij *governance* daarentegen niet de hiërarchische aansturing door de overheid meer leidend is, maar meer aandacht komt op sturing door markt en netwerken (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004; Rhodes, 1997). Governance is dus breder dan alleen government (Rhodes, 1996).

Het denken van *governance* is niet meer weg te denken binnen het huidige theoretische gedachtegoed van de bestuurskunde (Edelenbos, Steijn & Klijn, 2009; Teisman et al., 2009). Governance kan echter op verschillende manieren beoordeeld worden enerzijds vanuit een wetenschapsperspectief, waarmee wetenschappers trachten de werkelijkheid te onderzoeken en te begrijpen en anderzijds de praktijkmensen, waarbij het gaat om governance als sturingsinstrument in te zetten (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004).

In de sociaalwetenschappelijke literatuur worden verschillende vormen van governance onderscheiden, zoals new public management governance, multi-level governance, governance networks, deliberative governance, good governance (Rhodes, 1997; Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004). In dit onderzoek zal ik verder ingaan op de benaderingen van *governance networks* enerzijds en *deliberative governance* anderzijds. Er is voor gekozen is om op deze twee governance perspectieven in te gaan, omdat beide zich kenmerken door interactie tussen publieke en private actoren op basis van horizontale relatie. Bovendien hebben beide als uitgangspunt dat beleidsprocessen een samenspel zijn van publieke en private actoren op basis van een gelijkwaardige relatie (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004). Dit is ook het uitgangspunt bij lokale energie initiatieven. Hierbij gaat het ook om interactie tussen publieke en private actoren op basis van een gelijkwaardige relatie, waarbij vooral de wederzijdse afhankelijkheid benadrukt wordt binnen het netwerk (Salvarde et al., 2012;

Agentschap NL, 2013). In beide perspectieven wordt het belang van een goed samenspel tussen private actoren en overheden benadrukt op basis van horizontale relaties. Immers, het governance principe impliceert een verschuiving van instituties naar netwerken (Hajer et al., 2004). Deze horizontale dimensie van governance heeft betrekking op de verschuiving van taken van publieke naar private actoren met nieuwe verhoudingen en relaties wat betreft publieke verantwoordelijkheden.

2.1.2 Governance netwerk

Governance netwerk gaat uit van besluitvormingsprocessen die plaatsvinden in netwerken (Edelenbos, Steijn & Klijn 2010:46):

“Governance networks point at situations where decision making and implementation take place in networks of public, private, and semiprivate actors and where governments increasingly use horizontal forms of steering to achieve results within these networks.”

In het governance netwerkperspectief staan de informele, gedecentraliseerde en horizontale verhoudingen en de wederzijdse *afhankelijkheid* van publieke en private actoren centraal (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004:5). Kenmerkend voor governance netwerken is dat de relatie tussen publieke actoren en andere actoren, zoals burgers, bedrijven, maatschappelijke organisatie of andere stakeholders wordt gekarakteriseerd door een hoge mate van *afhankelijkheid* tussen de partijen (Klijn et al., 2010:194). Deze afhankelijkheid tussen partijen, zorgt voor interactie en samenwerking (Kort, 2011:42). Zowel publieke als private actoren zijn dan ook betrokken en met elkaar verbonden. Partijen kunnen van elkaars middelen gebruik maken (Klijn et al., 2010:194). De partijen zijn voor verschillende bronnen van elkaar afhankelijk. Kennis, financiële middelen, relaties, grondbezit en bevoegdheid zijn enkele voorbeelden van deze afhankelijkheid (Kort, 2011:42).

Governance kenmerkt zich dus door netwerken van sociale relaties tussen van elkaar afhankelijke actoren, die zich vormen rondom een publiek vraagstuk en die veranderen door

met elkaar in interactie te gaan (Rhodes, 1997; Koppenjan & Klijn, 2004). Tevens zijn deze netwerken zelforganiserend (Rhodes, 1996). Hiermee wordt bedoeld dat het netwerk autonoom is, de capaciteit voor de overheid om controle uit te oefenen is beperkt door een aantal redenen: gebrek aan legitimiteit, complexiteit van beleidsprocessen en de veelzijdigheid aan partijen of instituties (Rhodes, 1996:659). De overheid heeft niet voldoende macht om haar wil op te leggen aan andere actoren. Andere actoren zijn autonoom. Autonomie betekent in dit geval niet vrijheid, maar juist eigen verantwoordelijkheid (Rhodes, 1996:660).

Samenvattend zijn de kenmerken van *governance* netwerken als volgt (Rhodes, 1997:1246):

- afhankelijkheid tussen organisaties; wat leidt tot een vervaging van de grenzen tussen publieke en private partijen;
- continue interactie tussen leden van een netwerk door het ruilen van bronnen en onderhandelen over gedeelde doelen;
- netwerken zijn autonoom ten opzichte van de staat. Netwerken zijn geen verantwoording schuldig aan de staat, zij zijn zelforganiserend. De staat heeft geen soevereine positie, maar kan in sommige gevallen indirect invloed uitoefenen op netwerken.

Op basis hiervan is de volgende definitie van *governance* netwerken te geven:

Governance networks are more or less stable patterns of social relations between mutually dependent actors, which form around public issues, and which are formed, maintained and changed through interactions between the involved actors (Edelenbos & van Meerkerk, 2012)

De laatste decennia is er vanuit de bestuurskunde meer aandacht voor autonomie van actoren en de complexiteit van de samenleving. In wetenschappelijk literatuur wordt er daarom meer stil gestaan bij *governance* processen en zelforganisatie (Klijn & Snellen, 2009:28). In de huidige context begint het denken over zelforganisatie en actieve inmenging

van burgers dan ook aan belang te winnen. Enerzijds is er aandacht voor participatie van overheden om burgers te betrekken bij beleid (Edelenbos, 2005). Anderzijds wordt meer de nadruk gelegd op participatie waarbij private actoren, zoals burgers het initiatief nemen voor het starten van projecten die traditioneel door overheden worden gestart. Beiden kunnen gezien worden als een vorm van governance (van Meerkerk, 2013). In de volgende paragraaf zal ingegaan worden op de ontwikkeling van participatie in Nederland en de implicaties hiervan.

2.1.3 Ontwikkeling van (burger) participatie in Nederland

In het voorgaande is ingegaan op governance en het ontstaan van zelforganisatie op basis van governance. Passend binnen de verschuiving van government naar governance is hoe overheden omgaan met private actoren bij de totstandkoming als ook de implementatie van beleid. Wereldwijd zijn verschillende methodes ontstaan om betrokkenheid van burgers en maatschappelijke organisaties te stimuleren. Zo zijn er interactieve vormen als ook participatieve vormen om private actoren bij beleid te betrekken (Boelens & Boonstra, 2011:100).

In Nederland worden al vanaf de jaren zestig en zeventig pogingen ondernomen om burgers en andere private actoren te betrekken bij beleid als ook om goede samenwerking tussen publieke en private actoren in beleidsprocessen te bewerkstelligen (Boelens & Boonstra, 2011:100). Overheden hebben tegenwoordig de kennis en de kracht nodig van burgers en andere private actoren om hardnekkige problemen het hoofd te kunnen bieden. Overheden hebben niet de specifieke kennis die actoren op lokaal niveau wel hebben. Om dit gemis aan kennis te ondervangen kan gebruik gemaakt worden van de kennis en kunde die mensen in specifieke situaties op lokaal niveau hebben (Edelenbos en Tatenhove, 2006).

In de jaren zestig en zeventig kenmerkte participatie zich door inspraakavonden en hoorzittingen. Echter, vaak was het beleid al bepaald en mondde dit meer uit in een breed gedragen besluit. Er was meer sprake van informeren *achteraf* door overheden in plaats van actieve participatie door burgers dan wel maatschappelijke organisaties (Edelenbos en

Tatenhove 2006; van der Heijden & van Zuylen, 2007). Participatie van burgers en maatschappelijke organisaties was alleen geregeld volgens de re-actieve regels van de representatieve democratie (Edelenbos en van Tatenhoven, 2006:19). Echter, de betrokkenheid van burgers en maatschappelijke organisaties hebben in de jaren tachtig en negentig een snelle ontwikkeling doorgemaakt van alleen een re-actieve en indirecte vorm van participatie naar meer directere vormen van participatie. Participatie van burgers en maatschappelijke organisaties is niet langer geregeld via formele participatiemechanismen, maar worden ontwikkeld door onderhandeling tussen publieke en private actoren. Waarbij burgers en maatschappelijke organisaties met overheden beleid ontwikkelen en uitvoeren. Deze vorm van participatie wordt interactieve beleidsvorming en coproductie genoemd (Edelenbos & van Tatenhove, 2006). Dit houdt in dat burgers en maatschappelijke organisaties in een vroeg stadium de gelegenheid krijgen om het beleid mede vorm te geven en waarbij de burgers en maatschappelijke organisaties in beginsel gelijkwaardige partners zijn voor het bestuur (Edelenbos & van Tatenhove, 2006; van der Heijden & van Zuylen, 2007).

Interactieve beleidsvorming is een (communicatieve) vorm van beleidsontwikkeling waarbij overheden in een zo vroeg mogelijk stadium andere overheden, burgers, bedrijven en georganiseerde belangengroepen betrekken om gezamenlijk beleid te ontwikkelen en uit te voeren (Edelenbos & van Tatenhove, 2006; Edelenbos & Teisman, 2001:5). Deze vorm van interactieve beleidsvorming of coproductie past binnen het perspectief van *governance*, zoals beschreven aan het begin van dit hoofdstuk. De opkomst van interactieve beleidsvorming is het gevolg van een wijzigende verhouding tussen overheden, marktpartijen, burgers en maatschappelijke organisaties. De overheden spelen een belangrijke rol, maar de centrale positie van overheden is niet langer meer vanzelfsprekend en verzekerd.

Net zoals *governance* niet meer is weg te denken in de hedendaagse bestuurskunde, zijn begrippen als (burger) participatie, interactieve beleidsvorming, co-productie tegenwoordig niet meer weg te denken uit het openbaar bestuur (Edelenbos & Tatenhove, 2006:8). Echter,

in navolging van interactieve beleidsvorming en coproductie lijkt er in de laatste jaren een nieuwe vorm van participatie ontstaan namelijk burger/maatschappelijke initiatieven (van der Heijden & van Zuylen, 2007; Edelenbos & van Meerkerk, 2012): *”Such ‘citizens’ ‘initiatives’ can be seen, in addition to interactive policy making, as a form of participation”* (Edelenbos et al., 2008).

In het algemeen is participatie geïnitieerd en georganiseerd door overheden, maar bij deze initiatieven ligt het initiatief bij burgers of maatschappelijke organisaties. Deze initiatieven worden ook wel *bottom-up* initiatieven genoemd (van der Heijden & van Zuylen, 2007; Edelenbos & van Meerkerk, 2011): *“In this way, bottom-up initiatives of empowered and highly educated citizens emerge today, that no longer are fully initiated, conditioned and controlled by government”* (van Meerkerk et al., 2013). Met dit soort initiatieven wordt niet bedoeld de formele mogelijkheid van burgers of andere maatschappelijke organisaties om onderwerpen op de politieke agenda te plaatsen (Edelenbos & van Meerkerk, 2011:172).

Een nieuwe vorm van participatie is het concept zelforganisatie. Zelforganisatie wordt gezien als de meest ver gaande vorm van participatie (van der Velden, 2010; Verwey-Jonker instituut, 2012). Echter, zelforganisatie en participatie zijn niet hetzelfde. Deze concepten worden vaak door elkaar gebruikt, daarom is het belangrijk om zelforganisatie zorgvuldig te definiëren. Door van der Velden (2010) wordt zelforganisatie als volgt gedefinieerd:

“Het opkomen en ontstaan van initiatieven die hun oorsprong vinden in verbindingen binnen de maatschappij, die los staan van overheid en andere reguliere instanties”.

Van Dam et al. (2008:17) hanteren een iets andere definitie van zelforganisatie namelijk:

“Zelforganisatie is de wijze waarop mensen hun eigen leef- en woonomgeving vormgeven. Een belangrijk kenmerk daarvan is het zijn van een netwerk van sociale relaties. Zelforganisatie wordt hierbij gezien als een belangrijke factor in het verplaatsen van de balans tussen overheidsverantwoordelijkheid en burgers”.

Zelforganisatie wordt dus gekenmerkt door netwerken, motieven en processen van burgers en maatschappelijke instellingen onafhankelijk van overheden, het initiatief ligt bij de samenleving (Boonstra & Boelens, 2011:108). Terwijl participatie meer gezien wordt als een instrument van overheden om burgers bij beleid te betrekken, het initiatief ligt vaak dan ook bij de overheid. Participatie refereert in dit geval naar doelen opgesteld door overheden en waarbij burgers betrokken worden bij besluitvormingsprocessen (Boelens & Boonstra, 2011:109; Edelenbos & van Meerkerk, 2011:169):

“Participation is often initiated by government; self-organization it is a bottom-up development started by citizens themselves” (Edelenbos & van Meerkerk, 2011:1).

Van belang is dan ook om een onderscheid te maken tussen participatie en zelforganisatie, omdat een belangrijk onderscheidende kenmerk van het concept zelforganisatie is dat het initiatief niet van de overheid komt, maar initiatieven “bottom-up” door private partijen, zoals burgers en bedrijven wordt geïnitieerd:

“Initiatives that originate in civil society itself, via autonomous community-based networks of citizens, outside government control (Boelens & Boonstra, 2011:100).

Zoals zelforganisatie beschreven wordt in de praktijk (van der Velden, 2010; van Dam et al., 2008; Boonstra & Boelens, 2011, Verwey-Jonker instituut, 2012) lijkt het alsof zelforganisatie los staat van overheden. Echter, interactie tussen initiatieven en overheden is van belang; zulke initiatieven worden namelijk gecreëerd door interactie met bestaande publieke instituties, zoals bijvoorbeeld lokale overheden:

“Processes of self-organization in turn might lead to new relationships between governmental institutions and civil society. A form of participatory democracy enters a representative democracy, which could lead to a reorientation of existing democratic institutions” (Edelenbos & van Meerkerk, 2011:171).

Zelforganisatie van burgers wordt gezien als een belangrijke factor in het verplaatsen van de balans tussen overheidsverantwoordelijkheid enerzijds en verantwoordelijkheid van burgers

anderzijds. Overheden zien hiermee hun rol veranderen. Zij beseffen zich steeds meer dat hun invloed op maatschappelijke ontwikkeling beperkt is. De sturende, bepalende rol verandert langzaam richting een meer faciliterende en voorwaardenscheppende rol (Agentschap NL, 2013). Overheden realiseren zich steeds vaker dat ze door aan te sluiten bij maatschappelijke initiatieven beter hun doelen kunnen bereiken dan door zelf initiatieven te initiëren. In het geval van lokale energie initiatieven zijn het burgers die door middel van zelforganiserende gemeenschappen verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen leefomgeving.

Er zijn meerdere redenen en motieven om te participeren door middel van een lokale energie initiatief (Walker et al., 2010:2657). Zulke initiatieven staan niet op zich zelf maar worden verder in het proces gevormd door interactie met andere partijen, zoals overheden, bedrijven en maatschappelijke instellingen (Walker et al., 2010). Samenwerking met andere stakeholders wordt dan ook als een belangrijke voorwaarde gezien voor lokale energie initiatieven (Agentschap NL, 2013:6).

Zoals eerder aangegeven in dit onderzoek, is er weinig bekend over het proces van lokale energie initiatieven en worden deze vaak weggezet als een vorm van zelforganisatie (Agentschap NL 2013, van Dam, 2006; Salvarde et al., 2012). Voor dit onderzoek is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen participatie en zelforganisatie, omdat zelforganisatie een nieuw perspectief biedt op de relatie tussen burgers en overheden. Door middel van lokale energie initiatieven creëren voornamelijk burgers zelf nieuwe structuren om de overheid ter verantwoording te roepen, om tastbare problemen onder de aandacht te brengen en samen via deliberatie naar oplossingen te zoeken (Hajer & Huitzing, 2012:48).

In het bovenstaande is ingegaan op governance netwerken en ontstaan van het concept zelforganisatie. Zowel bij het perspectief van governance als het perspectief van zelforganisatie wordt uitgegaan van nieuwe verantwoordelijkheden, bevoegdheden en afhankelijkheden tussen actoren. Er is dan ook een aantal overeenkomsten tussen governance netwerken en zelforganisatie, beide kenmerken zich door een netwerk van

partijen. Net zoals bij governance netwerken is bij zelforganisatie een netwerk van onderlinge afhankelijke relaties van belang.

Toch zijn zelforganisatie en governance netwerken niet hetzelfde. Governance gaat met name uit van de rol van de overheid en hoe overheden opereren in governance netwerken, terwijl zelforganisatie daarentegen uitgaan van private actoren en hoe zij opereren in een netwerk (van Dam et al., 2006). Daarnaast kunnen door middel van zelforganisatie nieuwe verantwoordelijkheden en structuren ontstaan, waarbij de overheid verantwoording is verschuldigd aan private partijen in plaats van andersom (Hajer & Huitzing, 2012). Belangrijke toevoeging van dit onderzoek is juist deze beide ontwikkelingen samen te bestuderen door te kijken naar zelforganisatie door burgers en bedrijven. Echter, zoals eerder aan bod is gekomen, staat zelforganisatie niet los van overheden en wordt zelforganisatie vormgegeven samen met overheden. Door in dit onderzoek vanuit verschillende perspectieven naar zelforganisatie en *governance* te kijken ontstaat er een beter begrip van de samenhang tussen deze twee concepten.

Door te kijken naar lokale energie initiatieven, waarbij het initiatief wordt genomen door private actoren, kan gekeken worden wat dit betekent voor zelforganisatie, participatie en *governance*. Bestaat het al maar is het een nieuwe vorm van interactieve beleidsvorming of coproductie, of brengt het een nieuw perspectief op *governance* netwerken? Of is zelforganisatie iets nieuws en is er daadwerkelijk sprake van zelforganisatie van private partijen, zoals burgers?

2.1.4 Zelforganisatie vanuit een ander perspectief

De ontstaansgeschiedenis van het concept zelforganisatie, vanuit het governance perspectief enerzijds en de ontwikkelingen omtrent participatie anderzijds, kwam eerder in dit hoofdstuk aan bod. Het concept zelforganisatie wordt ook gebruikt in de complexiteitstheorie. Inzichten vanuit de complexiteitstheorie kunnen nuttig zijn voor het bestuderen van lokale energie initiatieven en zelforganisatie, omdat het een nieuw

perspectief biedt op de complexiteit waar overheden en samenleving mee geconfronteerd worden (Cairney, 2012:346). Complexiteitstheorie is afkomstig uit de natuurwetenschappen en biologie, maar heeft de laatste jaren ook zijn intrede gedaan in de sociale wetenschappen en dit heeft invloed gehad op met name *governance* onderzoeken (Teisman et al, 2009; Wagenaar, 2007).

In sociaalwetenschappelijk onderzoek wordt de complexiteitstheorie vooral gebruikt bij het bestuderen van stedelijke en infrastructurele vraagstukken. (Teisman et al., 2009; Boonstra & Boelens, 2011; Meerkerk, Boonstra & Edelenbos, 2012; Wagenaar, 2007). Hoewel het complexiteitsperspectief vooral wordt gebruikt in stedelijke onderzoeken, kan het toch inzichten bieden en nuttig zijn voor het bestuderen van lokale energie initiatieven, omdat zij een nieuw perspectief biedt op de relatie en afhankelijkheden tussen overheden en private actoren. Het complexiteitsperspectief bekijkt de wereld als dynamisch en continue in beweging (Teisman et al, 2009). Complexiteitstheorie biedt inzichten in de problemen die ontstaan wanneer beleidsmakers niet het complexe karakter van hun beleidsveld erkennen (Cairney, 2012:248). Binnen het complexiteitsperspectief wordt ervan uitgegaan dat de acties van overheden in grote mate worden beïnvloed door spontane acties van andere actoren (Teisman et al., 2009:97).

Zelforganisatie is een kenmerk van complexiteit. Zelforganisatie is nuttig, omdat het zich richt op dynamiek en hoe initiatieven zich ontwikkelen op basis van interactie tussen verschillende actoren. Zelforganisatie laat zien dat actoren, netwerken en context niet los van elkaar gezien kunnen worden en elkaar constant beïnvloeden: *“The concept focusses on how processes come about, develop and change. Processes evolve out of events, actions and interactions and build an institutional structure (Teisman et al. 2009). Through interaction and bonding among citizens and public officials, information exchange, learning and mutual experience develop, which may promote new patterns of relationship (Edelenbos & van Meerkerk, 2011:171).”*

Het concept van zelforganisatie gaat hierbij uit van het feit dat we leven in een complexe samenleving waarbij een oneindig continue beweging en interactie is tussen personen, plekken en instituten. Deze continue interactie wordt niet gecontroleerd of gestuurd door een centrale manager. Als noodzakelijk kan de overheid een faciliterende rol hebben, maar zeker niet een regisserende rol (Boonstra & Boelens, 2011:108). Zelforganisatie ontstaat hierdoor doordat actoren acteren op basis van beschikbare informatie en deze uitwisselen met andere actoren om zo het gedrag van anderen te beïnvloeden dan wel te veranderen binnen hetzelfde netwerk (Duits & Galaz, 2008:313). Een belangrijke toevoeging vanuit het complexiteitstheorie op zelforganisatie is de interactie tussen overheden en private partijen en dat er sprake is van een continue beweging tussen overheden, plekken en personen.

Op basis hiervan is de volgende schema te maken wat het verschil illustreert tussen enerzijds participatie geïnitieerd door de overheid en anderzijds zelforganisatie:

Tabel 1. verschil participatie en zelforganisatie gebaseerd op (Edelenbos & van Meerkerk, 2011; Salvarde et al., 2012; Boelens & Boonstra, 2011)

Participatie door de overheid geïnitieerd	Zelforganisatie
<ul style="list-style-type: none"> • Start bij de overheid 	<ul style="list-style-type: none"> • Start bij private partijen, zoals burgers
<ul style="list-style-type: none"> • Burger als participant 	<ul style="list-style-type: none"> • Burger als initiatiefnemer
<ul style="list-style-type: none"> • Overheid als initiatiefnemer 	<ul style="list-style-type: none"> • Overheid als facilitator
<ul style="list-style-type: none"> • Gedacht vanuit beleidsprobleem 	<ul style="list-style-type: none"> • Gedacht vanuit mogelijkheden
<ul style="list-style-type: none"> • Gericht op een einddoel 	<ul style="list-style-type: none"> • Open einde

2.1.5 Tussenconclusie

Vanuit het governance principe is benadrukt dat partijen *afhankelijk* van elkaar zijn en elkaar continue beïnvloeden. Vervolgens is ingegaan op het concept zelforganisatie en hoe het concept is ontstaan. Een belangrijke toevoeging van het concept zelforganisatie is het proces te belichten vanuit het perspectief van private partijen, zoals burgers. Echter belangrijk is om zelforganisatie niet los te zien van interactie met overheden. Hierbij biedt zelforganisatie vanuit het complexiteitsperspectief een belangrijke toevoeging door ervan uit te gaan dat er sprake is van een continue interactie en beweging tussen personen, context en instituties en dat deze interactie niet gecontroleerd wordt door een centrale manager.

2.2 Factoren die bijdragen aan de werking van zelforganisatie

In deze paragraaf zal meer worden ingegaan op wetenschappelijke inzichten omtrent factoren die van invloed zijn op slagen en het bereiken van een positief resultaat voor lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie. Om iets te kunnen zeggen over factoren die van invloed zijn op lokale energie initiatieven is het van belang om eerst naar het begin stadium te kijken. Waarom wordt een lokaal energie initiatief gestart; wat zijn de motieven? In deze paragraaf wordt hierop ingegaan. In de inleiding is aangegeven dat het ontstaan van een lokaal energie initiatief verklaard kan worden vanuit idealisme of onvrede over de overheid (Agentschap NL, 2013 van Twist, 2013):

- onvrede over het optreden private bedrijven en/of overheden;
- verschraling van overheidsinzet.

De onvrede over het optreden van overheden komt voort uit het feit dat burgers geconfronteerd worden met (negatieve) gevolgen van beleid. Burgers nemen dan het initiatief, omdat zij denken dat overheden het laten afweten (Hurenkamp en Tonkens, 2006:4). Volgens van Dam et al. (2006) spelen andere factoren ook een rol. Een belangrijke toevoeging daarbij is de intrinsieke motivatie van actoren. Belangrijk is de *drive* van de initiatiefnemers en sleutelfiguren. Er wordt niet vanuit een probleem gedacht, maar het

denken in oplossingen staat centraal. Een andere motief is eigenbelang; het oplossen van een particulier probleem, er zelf beter van willen worden door financieel gewin, carrièremogelijkheden of andere persoonlijke voordelen (Tonkens & Verhoeven, 2011:44). Andere motieven waaraan gedacht kan worden zijn sociaal en burgerschap. Met sociale motieven wordt bedoeld dat het vooral spannend is om mee te doen, waardering kunnen krijgen of om bij een groep te willen horen. Het burgerschapsmotief komt vooral voort uit een verantwoordelijkheidsgevoel voor de publieke zaak of om een bijdrage te leveren ter verbetering van de gemeenschap (Tonkens & Verhoeven, 2011:45; Verhoeven et al., 2013).

2.2.1 Institutioneel perspectief

In de inleiding is uitgelegd waarom een stimulerende institutionele context van belang is en dat overheden, willen zij duurzaamheidsdoelstellingen behalen, directer moeten aansluiten bij initiatieven vanuit de samenleving (Hajer & Huitzing, 2012:44). De politiek-institutionele kant van de (energieke) samenleving kan worden gezien vanuit het concept *empowered deliberative governance* (Fung, 2006; Hajer, 2011; Hajer & Huitzing, 2012). Een belangrijk uitgangspunt binnen het principe van deliberatieve governance is het uitwisselen van argumenten op basis van een gelijkwaardige relatie tussen burgers en overheden:

“Private actors participate not exclusively to press preformed agendas or visions, but rather they expect that strategies and solutions will be articulated and forged through deliberation and planning with the other participants” (Fung, 2006).

Binnen deze governance benadering staan deliberatieve principes als argumentatie, transparantie, openheid en wederkerigheid centraal (Hajer, Tatenhove & Laurent, 2004). *Deliberative governance* heeft drie kenmerken. Ten eerste de interactie tussen private en publieke actoren, zoals burgers en belangengroepen enerzijds en overheidsinstanties anderzijds. Ten tweede ligt haar focus op concrete beleidsproblemen en tot slot staat het

zoeken naar oplossingen via “deliberatie” ofwel inhoudelijke uitwisseling van argumenten en visies centraal (Hajer, Tatenhove & Lauren, 2004:15). Het perspectief van deliberative governance biedt inzichten bij het beoordelen van communicatie tussen private actoren en publieke actoren verloopt.

Hajer (2011) roept burgers dan ook op om zichzelf te organiseren en samen met overheden en bestuurders deliberatief op zoek te gaan naar oplossingen voor op het realiseren van duurzame energie op lokaal niveau. De vraag is echter hoe dat “deliberatieve” in de praktijk vorm gegeven wordt. Op zoek naar de beoordeling van het proces van dat deliberatieve biedt de *democracy cube* houdvast. In verschillende studies heeft Fung onderzoek gedaan naar het “design” van voorwaarden voor succesvolle en betekenisvolle communicatie en deliberatie tussen private en publieke actoren (Fung, 2006)

2.2.2 Democracy cube & empowerment

Zoals in de inleiding al aan bod is gekomen spelen burgers een belangrijke rol bij lokale energie initiatieven. Het zijn namelijk de burgers die het initiatief starten. Daarnaast is aangegeven dat interactie met overheden ook van belang is voor zelforganisatie. Echter, wanneer bij lokale initiatieven voor niet-publieke actoren de bronnen en macht ontbreken, dan wordt het voor deze actoren lastig om veranderingen te bewerkstelligen (Edelenbos, 2005). Om wel die veranderingen te bewerkstelligen biedt empowerment een belangrijke toevoeging. Het concept van empowerment is geïntroduceerd vanuit institutioneel perspectief als innovatieve manier waarop overheden de energie en invloed van private partijen waaronder burgers in kunnen zetten bij vernieuwing (Hajer & Huitzing, 2012:47).

In *Empowered Participation* (2006) biedt Fung een empirische uitwerking van betrokkenheid bij publieke besluitvormingsprocessen door middel van governance. Centraal daarbij is het concept empowerment. Empowerment houdt in:

“That people should have substantial and equal opportunities to participate directly in decisions that affect them” (Fung 2006:4).

Door Fung wordt empowered participation gecombineerd met het perspectief van deliberative governance, coproductie en interactieve beleidsvorming zoals beschreven in het begin van dit hoofdstuk. Het model bestaat uit participatie, omdat individuen bevoegdheden krijgen in governance beslissingen over publieke doelen, beleid en strategieën:

“They are participatory, because they rely upon the commitment and capacities of ordinary people to make sensible decisions through reasoned deliberation and empowered because they attempt to tie action to discussion” (Fung, 2006).

De betrokkenheid van burgers is van belang omdat de kennis en middelen van publieke actoren zoals politici of ambtenaren tekort schieten (Fung, 2006). Zij hebben niet de competenties of kennis die private partijen op lokaal niveau wel hebben. Van belang is dan ook wie kunnen er participeren en hoe zij participeren? Aan de hand van de *democracy cube* kan het communicatieproces, met name tussen de bestuurders enerzijds en initiatiefnemers van de drie lokale energie initiatieven in kaart gebracht worden en kan inzichtelijk worden gemaakt of er overeenkomsten zijn tussen de initiatieven. De kubus bestaat uit drie dimensies. De drie dimensies tezamen maken inzichtelijk hoe het participatieproces verlopen is.

In de eerste dimensie van de kubus wordt dan ook een aantal participanten onderscheiden. Sommige processen zijn open voor iedereen terwijl andere processen alleen openstaan voor publieke partijen of belangengroepen (Fung, 2006). Er wordt een aantal rollen van participanten onderscheiden, zoals bijvoorbeeld *lay stakeholders*. Lay stakeholders zijn niet betaalde burgers die interesse hebben in publieke zaken en bereid zijn om een substantieel deel van hun tijd te investeren voor realisatie van publieke doelen. Daarnaast zijn er *professionele stakeholders*, zoals belangverenigingen. In tegen stelling tot *lay stakeholders*,

worden zij betaald om te participeren. Of willekeurig gekozen selectie van burgers om te participeren (*random selection*) of politici, dus raadsleden die participeren in het proces (*elected representatives*) ook zijn er nog ambtenaren die participeren, zij zijn vaak de experts in het proces (*expert administrators*).

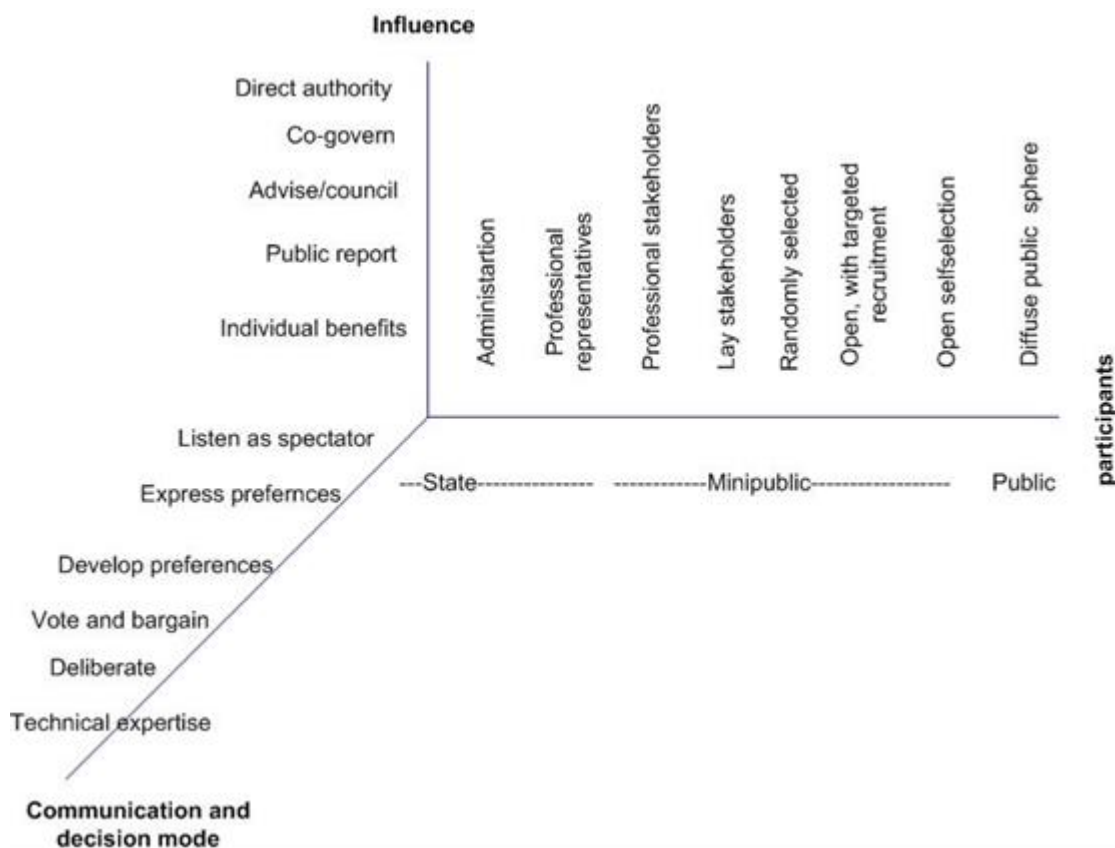
De tweede dimensie bestaat uit hoe het communicatieproces verlopen is. De zes vormen van het communicatieproces zijn; ten eerste als toeschouwer luisteren naar debatten (*listen as spectators*). Ten tweede voorkeuren kenbaar maken aan publieke partijen (*express preferences*). Ten derde door middel van argumenten uitwisselen voorkeuren ontwikkelen (*develop preferences*). Ten vierde onderhandelen tussen publieke en niet publieke partijen over voorkeuren (*aggregate and bargain*). Ten vijfde door middel van het principe van delibereren argumenten uit wisselen, voorkeuren benoemen en samen met publieke en private partijen hun belangen ontwikkelen. Participanten pogen door middel van debat, argumenten en principes met de andere partij consensus te bereiken (*deliberation and negotiation*). Tot slot leggen ambtenaren en bestuurders hun wil op vanwege hun (technische) expertise om vanuit hun professionele specialisatie oplossingen aan te bieden voor bepaalde problemen. In dit geval willen ambtenaren de burgers meestal niet bij oplossingen betrekken (*deploy technique and expertise*).

Tot slot worden in de laatste dimensie vijf vormen van autoriteit en macht onderscheiden. Ten eerste hebben participanten weinig verwachtingen van het participatieproces en komen zij meer voor hun eigen ontwikkeling (*personal benefits*). Ten tweede kunnen participanten anderen beïnvloeden door middel van informele communicatie (*communicative influence*). Ten derde kunnen participanten daadwerkelijk invloed uitoefenen op publieke autoriteiten (*advise and consult*). Ten vierde, partnerschap, in sommige gevallen gaan private partijen een partnerschap aan met waarbij zij trachten om plannen en beleid te ontwikkelen voor publieke acties (*co-govern*). Tot slot hebben participanten macht en autoriteit over publieke beslissingen en bronnen (*direct authority*). Het is interessant om te kijken hoe dit is vorm gegeven bij lokale energie initiatieven. In sommige gevallen kunnen burgers bijvoorbeeld

slechts hun geven over de gewenste ontwikkelingsrichting, terwijl andere bijeenkomst meer het karakter hebben van onderhandelen over publieke doelen. In het onderstaande figuur is de democracy cube afgebeeld (fig. 1).

Figuur 1. Democracy cube (Fung, 2006)

2.2.3 Vertrouwen

In het voorgaande is ingegaan op theoretische perspectieven om de interactie tussen overheden en burgers bij lokale energie initiatieven te beoordelen. In de studie van het Verwey-Jonker instituut (2012) naar zelforganisatie wordt vertrouwen genoemd als een voorwaarde voor het slagen van zelforganisatie.

Op lokaal niveau in netwerken met verschillende actoren, relaties en communicaties, speelt *vertrouwen* een belangrijke rol voor geslaagde uitkomsten (Klijn et al., 2010, Edelenbos & Klijn 2007:45). Uit internationaal onderzoek is vertrouwen op lokaal niveau tussen actoren, zoals individuen, maatschappelijke organisaties en overheden een belangrijke conditie voor het slagen van lokale energie initiatieven (Walker et al., 2009:2662, Schreuer & Weismeier-Sammer, 2010:29). Walker et al. (2009) hebben de rol van vertrouwen op twee manieren onderzocht. Enerzijds is gekeken naar vertrouwen in het interpersoonlijke, hiermee wordt bedoeld de vertrouwen in personen binnen het netwerk. Anderzijds hebben zij gekeken naar vertrouwen in instituties. Uit hun onderzoek blijkt het belang van vertrouwen, met name vertrouwen in personen, een positief effect te hebben op een geslaagd uitkomst van lokale energie initiatieven. Vertrouwen in elkaar is met name belangrijk omdat door middel van vertrouwen het project (positief) beïnvloed wordt. Een voorbeeld hiervan is dat als men de ander vertrouwt hij eerder geneigd is om beslissingen te laten nemen voor hem of haar (Walker et al., 2009).

Aangezien de besproken literatuur veel waarde hecht aan vertrouwen, zal in dit onderzoek uitgebreid ingegaan worden op dit concept. Vertrouwen kan op verschillende manier gedefinieerd worden, namelijk als vertrouwen in instituties of vertrouwen in de ander door interpersoonlijke relaties (Klijn et al., 2010:2567). Op basis van eerder onderzoek naar vertrouwen, kan een aantal kenmerken gegeven worden voor het concept vertrouwen (Edelenbos & Klijn, 2007:29):

- het eerste kenmerk van vertrouwen is *kwetsbaarheid*. Wanneer een actor een ander actor vertrouwt dan is hij of zij bereidt om zich kwetsbaarder op te stellen;
- het tweede kenmerk is *risico*. Vertrouwen speelt een belangrijke rol in ambigue, onvoorspelbare en risicovolle situaties. In risicovolle situaties is vertrouwen een voorwaarde voor verdere acties;

- het derde kenmerk is *verwachtingen*. Vertrouwen veronderstelt een aantal stabiele en positieve verwachtingen van de intenties en motieven van andere actoren. Vertrouwen reduceert onvoorspelbaarheid, complexiteit en ambiguïteit.

Vertrouwen refereert dus naar meer of minder stabiele verwachtingen van actoren over de intentie van andere actoren (Edelenbos & Klijn, 2007:30). In dit onderzoek verwijst vertrouwen naar een positieve verwachting van actor A ten opzichte van actor B: *“Trust refers to a positive expectation that actor A had of the intentions and motives of actor B to refrain from oppurtunistic behavior”* (Edelenbos & Klijn, 2007). Het ontbreken van vertrouwen is een van de grootste obstakels voor samenwerking tussen organisaties onderling en tussen individuen en organisaties. Een goede vertrouwensrelatie tussen partijen is dan ook een belangrijke conditie voor netwerken, omdat door middel van vertrouwen partijen bij elkaar gehouden kunnen worden. Vertrouwen wordt ook gerelateerd aan hoop, voorspelbaarheid, goodwill, het nemen van risico’s en gedeeld begrip (Williams, 2002:112). Samenvattend kan vertrouwen om vier redenen belangrijk zijn (Klijn et al., 2010):

- vertrouwen vermindert risico bij gezamenlijke relaties, omdat het een grote mate van voorspelbaarheid van elkaars gedrag creëert;
- vertrouwen maakt het mogelijk dat partijen willen investeren in elkaars bronnen, zoals geld en kennis. Dit creëert stabiliteit in relaties en tot een sterkere basis voor samenwerking;
- vertrouwen stimuleert het leren door informatie en kennis uitwisseling;
- vertrouwen heeft de mogelijkheid om innovatie te stimuleren. Vertrouwen kan innovatie creëren door onzekerheid te reduceren.

Kortom, vertrouwen speelt een belangrijke rol voor netwerken en de uitkomsten van deze netwerken (Williams, 2002). Vertrouwen heeft een positieve invloed op het slagen van netwerken (Klijn et al., 2010; Edelenbos & van Meerkerk, 2012). Op basis hiervan zou de

verwachting in dit onderzoek zijn dat de aanwezigheid van vertrouwen een positieve bijdrage heeft op lokale energie initiatieven.

2.2.4 Boundary spanning actors

Individueen die verbindend vermogen hebben worden in de literatuur boundary spanners genoemd (Tushman & Scanland, 1981; Williams, 2002; Edelenbos & van Meerkerk, 2012). Deze boundary spanners spelen een belangrijke rol voor een geslaagd uitkomst bij innovatieve netwerken door het verbinden van verschillende actoren en het verbinden van verschillende bronnen, zoals kennis, financieel en politieke steun. De rol van boundary spanner kan vervuld worden door actoren binnen het netwerk, maar ook door actoren buiten het netwerk. De boundary spanners hoeft niet per se de officiële projectmanager te zijn, want andere personen kunnen ook verbindend vermogen hebben in het project (Edelenbos & van Meerkerk, 2012)

Huidige studies die zich focussen op netwerken onderschatten de rol en met name de competenties van individuele actoren. Het idee is dat wat gebeurt in de praktijk niet het resultaat van institutionele actoren, maar juist van wat individuele actoren doen. Boundary spanners zijn personen die relaties tot stand kunnen brengen, zij kunnen de verbinding leggen tussen de organisatie en hun omgeving (Tushman & Scanland 1981). Volgens Williams (2002) zijn competenties van individuen dan ook belangrijk om verbinding te leggen en samenwerking te organiseren tussen verschillende partijen (Williams 2002:103). Het gaat hierbij niet om competenties en mogelijke professies van individuen, maar competenties die veel meer gericht zijn op relaties, inter-persoonlijke benadering en vertrouwen (Williams 2002:106): *“Boundary spanners work in positions between two or more systems. They deal with people on both sides of the boundary and specialize in negotiating in the interactions between systems. Boundary spanners are characterized by ‘their ability to engage with others and deploy effective relational and interpersonal competencies in an informal way’. “Boundary spanners are thus effective networkers and this enables them to understand the social constructions of other actors and how they define issues in relation to their own values and interests” (Williams, 2002:110).*

Boundary spanners zijn dus belangrijke personen in netwerken. Boundary spanners hebben namelijk verbindend vermogen en verbindend vermogen heeft weer positieve invloed op uitkomsten van netwerken (Edelenbos, van Buren & Klijn, 2012). Boundary spanners hebben dan ook vele voordelen, zoals het leggen van verbindingen, vergroten van de legitimiteit van projecten, ontwikkelen van duurzame en vertrouwenwekkende relaties, het zorgen voor nieuwe informatie en het open krijgen van relaties en het bouwen aan relaties:

“Succesvolle boundary spanners zijn sterk gelinkt aan interne en externe grenzen. Boundary spanners hebben feeling voor verschillende institutionele arrangementen, en kunnen daardoor tussen verschillende organisaties en individuen verbindingen leggen” (Edelenbos & van Meerkerk 2012:173; Tushman & Scanlan 1981:94).

Williams onderscheidt een viertal belangrijke kenmerken voor een succesvolle boundary spanners. Ten eerste kunnen boundary spanners duurzame samenwerking creëren: *“a necessary part of interorganizational working involves building and sustaining effective personal relationships”*. Boundary spanners hebben namelijk met verschillende organisaties en personen met andere (sociale) achtergronden te maken. Het creëren van duurzame samenwerking kenmerkt zich door te communiceren zowel intern in de eigen organisaties als extern naar buiten toe, tegelijkertijd is actief luisteren ook van belang dus luisteren naar wat men in de organisatie te zeggen heeft maar ook personen van buiten de organisaties.

Ten tweede kunnen boundary spanners invloed uitoefenen en onderhandelen. Er zijn namelijk verschillende partijen die afhankelijk van elkaar zijn dit in tegenstelling tot traditionele bureaucratieën waar macht, autoriteit en controle over bronnen in handen zijn van individuen op basis van hun functie en positie in de hiërarchie. Een *boundary spanner* handelt daarom als een *“broker”*, een tussenpersoon. Een succesvolle boundary spanner kan de afhankelijkheden tussen problemen oplossingen en actoren met elkaar verbinden en tot goede oplossingen komen. Tot slot is een kenmerk van een boundary spanner het managen

van complexiteit en afhankelijkheden. Dit vraagt om het verbinden van relaties op verschillende momenten. Het gaat hierbij om het zoeken naar de juiste samenwerkingspartners, een diagnose van het probleem, het definiëren van rollen en verantwoordelijkheden, het onderhandelen over doelen en ontwikkelen van *cross-cutting agenda's*. Dit vraagt om het verbinden van relaties op verschillende momenten in het samenwerkingsproces. Op basis hiervan kunnen de volgende competenties worden onderscheiden :

Tabel 2. Competenties boundary spanners (Tushman & Scanlan, 1981, Williams, 2002, Edelenbos & van Meerkerk, 2012)

Competenties	
Reclutist/networker	De boundary spanner is gericht op het opbouwen en onderhouden van niet alleen goedfunctionerende formele, maar juist ook en vooral informele en persoonlijke relaties.
Entrepreneur/innovator	Constant gericht op en het verzilveren van kansen die zich voordoen binnen de complexiteit van projecten
Otherness	Otherness gaat uit van individuen die proberen mensen en organisatie te begrijpen buiten hun eigen omgeving om. Belangrijk hierbij is het erkennen van de verschillende waarden in termen van cultuur, mind-set en rollen.
Negotiator/honest broker	Begrip van wederzijdse afhankelijkheid van belangen, problemen en oplossingen en het faciliteren van combinaties

ertussen (koppelen en vervlechten)

Op basis van de kenmerken en competenties, zoals onderscheiden door Williams, is de volgende tabel gemaakt:

Tabel 3. Kenmerken en competenties boundary spanner (Williams, 2002, Edelenbos & van Meerkerk, 2013)

Kenmerk	Competenties/eigenschappen
Boundary Spanner	
Building sustainable relationship	<ol style="list-style-type: none"> 1) Communiceren en luisteren 2) Begrijpen, empathie tonen en conflict oplossend handelen 3) Persoonlijkheid 4) Vertrouwen
Managing through influencing and negotiation	<ol style="list-style-type: none"> 1) Netwerken 2) Beïnvloeden 3) Onderhandelen
Managing complexity and interdependencies	<ol style="list-style-type: none"> 1) Zoeken naar juiste samenwerkingspartners 2) Definiëren van rollen en verantwoordelijkheden 3) Transdisciplinaire kennis
Managing roles, accountabilities and motivations	<ol style="list-style-type: none"> 1) Emphatisch vermogen 2) Communiceren

2.3 Eindconclusie van de theoretische verkenning

In dit hoofdstuk is een theoretische verkenning naar lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie uitgevoerd. Hierbij is gekeken naar welke factoren bijdragen aan het behalen van resultaten door lokale energie initiatieven.

Ten eerste is in dit hoofdstuk ingegaan op de verschuiving van *government* naar *governance*, waarbij is aangegeven dat een verschuiving heeft plaatsgevonden van een hiërarchisch sturende overheid naar een netwerk van partijen, waarbij de overheid aangesloten is als van de één van de (vele) partijen binnen deze netwerken. Vervolgens is aangegeven dat de verschillende partijen in het netwerk van elkaar afhankelijk zijn (Rhodes, 1996). Daarnaast is ingegaan op hoe deze verschuiving in Nederland heeft plaatsgevonden vanuit de ontwikkelingen omtrent participatie. Deze beide ontwikkelingen hebben geleid tot het ontstaan van zelforganisatie. Zelforganisatie biedt hierbij een nieuw perspectief. Zelforganisatie gaat uit van een initiatief vanuit private partijen en richt zich bij het bestuderen van netwerken niet alleen op overheden in netwerken maar ook op deze private partijen. Tot slot is vanuit het perspectief van complexiteit aangegeven dat partijen binnen het netwerk niet alleen afhankelijk van elkaar zijn, maar elkaar ook continu beïnvloeden en in interactie met elkaar staan. Zelforganisatie is dan ook een belangrijk theoretisch concept voor dit onderzoek.

Ten tweede is ingegaan motieven die ten grondslag liggen voor het starten een lokaal energie initiatief als een vorm van zelforganisatie. De motieven hebben relatie tot zelforganisatie, omdat deze ten grondslag liggen aan de start van een lokaal energie initiatief wat weer leidt tot zelforganisatie van lokale energie initiatieven. Vervolgens is ingegaan op hoe vanuit de theorie de communicatie tussen publieke en private partijen te beoordelen is en of dit invloed heeft op zelforganisatie. Het theoretisch concept *democracy cube* wordt gebruikt als instrument ter analyse van de communicatie. Bij de introductie van dit concept is aangegeven dat de wederkerigheid en met name communicatie en het uitwisselen van argumenten tussen private en publieke partijen van belang is.

Tot slot is toegewerkt naar factoren vanuit governance studies die van invloed kunnen zijn op de ontwikkeling, de te behalen resultaten en de uitkomsten van lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie. Deze factoren zijn empowerment, vertrouwen en het verbindend vermogen van individuen; boundary spanners. Bij het onderzoeken van empowerment wordt gekeken naar de mogelijkheden en kansen van individuen om te participeren in beslissingen die hen direct beïnvloeden. Empowerment draagt op deze manier bij aan het behalen van resultaten van een lokaal energie initiatief. Vervolgens is ingegaan op de factor vertrouwen. In verschillende studies is aangegeven dat vertrouwen tussen individuen belangrijk is voor de te behalen resultaten en uitkomsten bij zelforganisatie en bij netwerken (Edelenbos & Klijn, 2007; Walker et al., 2009). De verwachting is dat de aanwezigheid van vertrouwen leidt tot een positief resultaat en uitkomsten van lokale energie initiatieven. Tot slot is ingegaan op het verbindend vermogen van individuen. Individuen met verbindend vermogen worden in de literatuur boundary spanners genoemd. Op basis van de theorie is de verwachting dat de aanwezigheid van boundary spanners op een positieve manier bijdraagt aan de te behalen resultaten voor lokale energie initiatieven.

Deze factoren hebben geleid tot de volgende analytische deelvragen:

Analytische deelvragen:

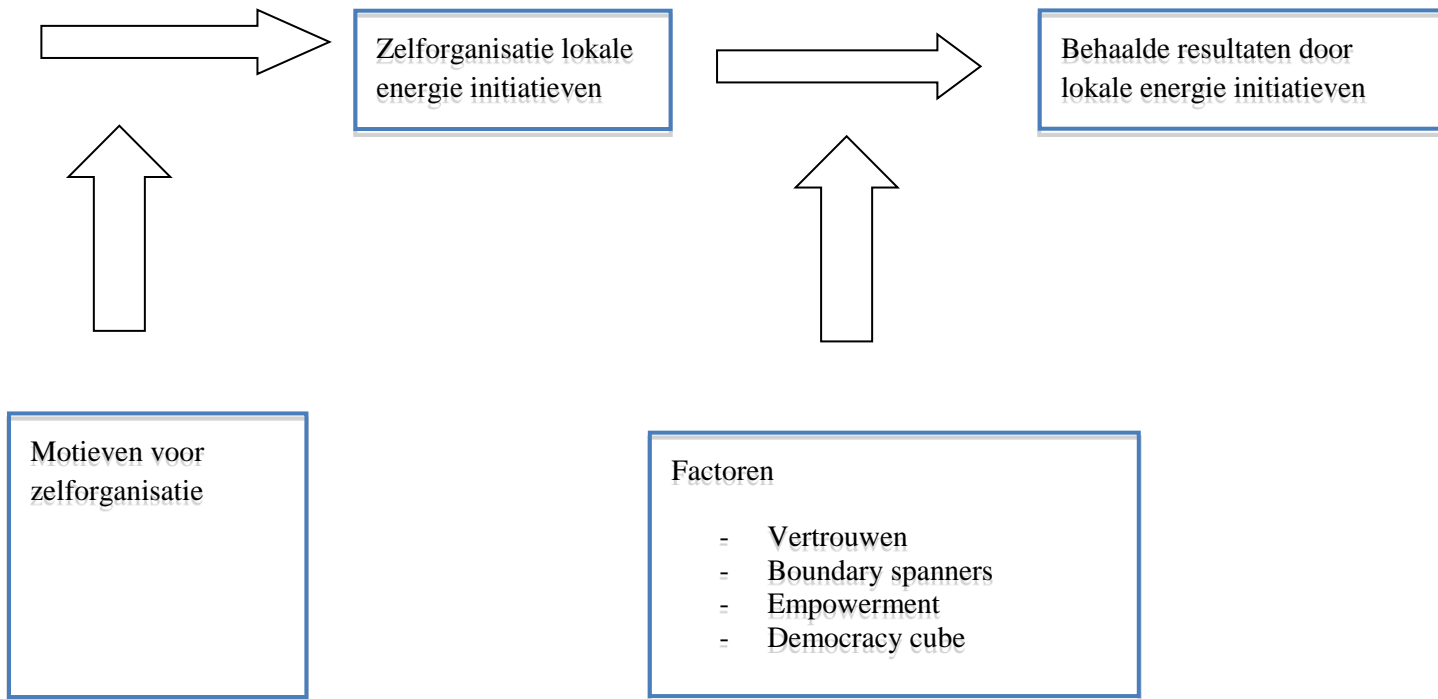
- In hoeverre kan zelforganisatie van lokale energie initiatieven verklaard worden door vertrouwen tussen actoren?
- In hoeverre kan zelforganisatie van lokale energie initiatieven verklaard worden door competenties, zoals verbindend vermogen en het creëren van vertrouwen van individuen?
- In hoeverre kan zelforganisatie van lokale energie initiatieven verklaard worden door empowerment?

2.4 Relatie tussen kernvariabelen

In dit hoofdstuk is ingegaan op verschillende theoretische concepten. Deze hebben uiteindelijk tot een drietal analytische deelvragen geleid. De gebruikte concepten staan niet los van elkaar maar houden met elkaar verband. De relaties tussen de kernvariabelen leiden uiteindelijk tot behaalde resultaten van lokale energie initiatieven. In de eindconclusie van dit hoofdstuk is aangegeven dat er vanuit governance en ontwikkelingen in de participatietheorie toegewerkt is naar zelforganisatie. In deze studie wordt als uitgangspunt genomen dat een lokaal energie initiatief een vorm van zelforganisatie is. Een belangrijk concept is dan ook zelforganisatie van lokale energie initiatieven. Echter, voordat zelforganisatie van lokale energie initiatieven ontstaat zijn er nog motieven die ten grondslag liggen aan het starten van een lokaal energie initiatief, deze motieven leiden tot zelforganisatie van een lokaal energie initiatief.

Vanuit de traditionele participatietheorie en institutionele voorwaarden voor governance en participatie is in het theoretisch hoofdstuk de democracy cube geïntroduceerd om participatie en zelforganisatie te beoordelen. De eerste dimensie brengt in kaart wie er participeren in een lokaal energie initiatief. De tweede dimensie brengt in kaart hoe de communicatie tussen de initiatiefnemers en de gemeente is vormgegeven en tot slot kunnen de invloed en macht van private partijen en de rol van de lokale overheid inzichtelijk gemaakt worden. Naast dit institutionele model zijn vanuit de theorie factoren aan te wijzen die van invloed zijn op lokale energie initiatieven als een vorm van zelforganisatie. Theoretische factoren als vertrouwen, empowerment en boundary spanners kunnen van invloed zijn op lokale energie initiatieven. Met behulp van de geïntroduceerde theoretische concepten wordt er gekeken in hoeverre deze factoren invloed hebben gehad op lokale energie initiatieven en vooral ook hoe deze factoren invloed hebben gehad.

2.5 Conceptueel model

3. Methodologie en operationalisatie

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de methodologie. Er wordt een methodologische verantwoording gegeven van het onderzoek. Ten eerste wordt ingegaan op het onderzoeksdesign en case selectie. Vervolgens komt de operationalisatie van de belangrijkste variabelen uit het conceptueel model aan bod. Deze komen voort uit het theoretisch kader. Tot slot zullen de bestudeerde cases geïntroduceerd worden, om zo een koppeling te maken met het volgende hoofdstuk, waarin het empirisch onderzoek wordt uitgewerkt.

3.1 Onderzoeksdesign

Aangezien er vanuit bestuurskundig perspectief niet veel bekend is over factoren die bijdragen aan de werking van zelforganisatie en lokale energie initiatieven is dit onderzoek exploratief van aard. Met exploratief onderzoek wordt bedoeld dat het onderzoek meer open is dan in het geval een toetsend onderzoek. Het doel is om mogelijke samenhangen inzichtelijk te maken (Verschuren & Doornewaard, 2007:296). Om dit inzichtelijk te krijgen, is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksbenadering. Bij kwalitatief onderzoek wordt empirisch onderzoek verricht waarbij voornamelijk gebruik wordt gemaakt van kwalitatieve gegevens, zoals diepte interviews. Bovendien heeft het als doel om onderzoeksproblemen in situaties, gebeurtenissen en personen te beschrijven en te interpreteren (Verschuren & Doornewaard, 2007:163). De veronderstelling in dit onderzoek is dat er samenhang is tussen enerzijds de theoretische factoren, empowerment, vertrouwen en boundary spanners en anderzijds zelforganisatie en de te behalen resultaten door lokale energie initiatieven. Als er samenhang gevonden wordt tussen de gebruikte theoretische concepten en de werking van lokale energie initiatieven dan zal dit in verdere, eventueel meer kwantitatieve, onderzoeken kunnen worden getoetst (Verschuren & Doornewaard, 2007:296).

Om de gestelde vragen in dit onderzoek te beantwoorden is gekozen voor een vergelijkende *casestudy* als onderzoeksstrategie. Onder een *casestudy* wordt verstaan een onderzoek waarbij wordt getracht een diepgaand en integraal inzicht te krijgen in een of enkele tijdruimtelijke begrensde objecten of processen (Verschuren & Doornewaard 2007:183): “*An intensive study of a single unit for the purpose of understanding a larger class of similar units, this design is based on process-tracing*” (Gerring, 2004:342). Aangezien het voor dit onderzoek van belang is om een zo gedetailleerd mogelijke weergave te geven van een lokaal energie initiatief is een *casestudy* hiervoor geschikt. De *casestudy* biedt als voordeel dat er een integraal beeld wordt gegeven van het te bestuderen object (Verschuren & Doornewaard, 2007:190). In dit onderzoek betreft dat dus drie lokale energie initiatieven, namelijk TexelEnergie, LochemEnergie en Uwind.

Een *casestudy* kan op verschillende manieren ingericht en uitgevoerd worden. Dit onderzoek is een vergelijkende *casestudy*. Bij een vergelijkende *casestudy* wordt niet een case afzonderlijk bestudeerd, maar verschillende cases in onderlinge vergelijking (Verschuren & Doornewaard, 2007:187). Voor dit onderzoek is gekozen voor een *most different systems design* (MDSD), waarbij de cases gelijk zijn qua uitkomsten en onderzocht kunnen worden op overeenkomstige bevindingen (Gerring, 2004). Wanneer er daadwerkelijk overeenkomstige uitkomsten zijn dan zal de generaliseerbaarheid van het onderzoek vergroot worden.

3.2 Caseselectie

Om de gestelde hoofdvraag- en deelvragen te beantwoorden zal in dit onderzoek gebruik worden gemaakt van drie cases. Er zijn veel lokale energie initiatieven te vinden in Nederland, maar zij hebben niet alle resultaten geboekt. Een belangrijk criterium voor de caseselectie is dat de cases een aantal doelstellingen die zij zelf hebben geformuleerd behaald hebben. Er is gekozen voor cases die vergelijkbaar zijn op basis van uitkomsten. Zo kunnen overeenkomstige bevindingen gevonden worden en gekeken worden naar vergelijkbare verklarende factoren die ten grondslag liggen aan de behaalde resultaten van lokale energie initiatieven (Van Thiel, 2007). Een tweede selectievoorwaarde is dat het

initiatief nog steeds lopend is en in vergelijking met de start is gegroeid, bijvoorbeeld qua leden, maar ook het behalen van financiële groei. Tot slot is gekozen om lokale energie initiatieven te bestuderen die gestart zijn door private partijen, zodat zij voldoen aan de definitie van een lokaal energie initiatief, zoals geformuleerd aan de inleiding van dit onderzoek:

“Een lokaal energie initiatief is een initiatief gestart door private partijen, zoals burgers of lokale bedrijven, om op een duurzame manier energie op te wekken of duurzame energie te promoten, om zich vervolgens te ontwikkelen naar een netwerk van verschillende partijen om duurzame energie te produceren en waarbij samenwerking en interactie tussen burgers, bedrijven en overheden centraal staat”

Om de cases te selecteren heeft er een vooronderzoek plaatsgevonden naar mogelijk te onderzoeken cases. Hierbij is voor gekeken naar de voortgang en resultaten die zijn behaald door de initiatieven. Het vooronderzoek vond plaats aan de hand van een deskstudie naar bestaande documenten over lokale energie initiatieven en het bestuderen van websites van het ministerie van Economische Zaken, het ministerie van Binnenlandse Zaken, Agentschap NL en HIERopgewekt.⁵

De cases moesten voldoen aan de opgestelde criteria. Deze cases hebben in vergelijking met andere lokale energie initiatieven dan ook al redelijke voortgang geboekt

Op basis hiervan is een lijst opgesteld van de eventueel te besturen cases:

- LochemEnergie
- TexelEnergie
- Friese Dorpsmolens

---

⁵ HIERopgewekt is een organisatie die zich richt op lokale energie initiatieven, lokale energie initiatieven in kaart brengt en deze initiatieven van advies voorziet, <http://www.hieropgewekt.nl/>, laatst geraadpleegd op 20 december 2013

- Uwind
- Windvogel

Deze cases zijn vervolgens teruggekoppeld aan Katrien Prins van HIERopgewekt. Vanuit HIERopgewekt is zij verantwoordelijk voor het in kaart brengen van lokale energie initiatieven. Tevens is gepoogd om variëteit aan te brengen in de bestudeerde cases. Om dit onderzoek niet te beperken is gekozen om niet alleen initiatieven te bestuderen die zich richten op windenergie, maar ook andere vormen van duurzame energie, zoals zon. Op basis hiervan is gekozen voor LochemEnergie, TexelEnergie en Uwind.

Om de betrouwbaarheid en validiteit te vergroten wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van bronnentriangulatie. Met bronnentriangulatie wordt bedoeld een combinatie van datamethoden. Dit houdt in dat er niet een bron van dataverzameling is, maar dat er gebruik gemaakt wordt van meerdere soorten data die elkaar aanvullen, zoals in dit onderzoek het bestuderen van bestaande documenten en diepte interviews gecombineerd wordt (Verschuren & Doornewaard, 2007:191; Bryman, 2008:379).

De data wordt op verschillende manieren verzameld. Ten eerste wordt de data verzameld door middel van diepte interviews. Ten tweede door het verzamelen van de benodigde documenten en deze te analyseren, zoals (pers) berichten, (beleids) documenten onder andere coalitieakkoorden, visiedocumenten, en andere documenten die initiatieven zelf hebben uitgebracht. De belangrijkste bron van data voor dit onderzoek zijn diepte-interviews. Door middel van interviews is het mogelijk te achterhalen welke opvattingen en belevenissen de actoren hebben. Om het beeld vanuit de interviews te complementeren is er gebruik gemaakt van documenten.

De diepte interviews zijn gehouden op basis van een semi-gestructureerde vragenlijst. Dit houdt in dat er is besloten om een aantal vragen als leidraad te nemen in alle interviews, om er voor te zorgen dat er sprake is van een structuur in het gesprek. Binnen de vaste vragen

kon echter per respondent meer verdieping gezocht worden door middel van vervolgvragen op basis van haar of zijn antwoorden.

Om tot resultaten te komen is in totaal face to face gesproken met 16 personen en met een persoon is telefonisch gesproken. Per case zijn ongeveer 4 tot 5 interviews gehouden. Zo is minimaal een van de initiatiefnemers van het initiatief geïnterviewd. Er is voor gekozen om een van de initiatiefnemers te interviewen om zo inzicht te krijgen in de start van een lokaal energie initiatief en welke motieven ten grondslag liggen om een initiatief te starten. Daarnaast is gekozen om een bestuurder en een ambtenaar te interviewen om zo het perspectief en de rol van de overheid inzichtelijk te krijgen. De bestuurders zijn in dit geval wethouders met duurzaamheid in hun portefeuille. De ambtenaren zijn ook geselecteerd op basis van hun functie en contact met het initiatief. Ten derde zijn de huidige vertegenwoordigers al dan niet verantwoordelijk voor de communicatie naar buiten toe van het initiatief geïnterviewd. Tot slot is besloten om in Lochem en in Houten, vertegenwoordigers vanuit het bedrijfsleven te interviewen, omdat deze al dan niet belangrijk zijn geweest voor de realisatie van enkele doelstellingen van het initiatief. Kortom, de geïnterviewde zijn geselecteerd op basis van de functie die zij hebben.

Hieronder een lijst met de respondenten:

Uwind

Naam	Functie bij het initiatief
Jaap Bosch	Ontwikkelaar windenergieprojecten en participatie bij Eneco
Ellie Liebrechts	Directrice ambtelijke organisatie (voorheen hoofd milieu van de gemeente Lochem)

Michiel van Liere	Wethouder
Bart Verhagen	Woordvoerder Uwind
Ernst van Zuylen	Initiatiefnemer Uwind

LochemEnergie

Naam	Functie bij het initiatief
Thijs de la Court	Wethouder
Tjitske Osinga	Ambtenaar, portefeuille sustainable building
Paul Stolte	Initiatiefnemer van LochemEnergie
Paul Verhoeven	Senio business developer Eneco

TexelEnergie

Naam	Functie bij het initiatief
Eric Hercules	Wethouder
Rinus Kieft	Initiatiefnemer TexelEnergie
Roel Struijk	Ambtenaar duurzaamheid
Nanda Meijer	TexelEnergie

Naast deze respondenten zijn ook andere personen geïnterviewd ter verdieping van het onderwerp. Zij zijn geselecteerd op basis van hun kennis op het terrein van lokale energie initiatieven. Deze interviews zijn meegenomen als secundaire bronnen.

De volgende personen zijn daarbij geïnterviewd:

Naam	
Jurgen van der Heijden	Verbonden als docent aan de UvA en senior consultant bij adviesbureau AT Osborn, adviseert en helpt lokale energie initiatieven en tevens oprichter van een eigen lokaal energie initiatief.
Geert Bosch	Consultant en oprichter bij Bosch & van Rijn. Adviseert op het terrein van windenergie en participatie.
Katrien Prins	Projectmanager bij HIERopgewekt
Ruud de Bruijne	Directeur bij e-Decentraal, een organisatie die lokale energie initiatieven stimuleert en helpt en expert/projectleider bij Agentschap NL over duurzame energiebronnen en lokale initiatieven.

3.3 Betrouwbaarheid & Validiteit

Voor wetenschappelijk onderzoek zijn de betrouwbaarheid en validiteit van een onderzoek van belang. De betrouwbaarheid gaat ervan uit of er consistentie en nauwkeurigheid is over

de onderzoekende fenomenen gedurende het onderzoek en of dit niet tijdens het proces verandert (Bryman 2008:376). De betrouwbaarheid van dit onderzoek is vergroot door meerdere personen op verschillende momenten te interviewen en gebruik te maken van meerdere bronnen. Dit bood tevens de mogelijkheid om antwoorden te toetsen aan documenten. Wel moet in ogenschouw genomen worden dat dit onderzoek heeft plaatsgevonden in een tijdsbestek van vijf maanden. Wanneer dit onderzoek later gehouden zou worden dan zouden eventueel andere resultaten voortkomen uit het onderzoek. Het is dan namelijk niet duidelijk of dezelfde respondenten geïnterviewd konden worden (Bryman 2008:373).

De interne validiteit gaat uit van de geldigheid van onderzoeksbevindingen, dit houdt in dat er een goede match moet zijn tussen onderzoek observaties en de theoretische ideeën die daarop zijn gebaseerd (Bryman 2008:378). Door gebruik te maken van een semigestructureerd interview is getracht om de validiteit te waarborgen. Dit, omdat de interviews gebaseerd zijn op het theoretisch kader en de daaropvolgende operationalisatie van de kernbegrippen. Een semi-gestructureerd interview zorgt voor een hoge validiteit (Bryman, 2008.) Tevens zijn -in overleg met de respondent- de interviews opgenomen en zijn deze getranscribeerd. Ook zijn citaten en uitkomsten teruggekoppeld om na te gaan of de informatie op een juiste wijze is geïnterpreteerd. De externe validiteit gaat over het feit of het onderzoek dezelfde resultaten en conclusies zou opleveren in andere omstandigheid, zoals een andere plaats of een ander tijdstip. De externe validiteit is in dit geval niet groot, omdat ik als onderzoeker observeer, identificeer en meet op een bepaald moment (Verschuren & Doornewaard, 2007)

3.4 Operationalisatie

In deze paragraaf zal ik de belangrijkste variabelen van dit onderzoek operationaliseren. Het is namelijk van belang om de centrale concepten, zoals opgesteld in hoofdstuk twee te operationaliseren. Zo wordt een vertaalslag gemaakt tussen de theoretische concepten en waarneembare variabelen: “Operationaliseren is het waarneembaar of meetbaar maken van theoretische complexe en/of abstracte begrippen door ze als het ware te vertalen naar de

dagelijkse situatie van onderzoekseenheden” (van Thiel, 2010:196, Verschuren & Doornewaard, 2007:143). Een goede definitie van concepten is nodig om verwarring en onduidelijkheden te voorkomen.

3.4.1 Kernvariabelen

1. Motieven voor zelforganisatie

Zoals in het theoretisch kader naar voren is gekomen, kunnen er meerdere motieven ten grondslag liggen voor private partijen om te participeren in het publieke domein. In dit onderzoek wordt onder een motief dan ook het volgende verstaan: *het leveren van een burgerschapgericht-, sociaalgericht-, uit eigen belanggericht- of vanuit een intrinsieke drive- inspanning om een lokale energie te starten om zo doelgerichte uitkomsten te bereiken en de ondernomen activiteiten vol te houden.*

2. Zelforganisatie lokale energie initiatieven

In het theoretisch kader is duidelijk geworden dat er onder zelforganisatie verschillende definities mogelijk zijn. In dit onderzoek wordt een combinatie gemaakt van de definities. Onder zelforganisatie wordt in dit onderzoek het volgende verstaan: *Zelforganisatie is een initiatief gestart door private partijen, zoals burgers en dat gevormd wordt door interactie met overheidspartijen. Door middel van interactie vindt er ontwikkeling plaats binnen het netwerk van zelforganisatie.*

3. Democracy cube

In het theoretisch hoofdstuk is de democracy cube geïntroduceerd als een instrument om participatie van publieke en private partijen in kaart te brengen. In dit onderzoek wordt de democracy cube dan ook beschouwd *als een kubus met drie dimensies die het participatie- en interactieproces van publieke en private in kaart brengt en scoort op drie dimensies.* Onder de eerste dimensie van de kubus wordt in dit onderzoek verstaan, de rollen van actoren die participeren bij een lokaal energie initiatief. Onder de tweede dimensie wordt

verstaan het communicatieproces tussen verschillende actoren. Tot slot wordt onder de derde dimensie verstaan de autoriteit en macht van zowel publieke als private partijen.

4. Vertrouwen

Vertrouwen refereert in dit onderzoek: *naar meer of minder stabiele verwachtingen van actoren over de intentie van andere actoren. Het gaat hierbij om een positieve verwachting van actor A ten opzichte van actor B* (Edelenbos & Klijn, 2007)

5. Empowerment

In dit onderzoek refereert empowerment: *naar de mogelijkheden en kansen van mensen om te participeren in beslissingen die hun direct beïnvloeden. Aan de participatie worden publieke beslissingen en acties verbonden.*

6. Boundary spanners

In dit onderzoek wordt onder boundary spanners verstaan: *het geheel van competenties van personen die zich bewegen tussen meerdere organisaties gedurende een proces, en proberen om verbinding te leggen tussen de eigen organisatie en andere organisaties binnen het proces. De verbinding leggen zij niet door hun professie, maar op basis van hun competenties en eigenschappen in de praktijk.*

7. Behaalde resultaten door lokale energie initiatieven

Er is geen beste benadering om uitkomsten en behaalde resultaten te meten. Zo zijn er meerdere actoren betrokken en hebben de betrokken actoren verschillende doelstellingen en kunnen anders aankijken ten opzichte van de behaalde resultaten (Edelenbos en van Meerkerk, 2013). In dit onderzoek gaat het om de behaalde resultaten van lokale energie initiatieven. Als uitgangspunt zal in dit onderzoek de behaalde resultaten vanuit het perspectief van een lokaal energie initiatieven worden genomen. Behaalde resultaten zijn: een eigen organisatie- of rechtsvorm, bijvoorbeeld een coöperatieve vereniging, het

promoten of zelf opwekken van duurzame energie, een grote mate van betrokkenheid van de lokale bevolking bijvoorbeeld door participatie.

3.4.2 instrumentaliseren

Voor onderzoek is het belangrijk dat de centrale begrippen waarneembaar zijn (Verschuren & Doornewaard, 2007:143). Meer in het bijzonder gaat het erom aan te geven wanneer en onder welke voorwaarden een bepaald begrip op een verschijnsel in de realiteit van toepassing is. Een indicator is een waarneembaar fenomeen dat ons informatie verschaf over een niet direct waarneembaar verschijnsel (Verschuren & Doornewaard, 2007:144). Nadat de indicatoren gekozen zijn moeten deze vervolgens worden geïnstrumentaliseerd (Verschuren & Doornewaard, 2007:145).

1. Motieven voor zelforganisatie

Zoals in het theoretisch hoofdstuk al aanbod gekomen zijn er vier subcategorieën te onderscheiden als motief voor zelforganisatie. De kernvariabele motieven voor zelforganisatie is weer onder te verdelen in de volgende subcategorieën, *burgerschapgericht sociaalgericht, uit eigen belanggericht of vanuit een intrinsieke drivegerichte motief*.

1.1 Burgerschapgericht motief

Vanuit de behoefte om een bijdrage te leveren ter verbetering van de gemeenschap om bepaalde maatschappelijke problemen op te lossen en te verbeteren. Waarbij de algemene opvatting is dat de overheid het laat afweten dan wel faalt.

Indicatoren	Waarden
Functioneren overheid	(Goed-Slecht)
Oplossen maatschappelijk probleem	(Ja-Nee)

Overheid schiet tekort	(Ja-Nee)
------------------------	----------

1.2 Sociaal gericht motief

Motief om een lokaal energie initiatief op te starten, omdat dit waardering met zich meebrengt en de wil om bij een groep te willen horen

Indicatoren	Waarden
De gemeenschap is belangrijk	(Ja-Gedeeltelijk-Nee)
Doe graag iets voor anderen	(Ja-Nee)
De wil om bij een groep te horen	(Ja-Nee)

1.3 Eigenbelanggericht motief

Motief om een lokaal energie op te starten, omdat de desbetreffende persoon er financieel op voorruit gaat of omdat het werk oplevert. Kortom, er persoonlijke voordelen uit valt te halen.

Indicatoren	Waarden
Financiële vooruitgang	(Ja-Nee)
Verschaffen van werk	(Ja-Nee)

1.4 Intrinsieke drivegericht motief

Indicatoren	Waarden
Milieuoverwegingen	(Ja-Nee)
Problemen ervaren rondom energie	(Ja-Nee)

2. Zelforganisatie van lokale energie initiatieven

Indicatoren	Waarden
Initiatief vanuit de samenleving	Burger(s)-maatschappelijke organisatie-energiebedrijven
Communicatie en interactie tussen overheden en private partijen	Formeel-informeel
Afhankelijkheid tussen partijen	Veel-weinig
Rol van de lokale overheid	Sturend-faciliterend-regisserend-geen

3. Democracy cube

Indicatoren	Waarden
Participatie	Politici-bestuurders-ambtenaren- belangengroepen-bedrijfsleven- willekeurig gekozen burgers- burgers met interesse en middelen-
Communicatieproces	Formeel-informeel-voorkeuren ontwikkelen-onderhandelen- delibereren-stemmen
Invloed	Direct autoriteit-co-govern- adviseren-individuele voorkeur

4. Empowerment

Indicatoren	Waarden
Contactfrequentie met de gemeente	(Vaak-soms-nooit)
Uitnodigen van bestuurders, raadsleden of ambtenaren door initiatiefnemers	(Vaak-soms-nooit)
Uitnodigen van burgers,	(Vaak-soms-nooit)

bedrijfsleven en maatschappelijke organisatie door overheden	
Het gevoel dat er daadwerkelijk acties worden verbonden aan de discussies	(Ja-Nee)
De macht of beslissingsbevoegdheid van burgers voor hun eigen energievoorziening	(Ja-Nee)

5. Vertrouwen

Indicatoren	Waarden
Nakomen van Afspraken	(altijd, vaak, soms, nooit)
Partijen krijgen de voordeel van de twijfel	(Altijd-vaak-soms-nooit)
Stabiele en positieve verwachting over de motieven en intenties van andere partijen	positief, neutraal, negatief
Gevoel van verbinding met andere partijen	(Positief gevoel-neutraal-negatief gevoel)

6. Boundary spanners

Indicatoren	Waarden
Het bouwen van effectieve, persoonlijke relaties met een verscheidenheid aan actoren door middel van informele contacten	(Vaak-soms-nooit)
Verbinding leggen met verschillende partijen	(Vaak-soms-nooit)
Herkennen en erkennen van verschillende belangen	(Ja-Nee)
Openingen zien en verzilveren van kansen die zich voordoen	(Ja-Nee)
Buiten de eigen organisatie om denken en begrip hebben voor verschillende waarden	(Ja-Nee)

7. Behaalde resultaten door lokale energie initiatieven

Eigen organisatie- of rechtsvorm	(Ja-Nee)
----------------------------------	----------

Een aantal doelstellingen is gerealiseerd	(Ja-Nee)
Betrokkenheid van de lokale bevolking	(Ja-Nee)
Vanaf de start tot nu in omvang gegroeid	(Ja-Nee)

Aan de indicatoren en de waarden zijn ook interview vragen verbonden. Deze is opgenomen in de bijlage als tabel 3.

3.5 Introductie van de cases

3.5.1 Texel Energie

Texel Energie is een initiatief gestart in 2007 door een aantal burgers in het Texelse plaatsje Den Burg en heeft nu ongeveer 2800 leden. Het is een coöperatieve energieleverancier die als doel heeft om 80% van de op Texel gebruikte energie te gaan leveren en dit lokaal en duurzaam op te wekken. De gedachte is *“Wat we op Texel zelf kunnen doen willen we ook zelf doen”*. TexelEnergie produceert zelf duurzame stroom en gas en levert zowel stroom als gas aan particulieren en bedrijven. Belangrijk uitgangspunt is dat zij werken zonder winstoogmerk, eventuele winst wordt weer terug geïnvesteerd in het initiatief. Centraal staan dan ook de leden, vandaar dat gekozen is voor een coöperatie. Subsidie vanuit de gemeente was volgens TexelEnergie niet gewenst, want het bedrijf moest gezond zijn, daarnaast wilden de oprichters tempo maken. Op dit moment wordt een deel van de duurzame energie op Texel zelf geproduceerd met een windmolen en zonnepanelen.

TexelEnergie bestaat nu vijf jaar en is winstgevend. Bijna de helft van alle huishoudens van Texel zijn nu lid van TexelEnergie. Diverse projecten waar zij mee bezig zijn:

- dak installaties zonne-energie;
- biomassaschakel;
- zonnepanelen;
- e-vervoer;
- windmolen.

De doelstellingen die TexelEnergie in hun statutair heeft vastgelegd luiden als volgt:

- inkopen en verkopen van duurzame energie;
- produceren van duurzame energie;
- bevorderen van energiebesparing;
- samenwerken met gelijkgestemden.

3.5.2 LochemEnergie

LochemEnergie is een lokaal energie initiatief in de gemeente Lochem. In 2010 is door een aantal personen het initiatief genomen om een coöperatieve vereniging te starten om door middel van deze vereniging in Lochem gezamenlijk duurzame energie op te wekken. De belangrijkste doelstellingen van LochemEnergie zijn dan ook duurzame energie opwekken en leveren aan haar leden; huishoudens en zakelijke afnemers binnen de gemeente Lochem. LochemEnergie wil een overgang van fossiele en nucleaire energiebronnen naar duurzame energiebronnen sneller mogelijk maken. Concreet staat het volgende in de statuten:

“Door middel van concrete projecten laten zien dat duurzame energie de toekomst heeft – ook zonder subsidies – tegen concurrerende tarieven”.

LochemEnergie werkt intensief samen met de gemeente Lochem en energiebedrijf Eneco. De samenwerking met Eneco moet het mogelijk maken om duurzame lokale energieprojecten te realiseren.

Concreet hebben zij de volgende activiteiten zijn:

- levering duurzame elektriciteit en gas;
- bemiddeling aankoop zonnepanelen;
- voorbereiding wind- en waterkrachtenergie;
- ondersteuning nieuwe duurzame (en educatieve) initiatieven in de gemeente.

Enkele resultaten die zij behaald hebben zijn:

- het gemeentehuis voorzien van duurzame energie;
- zonnepanelen voor 260 huishoudens;
- de ontwikkeling van windenergie.

3.5.3 Uwind

Uwind is een coöperatieve vereniging gestart door een aantal studenten aan de Utrechtse Universiteit in 1989. De studenten wilden graag een windcoöperatie starten in de provincie Utrecht. De vereniging heeft als doel het gebruik van duurzame energiebronnen in de provincie Utrecht te stimuleren en in het bijzonder windenergie. Uiteindelijk wordt gekozen voor de gemeente Houten. Dit heeft te maken met het feit dat twee initiatiefnemers woonachtig zijn in Houten en in 1995 de gemeente Houten besluit zich te gaan oriënteren op energiebesparing en duurzame energie.

De vereniging werkt sinds 1996 samen met Eneco om een windpark in Houten te realiseren. Na een lange en zorgvuldige voorbereidingstijd is in februari 2013 de eerste paal voor het windpark met drie turbines de grond ingegaan. In juni zijn de eerste molens in werking gegaan. Burgers en bedrijven kunnen obligaties kopen waarmee zij financieel participeren in het windpark. Het windpark Houten en de gemeente storten daar ieder 25.000 euro per jaar in.

De doelstellingen die Uwind heeft omschreven zijn als volgt:

- gebruik van duurzame energiebronnen;

- het bewerkstelligen van windenergie;
- financiële participatie door inwoners van Houten;
- het oprichten van een duurzaamheidsfonds;
- mensen bij elkaar brengen die goede ideeën hebben om Houten duurzamer te maken..

Tabel 4.: drie lokale energie initiatieven

	TexelEnergie	Uwind	LochemEnergie
Doelstellingen	Duurzame energie realiseren door middel van: windmolens, zonnepanelen en biomassaschakel.	Gebruik van duurzame energiebronnen zoals windenergie, zonne-energie.	Gebruik van duurzame energiebronnen, het betrekken van burgers uit Lochem.
Organisatievorm	Coöperatieve vereniging	Coöperatieve vereniging	Coöperatieve vereniging
Centrale actoren	TexelEnergie, Gemeente Texel, Provincie Noord-Holland	Uwind, Eneco en Gemeente Houten	LochemEnergie, gemeente Lochem, provincie Overijssel, regio stedendriehoek en Eneco
Tijdsspan	2007-loopt nog	1989- loopt nog	2011-loopt nog
Wat al bereikt	Bijna de helft van alle huishoudens van Texel is nu lid van TexelEnergie,	Het realiseren van een windpark met drie windturbines.	Zonnepanelen op de daken en windenergie.

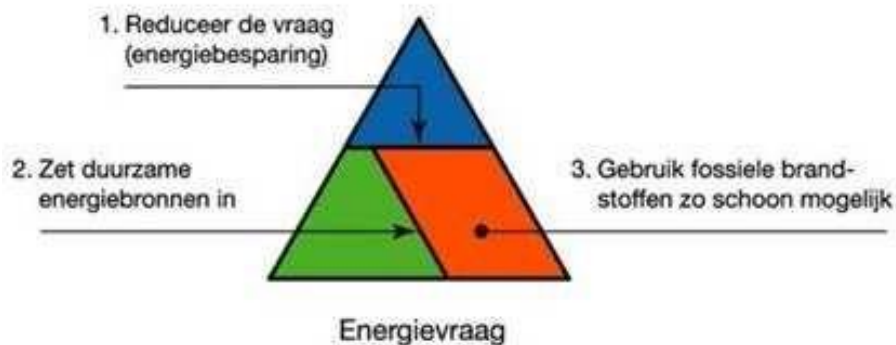
4. TexelEnergie

4.1. Inleiding

De gemeente Texel heeft de ambitie om in 2020 volledig duurzaam te zijn op het terrein van energie. Om dit te realiseren heeft de gemeente de Energievisie Texel en uitvoeringsprogramma 2008-2011 opgesteld, deze Energievisie is in 2008 aangenomen in de raad. Texel wil graag een voorbeeld zijn voor de rest van Nederland op het terrein van duurzaamheid en een gezonde omgeving. De doelstellingen van Texel zijn anders dan de doelstellingen zoals geformuleerd door de Rijksoverheid, immers de Rijksoverheid heeft als doelstelling om in 2020 veertien procent duurzame energie te produceren.

In het uitvoeringsprogramma staan twee vragen centraal. Enerzijds de *wat* vraag, dus wat wordt verstaan onder de Energievisie, en anderzijds de *hoe* vraag, dus het uitvoeringsprogramma (wat doet welke partij, budgetten en planning). Om de wat vraag te beantwoorden heeft de gemeente Texel de “Trias Energetica” opgesteld. Deze “Trias Energetica” gaat ten eerste over het beperken van de energievraag, bijvoorbeeld door het voorkomen van verspilling. Ten tweede over de duurzame invulling, hierbij gaat het om de opwekking binnen de gemeente Texel en tot slot zo schoon mogelijk gebruik maken van fossiele brandstoffen (Energievisie Texel, 2008):

Figuur .: Trias Energetica gemeente Texel (Energievisie Texel, 2008):

In het Uitvoeringsprogramma Energievisie Texel wordt met name ingegaan op *hoe* in 2020 de ambitie van een duurzaam Texel waar te maken. Om deze doelstelling van de gemeente Texel te realiseren moet deze energiestrategie worden afgestemd met partijen als woningcorporatie Woontij, de veerboot TESO en coöperatie TexelEnergie. In deze structuurvisie worden de volgende belangrijkste partijen onderscheiden in en rond het energieplan; de burgers van Texel, TESO en TexelEnergie (Energievisie Texel, 2008:26). In het beleidsplan wordt de rol van de gemeente omschreven als meervoudig en cruciaal. Concreet worden de volgende rollen onderscheiden:

- de gemeente moet partijen stimuleren tot actie;
- bevorderen van de transitie richting 100% duurzaam op alle beleidsterreinen;
- de gemeente moet zorgen voor de juiste bestuurlijke kaders door randvoorwaarden te scheppen en te zorgen voor politiek en sociaal draagvlak.

De rol van TexelEnergie wordt in deze energievisie als volgt omschreven: “TexelEnergie investeert op commerciële basis in (en verkoopt) duurzame elektriciteit en warmte”.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt de case TexelEnergie nader beschreven om vervolgens de kernvariabelen te behandelen op basis van de bestuurd documenten en resultaten uit de interviews. Ten eerste wordt ingegaan op de start van TexelEnergie als zelforganisatie en welke motieven ten grondslag liggen voor de start van het initiatief. Ten tweede wordt ingegaan op de interactie tussen gemeente Texel en TexelEnergie. Ten derde wordt gekeken in hoeverre de verklarende factoren vanuit de theorie een bijdrage hebben geleverd aan de te behalen resultaten voor TexelEnergie, zoals de al dan niet aanwezigheid van vertrouwen of boundary spanners. Tot slot wordt dit hoofdstuk afgesloten met een conclusie.

4.2 Start van TexelEnergie als zelforganisatie

Nog voordat de bovengenoemde Energievisie werd opgesteld, werd op 7 november 2007 de coöperatie TexelEnergie officieel. Het initiatief tot het oprichten van een coöperatie is genomen door twaalf personen. Voordat de coöperatie officieel van start ging is er een proces geweest van brainstormen tot het daadwerkelijk oprichten van TexelEnergie.

Naar aanleiding van een lezing over duurzame energie op Texel, komen in het voorjaar van 2007 drie burgers bijeen en vinden elkaar in hun wens om een lokaal energie initiatief te beginnen. Zo wordt besloten om met elkaar te brainstormen over de mogelijkheid een lokaal energie initiatief te beginnen. De vervolgstap die zij hebben ondernomen is om binnen hun eigen netwerk naar beschikbare personen te zoeken die een bijdrage konden leveren voor het realiseren van een lokaal energie initiatief en om draagvlak voor een mogelijk initiatief te verbreden. Er waren drie belangrijke criteria voor dit netwerk. Ten eerste was het belangrijk dat de genodigden een drive en feeling hadden voor duurzaamheid. Ten tweede, dat zij zich niet staren op een enkele vorm van duurzame energieopwekking, maar openstaan voor zowel wind, zon en andere vormen van duurzame energieopwekking. Tot slot moesten de genodigden beschikken over verschillende expertises en competenties die elkaar aanvulden. Zo had de huidige directeur van TexelEnergie een eigen installatiebedrijf op Texel en was een andere initiatiefnemer gemeenteraadslid op Texel (TexelEnergie, 2013).

Op 13 april 2007 wordt de eerste bijeenkomst georganiseerd, van het toen nog op te richten TexelEnergie, met als thema “Een gedachtewisseling over de haalbaarheid van het opzetten van een duurzame energiecoöperatie op Texel”. Naar aanleiding van de eerste bijeenkomst wordt, in opdracht van de initiatiefnemers, een onderzoek verricht naar de mogelijkheden voor een lokaal energie initiatief en naar de mogelijkheden van een coöperatieve vereniging. Belangrijk is ook dat er gericht wordt gewerkt naar een einddatum voor de bekendmaking van een lokaal energie initiatief. Als organisatievorm wordt gekozen voor een coöperatieve vereniging, omdat door middel van een coöperatieve vereniging burgers uit Texel kunnen participeren in het initiatief door aandelen te kopen. Het moest namelijk

een initiatief worden door en voor Texelaren. Zo kan de bevolking maximaal betrokken worden bij de ontwikkelingen (TexelEnergie, 2013).

Belangrijke aanleiding voor de start van het initiatief is zelfbeheer en de lokale economie in Texel. Per jaar ging er ongeveer 30 miljoen via energiebedrijven het eiland af. Daarnaast constateerden de initiatiefnemers de toename van vertrekkende Texelse jongeren van het eiland. Terwijl volgens een van de initiatiefnemers dit ten koste gaat van de werkgelegenheid en de lokale economie in Texel. Zo illustreren ook de volgende citaten van een de initiatiefnemers:

“Wij eilanders Texelaars, willen graag dingen zelf doen, zelf beheren, kijk bijvoorbeeld ook naar de bootdienst”.

“Voor een Texelaar is het belangrijk om dingen zelf te doen. De Texelse economie is kwetsbaar, er gaat dertig miljoen via energiebedrijven van het eiland af. Wij vinden het belangrijk dat die dertig miljoen op Texel blijft. Hoe meer lokaal in Texel organiseren hoe beter dat is voor de lokale economie”.

Kernvariabele Motieven voor zelforganisatie	Indicatoren	Texel
Burgerschapsgerecht	Functioneren overheid Oplossen maatschappelijk probleem	In Texel is het belangrijk om dingen zelf te doen Zelfbeheer Hoe meer lokaal hoe beter Zelfvoorzienend is belangrijk. Deense eiland

Sociaalgericht	Overheid schiet tekort	Samso wordt als voorbeeld gezien
	De gemeenschap is belangrijk	
	Doe graag iets voor anderen	Leefbaarheid op peil houden
	De wil om bij een groep te horen	Ongeveer 30 miljoen euro gaat van het eiland
Eigenbelanggericht	Financiële vooruitgang	
	Economisch voordeliger	
	Verschaffen van werk	
	Milieuoverwegingen	
	Problemen ervaren	

Intrinsieke drivegerichte	Milieuoverwegingen	Duurzaamheid wordt als belangrijk ervaren
	Problemen ervaren rondom energie	

Concrete motieven voor het oprichten van TexelEnergie zijn het stimuleren van de lokale economie, het op peil houden van de leefbaarheid op Texel en de eigen regie op de energievoorziening versterken. De gedachte is: “Hoe meer lokale werkgelegenheid des te beter het is voor de lokale economie”. De initiatiefnemers vinden het dan ook belangrijk om voor een eiland als Texel de leefbaarheid op peil te houden en er voor te zorgen dat Texel economisch vitaal is. Naast het versterken van de eigen regie, was de lokale economie een belangrijk motief voor het oprichten van TexelEnergie, want niet alleen TexelEnergie profiteert maar ook bijvoorbeeld de bakker, omdat eventuele opbrengsten weer terugvloeien binnen het eiland. Hieruit blijkt dat er niet één motief ten grondslag ligt aan het realiseren van een lokaal energie initiatief, maar dat er meerdere factoren van belang zijn. *Sociaalgerichte-* en *burgerschapgerichte-* motieven zijn in dit geval de belangrijkste aanleidingen om een lokaal energie initiatief te realiseren. Immers, sociaalgerichte motieven gaan ervan uit dat de gemeenschap belangrijk is. Dit komt bij TexelEnergie naar voren waar de lokale economie als belangrijk wordt ervaren. Een doel is dat de hele gemeenschap op Texel vooruit geholpen wordt door het initiatief. Tegelijkertijd speelt ook het burgerschapsgericht motief een rol, omdat de initiatiefnemers ervaren dat de leefbaarheid in het gedrang komt. Tot slot is het verkrijgen van de eigen regie over de energievoorziening een belangrijk motief

4.3 Interactie tussen TexelEnergie en de gemeente Texel

Op 7 november 2007 ging de coöperatie TexelEnergie van start. Er was echter geen blauwdruk over de te nemen vervolgstappen (TexelEnergie, 2013). Texelaren konden voor 50 euro een aandeel kopen in TexelEnergie en zo lid worden van TexelEnergie. Er bleek

veel draagvlak voor TexelEnergie, dit blijkt uit het feit dat ongeveer 300 huishoudens na de oprichting lid zijn geworden.

Na de start is door de initiatiefnemers verbinding gezocht met partijen die financieel een bijdrage konden leveren aan TexelEnergie, zoals ASN bank voor een lening, maar ook door aansluiting te vinden bij bestaande innovatieprojecten, zoals het ‘Smart Grid’ project van het ministerie van Economische Zaken. Het project omvat twaalf proeftuinen, waaronder Texel, om door middel van netwerken en nieuwe technologieën burgers zelfvoorzienend te laten worden.⁶ Daarnaast is samenwerking gezocht met Windunie een initiatief op het terrein van duurzame energie met name windenergie. De huidige directeur van TexelEnergie zag daarbij een kans op het initiatief uit Texel te vergroten en te verbreden. Windunie beschikte al over expertise op het terrein van duurzaamheid.

In het begin is bewust geen subsidie gevraagd aan de gemeente Texel. De reden hiervan is dat TexelEnergie geen uitvoeringsinstantie van de gemeente wilde worden, belangrijk voor TexelEnergie was dat zij losstond van de gemeente. Zo illustreert ook de volgende citaat van een van de initiatiefnemers:

“Als je voor duurzaamheidsdoelstellingen teveel afhankelijk wordt van de gemeente dan wordt het lastig om een duurzaam eiland te realiseren. De gemeente heeft weinig slagkracht en de politieke wind wil nog wel eens waaien naar partijen die tegen duurzaamheid zijn. Dus wij dachten er is een privaat initiatief vanuit de samenleving nodig, zodat het niet teveel afhankelijk is van de politieke besluitvorming”.

Wel is getracht vanuit TexelEnergie om verbindingen te leggen met gemeente Texel, met name om politieke draagvlak te creëren en te oriënteren op de mogelijkheden van de

---

⁶Het ‘Smart Grid’ systeem houdt in de gaten hoe veel zonnestroom of windenergie beschikbaar is, bijvoorbeeld als het in de avond harder waait, dan geeft het systeem aan dat het in de avond gunstiger is om de wasmachine te draaien. Door gebruik te maken van dit technologie wordt vraag en aanbod beter op elkaar afgestemd (<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2012-11884.html>), laatst geraadpleegd op 18 december 2013.

gemeente om TexelEnergie te ondersteunen. Het initiatief TexelEnergie wordt omarmd in de gemeente en wordt opgenomen in de Energievisie van de gemeente. In de beginfase verliep de interactie tussen TexelEnergie en de gemeente Texel, volgens zowel de wethouder, ambtenaar als initiatiefnemer, nogal stroef. Niet per se met de bestuurders, maar met de ambtelijke organisatie. Een voorbeeld hiervan, uit 2009, is dat TexelEnergie een concept had ontwikkeld om een houtkachel te realiseren voor het gemeentehuis. De verhouding met bestuurders was goed, maar ambtenaren wilden dit zelf realiseren voor het gemeentehuis. Op een gegeven moment heeft een aantal initiatiefnemers contact gezocht met de bestuurders en ambtenaren om het met elkaar “uit te praten”.

Vanuit TexelEnergie is contact gelegd met de bestuurders als met gemeenteambtenaren. Het contact kwam volgens de geïnterviewden makkelijk tot stand, omdat de verbindingen tussen burgers en politiek erg kort zijn in Texel en de initiatiefnemers de bestuurders en ambtenaren al kenden. Bestuurders, ambtenaren en TexelEnergie constateerden dat de samenwerking moeizaam verliep. Dit ondanks het feit dat beiden de ambitie hadden om in 2020 Texel energieneutraal te krijgen. Deze onenigheid heeft er toe geleid dat er op initiatief van de directeur van TexelEnergie, een intentieverklaring is ondertekend om, zoals de wethouder duurzaamheid het verwoordt, “Elkaar een hand te geven en elkaar blind te vertrouwen, de intentieverklaring is een belangrijke stap geweest”.

Na de totstandkoming van deze intentieverklaring wordt door de gemeente getracht daar waar mogelijk TexelEnergie te helpen, bijvoorbeeld bij het opzetten en uitvoeren van projecten. Een voorbeeld hiervan is een wijziging in het bestemmingsplan. Het bestemmingsplan moest aangepast worden om plaatsing van een biovergister voor TexelEnergie mogelijk te maken. Dit is uiteindelijk gelukt, mede door inspanningen van de wethouder. Daarnaast tracht de wethouder contacten te onderhouden met andere overheden, zoals de provincie Noord-Holland en met de andere Waddeneilanden.

Kernvariabele	Indicatoren	Texel
Zelforganisatie	<p>Initiatief vanuit de samenleving door private partijen</p> <p>Communicatie en interactie tussen overheden en private partijen</p> <p>Afhankelijkheid tussen partijen</p> <p>Rol van de lokale overheid</p>	<p>Bottom-up ontstaan uit de samenleving door drie burgers. Initiatiefnemers hebben ervaring in de politiek, oud-raadslid en oud-bestuurder.</p> <p>Informeel, korte verbindingen. Snel weg gevonden naar de politiek.</p> <p>Intentieverklaring, bestemmingsplan veel afhankelijkheid, uitvoering projecten weinig afhankelijkheid. TexelEnergie: begin niet afhankelijk van subsidie van de gemeente.</p> <p>Faciliterend; reagerende rol, faciliterend richting provincie</p>
Participatie	<p>Politici-bestuurders-ambtenaren-belangengroepen-bedrijfsleven-willekeurig gekozen burgers-burgers met</p>	<p>Burgers met interesse en middelen in publieke zaak. Bestuurders, ambtenaren. Initiatiefnemers vonden snel hun weg naar de politiek. Niet zomaar burgers, oud-politici, kennis van beleidsonderwerp.</p>

Kernvariabele	Indicatoren	Texel
Communicatieprocesses	<p>interesse en middelen</p> <p>Formeel-informeel-voorkeuren ontwikkelen-onderhandelen-delibereren-stemmen</p>	<p>Formeel alleen als bestemmingsplan gewijzigd wordt. Veel informeel. Telefonisch contact. Onderhandelend en delibereren, zoals installatie houtkachel en intentieverklaring</p>
Invloed	<p>Direct autoriteit-co-govern-adviseren-individuele voorkeur</p>	<p>Rol overheid adviseren, faciliteren en reagerend. Rol TexelEnergie co-govern met andere partijen, geen direct autoriteit. Kaders aangegeven vanuit de gemeente</p>

TexelEnergie is een voorbeeld van een bottom-up initiatief. Ten eerste zijn dan ook de initiatiefnemers belangrijk geweest voor de realisatie van een lokaal energie initiatief als zelforganisatie. In de initiatiefgroep van TexelEnergie zit een oud-bestuurder en een oud-raadslid van de gemeente Texel. Hierdoor werden de contacten met de gemeente Texel makkelijk gelegd en bovendien hadden zij kennis van het beleidsplan van de gemeente

omtrent duurzaamheid. De initiatiefnemers hebben actief gezocht naar personen met verschillende competenties die elkaar aanvulden. De communicatie en interactie is voornamelijk informeel van aard geweest. Zoals het voorbeeld met de houtkachel laat zien, is door de initiatiefnemers contact gezocht met de gemeente. Het leggen van contacten was vooral persoonlijk van aard, omdat men elkaar al kende vanuit de gemeentepolitiek. Er heeft dan ook niet per se een raadsbesluit ten grondslag gelegen aan de totstandkoming van TexelEnergie. Veel contacten zijn *informeel* van aard geweest. Dit laat zien dat communicatie, de tweede dimensie van de democratische kubus, een belangrijke factor is geweest voor de realisatie van TexelEnergie. Door middel van het uitwisselen van argumenten op een “deliberatieve” manier ontstaat openheid en gelijkwaardigheid.

De rol van de gemeente Texel is met name in het begin vooral reagerend geweest. Zo laat ook de volgende citaat van de wethouder zien:

“Als je kijkt naar de rol van de overheid met betrekking tot TexelEnergie dan is deze toch vooral reagerend geweest. Die vonden ook snel een weg naar de politiek. Dat geeft de grotere paraplu om samen te werken met initiatiefnemers op het gebied van duurzame energie. We beseffen dat we als gemeente niet alles zelf kunnen realiseren, zo een privaat initiatief is alleen maar mooi dan”

Belangrijk is dan ook om op te merken dat het initiatief niet in zijn geheel losstaat van de gemeente, ondanks dat het bottom-up gestart is. De gemeente heeft bijgedragen voor de totstandkoming van het initiatief, zij hebben kaders aangeven. Voorbeelden van deze kaders zijn de doelstelling dat Texel in 2020 energieneutraal wordt en de uitgesproken voorkeur voor duurzaamheid. De rol van de gemeente is drieledig. Ten eerste heeft zij als functie randvoorwaarden te scheppen. Hiermee wordt bedoeld dat zij ruimte geeft aan initiatieven vanuit de samenleving, maar tegelijkertijd (beleid)kaders meegeeft waarin initiatieven de ruimte krijgen wanneer zij passen binnen de gestelde kaders. Ten tweede heeft de gemeente een voorbeeldrol. De initiatiefnemers van TexelEnergie hebben een grote mate van

autonomie, mits dit past binnen de gestelde (beleids) kaders. Tegelijkertijd voelt de gemeente zich nog wel verantwoordelijk. De wethouder zegt hierover:

“Het is van belang om als overheid niet terug te trekken, maar juist doelgericht te gaan kijken wat voor initiatieven er zijn in de samenleving en past dit in het beleid en binnen de kaders die wij stellen bijvoorbeeld energieneutraal Texel dan probeer je initiatieven zoals TexelEnergie op weg te helpen, dat is denk ik dat het enorm goed werkt hierin Texel”

In een later stadium, nadat de intentieverklaring was ondertekend, is de rol van de gemeente van *reagerend* meer richting *faciliterend* verschoven. Dit heeft er onder meer toe geleid dat een bestemmingsplan is gewijzigd ten voordele van TexelEnergie betreffende het gebruik maken van biovergisting. De gemeente voelt zich verantwoordelijk voor de publieke doelstellingen, maar benadrukt wel dat dit in samenspraak met TexelEnergie gerealiseerd kan worden. TexelEnergie wordt door de wethouders gezien als een belangrijke *partner* voor het realiseren van een energieneutraal Texel in 2020. Op basis van gelijkwaardig partnerschap wordt er gezocht naar middelen om Texel leefbaar te houden en de transitie naar duurzame energie te bewerkstelligen, dus *co-govern*.

4.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten

4.4.1 Empowerment

Kernvariabele	Indicatoren	Texel
Empowerment	Contactfrequentie met de gemeente Uitnodigen van	Vaak en informeel. Op informele wijze zijn vaak

	<p>bestuurders, raadsleden of ambtenaren door initiatiefnemers</p> <p>Uitnodigen van burgers bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties door overheden</p> <p>Het gevoel dat er daadwerkelijk acties worden verbonden aan de discussies</p> <p>De macht of beslissingsbevoegdheid van de initiatiefnemers voor hun eigen energievoorziening</p>	<p>bestuurders en ambtenaren uitgenodigd om mee te denken met TexelEnergie. In het begin veel contact geweest.</p> <p>Weinig</p> <p>In het begin minder met name door de ambtelijke organisatie. Uiteindelijk ‘procesinterventies’</p> <p>TexelEnergie heeft grote beslissingsbevoegdheid, maar blijft afhankelijk van de gemeente, bijvoorbeeld bij bestemmingsplan.</p>
--	---	---

Het vroeg betrekken van bestuurders en raadsleden door de initiatiefnemers door middel van formele en informele contacten laat zien dat de initiatiefnemers voldoende bronnen en middelen hadden om te participeren en de overheid te overtuigen van het belang van een lokaal energie initiatief. Kortom de initiatiefnemers waren *empowered*.

4.4.2 Vertrouwen

Kernvariabele	Indicatoren	Texel
Vertrouwen:	<p>Nakomen van afspraken</p> <p>Partijen krijgen de voordeel van de twijfel</p> <p>Stabiele en positieve verwachting over de motieven van andere partijen</p>	<p>Afspraken worden nagekomen. Richting de provincie schaaft de gemeente zich achter TexelEnergie.</p> <p>In het begin vanuit TexelEnergie richting gemeente Texel niet. Nadat de gemeente enkele keren heeft ingezet voor TexelEnergie wel vaak. Andere kant vanuit ambtenaren weinig vertrouwen richting TexelEnergie, later wel.</p> <p>TexelEnergie groot bij Liander, WindUnie en later ook gemeente. Gemeente ook groot bij andere overheden en TexelEnergie. Positieve verwachtingen vanuit de gemeente ten opzichte van de initiatiefnemers na de ondertekening van de intentieverklaring.</p> <p>TexelEnergie positief gevoel. Gemeente Texel</p>

	Gevoel van verbinding met andere partijen	ook positief gevoel nu belangrijke partner voor windenergie. Groot. TexelEnergie verbinding me Liander en Windunie, ook met gemeente Texel.
--	---	--

De werking van vertrouwen bij TexelEnergie

Vanaf de start bestond er vertrouwen vanuit de gemeente richting de initiatiefnemers van TexelEnergie, Dit blijkt uit het feit dat de wethouder een aandeel heeft gekocht in TexelEnergie, maar ook dat TexelEnergie genoemd wordt als een belangrijk partner in de Energievisie Texel 2008 voor het realiseren van een energieneutraal Texel in 2020. Vanuit het perspectief van TexelEnergie was er geen groot vertrouwen in de gemeente, met name niet in de ambtenaren. Vertrouwen in het bestuur was er wel, omdat een aantal van de initiatiefnemers van TexelEnergie, zelf bestuurders of raadsleden zijn geweest Zij hadden hierdoor kennis van wat de gemeente wilde op het terrein van duurzaamheid, namelijk het opwekken van energie via duurzame energiebronnen.

TexelEnergie had minder vertrouwen in de ambtenaren, omdat de ambtenaren plannen voor een houtkachel voor het gemeentehuis tegenhielden. Uiteindelijk zijn deze plannen dan ook niet doorgedaan omdat er een meningsverschil ontstond tussen de ambtenaren en de initiatiefnemers van TexelEnergie over de mogelijkheden met betrekking tot de houtkachel. Ook speelde mee dat de ambtenaren dit zelf wilden realiseren. Op dat moment was er minder vertrouwen vanuit TexelEnergie richting de gemeente. Gedurende het proces is het vertrouwen vergroot. Dit kwam, zoals een van de initiatiefnemers het verwoordt, door “Procesinterventie” door de initiatiefnemers. De initiatiefnemers hebben contact gezocht met de gemeente om het samen uit te praten, zowel met de bestuurders als de ambtenaren. Vanuit TexelEnergie werd het groter belang benadrukt, namelijk een energieneutraal Texel

in 2020. Dit heeft geleid tot de intentieverklaring. Sindsdien is er vertrouwen van zowel TexelEnergie richting de gemeente als vanuit de bestuurders en ambtenaren richting TexelEnergie. TexelEnergie wordt door de ambtenaren als een belangrijk partner beschouwd voor het realiseren van windenergie.

De gemeente Texel probeert nu de belangen van TexelEnergie in acht te nemen, mits dit past binnen de gestelde kaders. Zo heeft de gemeente zich actief ingespannen bij de provincie Noord-Holland voor het behalen van de energiedoelstelling van Texel. Op deze manier is er, mede door inspanning van de wethouder en gemeenteambtenaren, 5 miljoen euro door de provincie Noord-Holland beschikbaar gemaakt. Hiervan is de helft door de gemeente beschikbaar gesteld voor TexelEnergie om projecten te realiseren. De gemeente probeert zo een bijdrage te leveren aan TexelEnergie en aan haar eigen ambitie om energieneutraal te worden in 2020. Volgens de wethouder is dit mogelijk, omdat er door de intentieverklaring groter wederzijds vertrouwen en afhankelijkheid is ontstaan. Zo illustreert het volgende citaat:

“Er is nu gewoon veel vertrouwen in TexelEnergie, dat bewijst de gemeente ook door 2,5 miljoen euro beschikbaar te stellen, wat wel formeel loopt via de provincie, maar hier hebben wij dat besluit genomen, zowel TexelEnergie als wij plukken hier de vruchten van”.

TexelEnergie is ook de samenwerking aangegaan met Liander en Windunie. Liander is de partner in het installeren van ‘Smart meters’, hierdoor wordt inzichtelijk hoeveel energie verbruikt wordt. Daarnaast is door TexelEnergie samenwerking met Windunie gezocht, omdat zij ervaring hebben met lokale energie opwekking. Met Windunie is samen De Unie opgericht, dit is een overkoepelende organisatie waarbij alle lokale energie initiatieven zich kunnen aansluiten om zo van elkaar te leren. Volgens een van de initiatiefnemers valt of staat zulke samenwerkingsverbanden met “Vertrouwen geven en krijgen”. Vanuit het perspectief van TexelEnergie heeft Liander zich als betrouwbare contactpersoon getoond door afspraken na te komen, bijvoorbeeld bij het installeren van smart meters. Deze vertrouwensband heeft ervoor gezorgd dat de organisaties als partners kunnen opereren.

Vertrouwen tussen de gemeente Texel en TexelEnergie is belangrijk geweest, maar was vanaf het begin niet altijd aanwezig, zoals het voorbeeld van de houtkachel laat zien. Na de ondertekening van de intentieverklaring is het vertrouwen tussen TexelEnergie en de gemeente gegroeid. Dit blijkt uit het feit dat TexelEnergie nu als een voorwaardig partner voor de ambtenaren wordt gezien om windenergie te realiseren, en tegelijkertijd de gemeente zich inzet voor TexelEnergie, bijvoorbeeld door het wijzigen van een bestemmingsplan om zo biovergisting mogelijk te maken of door het verkrijgen van gelden van andere overheden, zoals de provincie Noord-Holland.

4.4.3 Boundary spanners

Kernvariabele	Indicatoren	Texel
Boundary spanners:	Het bouwen van effectieve, persoonlijke relaties met een verscheidenheid aan partijen door middel van informele contacten	Initiatiefnemers en huidige directeur TexelEnergie, begin stadium en later stadium met gemeente, intentieverklaring, Liander, WindUnie door persoonlijk contact Huidige rol van wethouder. Probeert belangen van gemeente als TexelEnergie in acht te nemen. Directeur TexelEnergie vanuit andere partijen te denken, wat levert samenwerking bijvoorbeeld voor

		WindUnie op? Letter of recommendation van wethouder voor directeur TexelEnergie
	Verbinding leggen met verschillende partijen	Gemeente met andere overheden. TexelEnergie met WindUnie en Liander.
	Herkennen en erkennen van verschillende belangen	Initiatiefnemers en huidige directeur TexelEnergie door het voorstellen van intentieverklaring.
	Openingen zien en verzilveren van kansen die zich voordoen	Intentieverklaring.
	Buiten de eigen organisatie om denken en begrip hebben voor verschillende	Begin niet, later wel vanuit de gemeente. Zie beschikbaar stellen van geld en

waarden

wijzigen bestemmingsplan.

De werking van boundary spanners bij TexelEnergie

In het begin is binnen het netwerk van het initiatief gezocht naar personen die een bijdrage kunnen leveren aan TexelEnergie, om uiteindelijk op 7 november 2007 officieel van start te gaan. Vervolgens is getracht om de samenwerking aan te gaan met partijen zoals Liander en Windunie. Liander is nu partner in het ontwikkelen van smart meters en energiemangement systemen. Voor TexelEnergie was het belangrijk om Liander aangesloten te krijgen, omdat zij over het netbeheer gaan, hierdoor werd het makkelijker om gezamenlijk stroom af te nemen. Het contact met Liander is ontstaan door een persoonlijke benadering door de huidige directeur van TexelEnergie met contactpersonen van Liander. Daarnaast is contact gezocht met Windunie, gezien de eerdere ervaringen die Windunie heeft opgedaan voor het behalen van doelstellingen. De contacten zijn persoonlijk gelegd door de directeur van TexelEnergie. De huidige directeur heeft telefonisch contact gezocht met Windunie en door middel van het onderhouden van contacten is er een samenwerking ontstaan, wat uiteindelijk heeft geleid tot de oprichting van de Unie.

Volgens een van de initiatiefnemers valt of staat het behalen van resultaten bij het leggen van verbindingen door individuen. Verbindingen zoeken met verschillende partijen wordt als een belangrijke factor beschouwd voor het behalen van resultaten:

“Juist het verbinden met de juiste netwerk, zoals met een Liander of Windunie heeft TexelEnergie erboven op geholpen. Om zoiets als een energiebedrijf voor elkaar te krijgen is het belangrijk om verbindingen te zoeken met wat er al gebeurt” (initiatiefnemer)

“Zo een lokaal initiatief valt of staat bij de gratie van individuen en of zij de competenties hebben om aan te sluiten bij samenwerkende partners. Zonder deze individuen was het nog maar de vraag of TexelEnergie succesvol kon worden beschouwd. Met name het verbindend vermogen en deskundigheid. Zo een initiatief valt of staat door deze individuen (wethouder)

De competenties van de boundary spanner, de directeur van TexelEnergie, worden als volgt omschreven door een van de initiatiefnemers:

“Branden (directeur TexelEnergie) heeft het vermogen om gaten en kansen te zien en daar aan te sluiten namens Texel, hij ziet gewoon openingen die anderen zouden missen, zoals zo een intentieverklaring, daarmee probeert hij ook het belang van de gemeente in acht te nemen”

De intentieverklaring is tot stand gekomen, nadat de initiatiefnemers, bestuurders en ambtenaren bij elkaar hebben gezeten over hoe de gemeente en TexelEnergie beter met elkaar kunnen optrekken om uiteindelijk het einddoel Texel energieneutraal in 2020 te realiseren. De bijeenkomst is georganiseerd op initiatief van de huidige directeur van TexelEnergie. Uiteindelijk heeft het geleid tot de intentieverklaring, waarbij TexelEnergie en de gemeente Texel een strategische alliantie sluiten voor het bereiken van duurzaamheidsdoelstellingen op Texel. Het uiteindelijk ondertekenen van de intentieverklaring gebeurde ook op informele wijze. Zo blijkt uit de volgende citaat van de wethouder:

“Ja, wat echt heeft geholpen is de intentieverklaring die wij (de gemeente) hebben ondertekend met TexelEnergie. Dit gebeurde op informele wijze, zo zat Brendan de Graaf (directeur TexelEnergie) op een terras en belde hij mij op, vervolgens ben ik naar het terras gefietst en hebben wij de intentieverklaring ondertekend”

Na ondertekening van deze intentieverklaring heeft de gemeente getracht daar waar mogelijk TexelEnergie te ondersteunen. Zo legt de huidige wethouder daar waar mogelijk vanuit het belang van TexelEnergie, verbindingen met andere overheden zoals het Rijk en de provincie. Zo illustreert het volgende citaat van de wethouder:

“We proberen samen te overleggen om bij de provincie duidelijk te maken wat het belang is van een duurzaam Texel”.

Een voorbeeld is de inspanning van de gemeente bij de provincie voor geldstromen. Een ander voorbeeld is een wijziging in een bestemmingsplan waardoor de mogelijkheid bestond voor biovergisting, iets dat TexelEnergie graag wilde. Zo heeft de huidige wethouder ook een aanbevelingsbrief geschreven voor de huidige directeur van TexelEnergie nu de samenwerking wordt gezocht met Oracle (een softwarebedrijf).

Boundary spanners zijn belangrijk geweest voor de realisatie van TexelEnergie en de behaalde resultaten. Voor de officiële start van TexelEnergie is door de initiatiefnemers getracht binnen hun eigen netwerk op zoek te gaan naar personen die een bijdrage konden leveren voor TexelEnergie. De eerste directeur is vertrokken, omdat deze niet het vermogen had om verbindingen te leggen met andere partijen en niet het netwerk bezit waarover de huidige directeur wel beschikt. Het belang van een persoonlijk netwerk blijkt ook uit het contact met Liander. Door de hoogste baas persoonlijk te kennen, kan er makkelijker contact gelegd worden.

Bij de start van een initiatief is het dus van belang om duurzame relaties te bouwen door middel van informeel contact met de lokale overheid en potentiële leden voor een lokaal energie initiatief, zoals competente burgers die een toegevoegde waarde hebben voor het initiatief, bijvoorbeeld vanuit een juridische expertise of economische expertise. Hierbij zien we de kenmerken van de boundary spanners terug, namelijk het leggen van verbindingen door de initiatiefnemers met de gemeente en door middel van informeel contact het bouwen aan effectieve en persoonlijke relaties. De initiatiefnemers van TexelEnergie beschikten over het vermogen om te netwerken en ervoor te zorgen dat er partijen bij het initiatief werden aangesloten.

Een ander mooi voorbeeld van het informele contact en het openbreken van grenzen is de intentieverklaring die is getekend door de wethouder en de directeur van TexelEnergie. De huidige directeur van TexelEnergie zag een kans voor TexelEnergie om een intentieverklaring te ondertekenen met de gemeente.

4.5 Eindconclusie TexelEnergie

De case TexelEnergie laat zien dat er verschillende motieven ten grondslag liggen aan de start van een lokaal energie initiatief. Burgerschapsgerichte- en sociaalgerichte- motieven spelen hierbij een rol in de totstandkoming van een lokaal energie initiatief als een vorm van zelforganisatie. Ook is in deze case aangetoond dat er veel informeel contact is geweest tussen de betrokken actoren. Enerzijds de initiatiefnemers vanuit TexelEnergie, en anderzijds de wethouder duurzaamheid. De rol van de gemeente is in het begin van het project reagerend geweest. Na de ondertekening van de intentieverklaring is dit verschoven naar een faciliterende positie. De samenwerking tussen de initiatiefnemers en de lokale politiek is een vorm van co-govern, waarbij ze elkaar als partners zien om Texel in 2020 energieneutraal te krijgen. De factor empowerment is het gehele project aanwezig geweest, maar heeft hoofdzakelijk in het begin een grote rol gespeeld. Met name om het belang van een lokaal initiatief kenbaar te maken en te overtuigen van de haalbaarheid. Bij de case TexelEnergie valt te zien dat gedurende het proces het vertrouwen tussen de partijen is toegenomen. Dit heeft er onder andere toe geleid dat de wethouder zich actief en met succes heeft ingezet bij de provincie voor het verkrijgen van subsidie voor TexelEnergie. Tot slot zijn er verschillende boundary spanners te zien. In het begin waren dit voornamelijk de initiatiefnemers, door effectief verbindingen te leggen met de lokale politiek en individuen die het initiatief konden ondersteunen. Daarnaast is de huidige directeur van TexelEnergie een belangrijke boundary spanner. Zo heeft hij initiatief genomen voor de ondertekening van de intentieverklaring en door effectief samenwerkingsverbanden op te zoeken met partijen als Liander en Windunie. De laatste boundary spanner die in de case naar voren komt is de huidige wethouder, die als verbinder tussen TexelEnergie en andere overheden heeft opgetreden.

5. LochemEnergie

5.1 Inleiding

De gemeente Lochem wil in 2030 volledig energieneutraal zijn. Dit werd vastgelegd in de toekomstvisie Lochem 2030: “Lochem verbindt prachtig”. In deze toekomstvisie wordt opgenomen dat duurzaamheid een leidend principe in de economie wordt, omdat de energiemarkt verandert en kleinschaligheid door lokale prikkels een belangrijke rol gaat spelen: “Duurzaam bepaalt het gezicht van Lochem in 2030” (Toekomstvisie Lochem, 2011). In deze visie wordt opgenomen dat er alleen nog maar duurzame energie wordt geproduceerd in 2030, zoals zonne-, wind- en bio-energie. Tegelijkertijd staat in deze visie dat de rol van de overheid verandert en deze in 2030 anders is. Uitgangspunt daarbij is lokale kracht door samenwerking. Bewoners, maatschappelijke organisaties nemen daarbij meer eigen initiatief in netwerken. De rol van de overheid zal meer in de richting van regisseur bewegen (Toekomstvisie Lochem, 2011)

Om deze visie uit te voeren, onderscheidt de gemeente Lochem een aantal rollen:

- ruimte geven aan actieve partners;
- voor regie zorgen;
- samenwerking aanjagen, ondersteunen en lokale daadkracht benutten;
- zorgen voor gelijkwaardig speelveld.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt de case LochemEnergie nader beschreven om vervolgens de kernvariabelen te behandelen op basis van de bestuurd documenten en resultaten uit de interviews. Ten eerste wordt ingegaan op de start van LochemEnergie als zelforganisatie en welke motieven ten grondslag liggen voor de start van het initiatief. Ten tweede wordt ingegaan op de interactie tussen gemeente Lochem en LochemEnergie. Ten derde worden gekeken in hoeverre de verklarende factoren vanuit de theorie een bijdrage hebben geleverd aan de te behalen resultaten voor LochemEnergie, zoals de al dan niet

aanwezigheid van vertrouwen of boundary spanners. Tot slot wordt dit hoofdstuk afgesloten met een conclusie.

5.2 Start van LochemEnergie als zelforganisatie

Eind september 2010 komen zes personen bij elkaar die elkaar vinden op het onderwerp duurzaamheid. Als doel hebben zij om te kijken naar de mogelijkheden van duurzame energie binnen de gemeentegrenzen van Lochem. De personen hebben allen een ander achtergrond, maar hebben één ding gemeen en dat is het realiseren van een duurzaam Lochem (LochemEnergie, 2013). Zo is een initiatiefnemer subsidieadviseur, een ander is actief op het gebied van windenergie, weer een ander is voorzitter van een dorpsraad in Lochem en tevens onderzoeker aan de Wageningen Universiteit en weer een ander is gemeenteraadslid in Lochem namens GroenLinks en tevens adviseur bij het Planbureau voor de Leefomgeving. Voor de initiatiefnemers was het belangrijk dat deze groep bestaat uit een mix van competenties en expertises die elkaar aanvullen. Besloten wordt om in oktober een informatieavond te organiseren en te oriënteren op de mogelijkheden voor een lokaal initiatief en de potentie van het ledenaantal. Nog voordat deze informatiebijeenkomst wordt georganiseerd, wordt contact gezocht met de wethouder duurzaamheid van Lochem. Het contact wordt gezocht, om naar de mogelijkheden te kijken of en zo ja hoe de gemeente Lochem ondersteuning kan bieden bij het initiatief. Het leggen van het contact gebeurt, doordat de wethouder een bekende is voor de initiatiefnemers en raadslid is van dezelfde partij is als de wethouder. De wethouder blijkt erg enthousiast over dit initiatief. Zo wordt de eerste bijeenkomst gefaciliteerd door de gemeente, zoals het beschikbaar stellen van een locatie. De wethouder is ook aanwezig op de eerste bijeenkomst, maar speelt geen actieve rol tijdens deze bijeenkomst.

Na deze bijeenkomst sloten nog eens 60 personen zich aan bij het initiatief, niet als initiatiefnemers, maar om mee te denken naar de eventuele mogelijkheden voor een coöperatieve vereniging. Ook blijkt na deze bijeenkomst 600 aspirant-leden zich te hebben aangemeld. De 60 personen gaan in verschillende werkgroepen uiteen om mee te denken en te helpen voor het oprichten van een coöperatieve vereniging. Zo ontstaan een werkgroep

juridisch, met juristen, een werkgroep economisch bestaande uit accountants en een werkgroep communicatie. Er wordt ook nagedacht over een organisatievorm. Gekozen wordt voor een coöperatieve vereniging, omdat een coöperatieve vereniging schaalvoordelen biedt door individuele burgers aan het initiatief te binden en sneller hun ambities te realiseren. Hierdoor blijft het geld in de regio en kunnen de baten ten goede komen aan voorzieningen in de gemeente (LochemEnergie, 2013). In augustus 2011 is het officieel, de coöperatie LochemEnergie U.A. wordt opgericht. Voor 100 euro kunnen inwoners van Lochem lid worden van LochemEnergie.

Aanleiding voor het initiatief is het feit dat LochemEnergie wil bijdragen aan een duurzaam Lochem door het zelf opwekken en gebruiken van duurzame energie, belangrijk is dan ook het in eigen beheer nemen van de energievoorziening (LochemEnergie, 2013). Het gaat echter niet alleen om duurzaamheid. Belangrijk is ook om het “Wij gevoel” te versterken. LochemEnergie moet een initiatief zijn van, door en voor Lochemmers (LochemEnergie, 2013). Het geld dat verdiend wordt door het opwekken van energie wordt dan ook terug geïnvesteerd in de gemeenschap, in ieder geval dat is het uitgangspunt van LochemEnergie. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan, wanneer de gemeente niet meer de financiële mogelijkheden heeft, het openhouden van een zwembad in Lochem. Tot slot is een belangrijk uitgangspunt er financieel op voorruit gaan. Het is de bedoeling dat zowel de initiatiefnemers als de leden er economisch baat bij hebben. Zo illustreert ook de volgende citaat van een van de initiatiefnemers:

“Wij zijn niet puur een idealistisch clubje, maar het is gewoon economisch heel erg interessant, mits een goede businesscase, het is toch ook raar dat zo een energiebedrijf zoveel winst maakt, terwijl het voordeliger is het om energie zelf op te wekken”.

Eigenbelanggericht	Financiële vooruitgang Economisch voordeliger Verschaffen van werk	Businesscase, financieel op voorruit gaan. Initiatiefnemers zijn ook adviseurs.
Intrinsieke drivegericht	Milieuoverwegingen Problemen ervaren rondom milieu	Duurzaamheid is belangrijk. LochemEnergie wil bijdrage leveren aan een duurzaam Lochem.

De motieven voor de start van LochemEnergie, zijn dus niet eenduidig. Meerdere motieven liggen ten grondslag aan de start van LochemEnergie. De *intrinsieke drivegericht motief* blijkt uit het feit dat de initiatiefnemers duurzaamheid belangrijk vinden en graag willen dat er op een duurzame manier energie wordt opgewekt. Tegelijkertijd is het ook belangrijk om er *economisch* gewin uit te halen. Zo vonden de initiatiefnemers het raar dat een energiebedrijf zoveel winst maakt, terwijl het voordeliger is om zelf energie op te wekken. Tot slot blijken ook *sociaalgerichte* motieven een rol te spelen namelijk dat er vanuit de gemeente nog weinig werd gedaan op het terrein van het opwekken van duurzame energie.

5.3 Interactie tussen LochemEnergie en gemeente Lochem

Voordat het initiatief werd genomen tot het oprichten van een lokaal energie initiatief in Lochem, werd vanuit de gemeente nagedacht over de mogelijkheden van lokale energie

opwekking. Vanuit de gemeente is in een eerder stadium onderzocht naar de mogelijkheden van een lokaal energie initiatief. Er is toen een bedrijf benaderd, maar dat is mislukt, omdat het bedrijf een ander belang had dan de gemeente. Daarnaast kon dit bedrijf niet komen tot een transparante businesscase. Voor de gemeente is namelijk het lokale aspect een belangrijk criterium. Het lokale kan bevorderd worden door bijvoorbeeld coöperatieve vereniging. Bij een coöperatieve vereniging kunnen inwoners van Lochem, door een aandeel te kopen, participeren in het initiatief. De wethouder heeft toen gepolst bij het gemeenteraadslid van dezelfde partij, om te kijken wat de mogelijkheden zijn voor een lokaal energie initiatief binnen haar netwerk. Zodoende vinden de zes initiatiefnemers elkaar. De initiatiefnemers vonden het van belang dat zij geen initiatief van de gemeente zouden worden. Dit blijkt ook uit het volgende citaat van een van de initiatiefnemers:

“De gemeente wilde ook iets met duurzaamheid, maar wij vonden dat er nog best weinig werd gedaan vanuit de gemeente. Wij wilden invulling geven aan duurzaamheidsdoelstellingen van de gemeente. Een gemeente is teveel afhankelijk van politieke waan van de dag”

De vervolgstap die de initiatiefnemers na de oprichting hebben ondernomen is om bijeenkomsten te organiseren en de strategie van LochemEnergie verder te specificeren. De bijeenkomsten werden in Lochem georganiseerd om zo bewustwording en het draagvlak te vergroten onder de inwoners van Lochem. Deze bijeenkomsten zijn gefaciliteerd door de gemeente, hierbij valt te denken aan een ruimte voor een bijeenkomst. De volgende citaat van de wethouder ondersteunt dit:

“Enige wat ik hoefde te doen is een zaaltje beschikbaar stellen, aardige gasten ontvangen en broodjes regelen”

De strategie wordt verder gespecificeerd door LochemEnergie. Belangrijk voor Lochem is het meedoen van burgers en de eventuele winst door lokale energieopwekking binnen de gemeentegrenzen te behouden. De gemeente is dan ook enthousiast over het initiatief, met name de wethouder duurzaamheid. LochemEnergie stelt na de oprichting in 2011 samen

met de gemeente een plan van aanpak op over de energiebesparing. In deze plan van aanpak wordt onder andere opgenomen dat de gemeente daar waar mogelijk LochemEnergie ondersteunt. Een voorbeeld hiervan is een vuilstortplaats die de gemeente beschikbaar stelde voor LochemEnergie, zodat zij daar gebruik van konden maken voor het opwekken van energie.

Wat door de initiatiefnemers als lastig wordt ervaren is het sluiten van een goede businesscase. Volgens een van de initiatiefnemers is het lastig om aan de “voorkant” geld te genereren, want het geld wordt pas na het zelf opwekken van energie terugverdiend. Zo wordt getracht om aansluiting te vinden bij subsidiestromen. Ten eerste wordt aansluiting gezocht bij het ministerie van Economische Zaken. LochemEnergie wordt een van de proeftuinen in het “Smart-Grid” project (zie ook Texel). Zo wordt startkapitaal gerealiseerd. Een van de initiatiefnemers heeft zelf gewerkt bij het ministerie van Economische Zaken. Op persoonlijk vlak werd contact gelegd met het ministerie. Anderzijds probeert de gemeente, in dit geval de wethouder, verbinding te leggen met de contacten die hij heeft bij het ministerie. Tevens probeert de wethouder landelijk bekendheid voor LochemEnergie te genereren door in een commissie Milieu te zitten van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten en door zitting te nemen in het bestuur van e-Decentraal. Zo wordt subsidie ontvangen vanuit het Rijk. In ongeveer dezelfde periode stelt Stichting Doen, namens de Nationale Postcodeloterij geld beschikbaar voor lokale energie initiatieven. De voorzitter van Stichting Doen is een goede bekende voor een van de initiatiefnemers. Zo wordt contact gelegd met Stichting Doen. Volgens een van de initiatiefnemers helpt het als je “Al zit in het netwerk”. Zo illustreert ook het volgende citaat:

“Het helpt als je al in het netwerk zit, zoals ik. Omdat ik bij EZ heb gewerkt ken ik veel mensen daar. Een netwerk hebben is dan ook belangrijk. Het helpt dan toch wel dat om aan te sluiten bij mogelijke subsidies. Het helpt dan ook dat ik mensen bijvoorbeeld bij EZ ken, zo kom ik makkelijker binnen, maar ook dat wij toevallig de financieel directeur van Stichting Doen kennen dan heb je sneller een afspraak”.

In november 2011 vindt de eerste oplevering van zonne-energie voor Lochemse huishoudens plaats. Aan ongeveer 150 huishoudens wordt groene stroom geleverd (LochemEnergie, 2013; gemeente Lochem, 2013). In 2012 spant de wethouder zich in voor LochemEnergie om een motie in de raad aangenomen te krijgen voor het realiseren van een ‘Smart-grid’ netwerk door LochemEnergie op het gemeentehuis. De gemeenteraad raakt overtuigd, omdat dit gebeurt door een lokaal initiatief. In dezelfde periode komt op initiatief van de wethouder duurzaamheid een rapport van het college van B&W uit over de regisserende rol van de gemeente. Hierin wordt opgenomen dat de rol van de gemeente zal veranderen van een meer sturende rol naar een regisserende en randvoorwaarden scheppende rol (Regisserende Lochem, college van B&W, 2012)

Een ander manier waarop de gemeente zich inzet voor LochemEnergie is in de regio Stedendriehoek. De gemeente Lochem werkt samen met andere gemeenten in de omgeving door middel van een samenwerking in de Stedendriehoek. De Stedendriehoek omvat onder andere de gemeenten Zutphen, Deventer, Apeldoorn en Lochem. In 2012 wil de Stedendriehoek graag in kaart hebben wat de mogelijkheden zijn van windenergie in deze regio. Zij geeft hiertoe in 2012 opdracht aan LochemEnergie om te onderzoeken op welke wijze windenergie lokaal kan worden ontwikkeld. Dit gebeurt na inspanning van de wethouder duurzaamheid, door het initiatief LochemEnergie aan te prijzen en aan te geven dat het een “deskundig” club is van personen.

Kernvariabele	Indicatoren	Lochem
Zelforganisatie	<p>Initiatief vanuit de samenleving door private partijen</p> <p>Communicatie en interactie tussen overheden en private partijen</p> <p>Afhankelijkheid tussen partijen</p> <p>Rol van de lokale overheid</p>	<p>bottom-up ontstaan uit de samenleving, 6 burgers. Wel wil de gemeente al een lokaal initiatief. Wethouder polst bij een van de initiatiefnemers. 6 burgers vanuit eigen werk al ervaring of kennis met energie of politiek.</p> <p>Informeel. Veel. Wethouder wordt ook uitgenodigd bij bijeenkomsten. Wethouder alleen faciliterend tijdens bijeenkomsten.</p> <p>Afhankelijkheid groot. Met name afhankelijkheid subsidie. LochemEnergie ook afhankelijk van nationale subsidie.</p> <p>Faciliterend, ook regisserend en sturend. Overheid, met name wethouder actief in de regio en landelijk om bekendheid te genereren voor LochemEnergie.</p>

Invloed	Direct autoriteit-co-govern-adviseren-individuele voorkeur	Lokale overheid helpt en faciliteert. Kaders vanuit gemeente.
----------------	--	---

In Lochem staat het initiatief enerzijds los van de gemeente, maar anderzijds is de wethouder erg actief in het aanjagen en faciliteren van LochemEnergie. Een voorbeeld van het aanjagen van de wethouder is het contact zoeken met de raadslid van dezelfde partij over het idee van een lokaal energie initiatief. Er is dan ook vaak contact tussen de initiatiefnemers en de gemeente. Er werd getracht om gezamenlijk tot doelstellingen te komen op het terrein van duurzaamheid voor Lochem. Zo zat de wethouder duurzaamheid vaak aangeschoven bij bestuursvergaderingen van Lochem en zijn ambtenaren ook uitgenodigd om mee te denken met LochemEnergie. Een voorbeeld hiervan is een heisessie georganiseerd door de initiatiefnemers waarbij vertegenwoordigers van de gemeente, zoals ambtenaren en wethouder duurzaamheid werden uitgenodigd door LochemEnergie om mee te denken over een lokaal energie initiatief.

Daarnaast is de institutionele basis vanuit de gemeente aanwezig. Zo ondersteunt de gemeente in financiering (subsidie) en stelt een vuilstortplaats beschikbaar als ook het gemeentehuis. De rol van de gemeente is enerzijds *faciliterend*, maar ook *sturend*. Het sturen blijkt in het feit dat is gekozen voor een coöperatieve vereniging. Dit was voor de wethouder namelijk een belangrijk criterium om subsidie te versterken. Zo illustreert ook het volgende citaat van de wethouder:

“Er is een continue strijd tussen het loslaten en het volledig geven van de eigen ruimte aan de initiatiefnemers. Wij erkennen dat er een verschuiving is van een representatieve democratie naar een participatieve democratie. Maar een van de zaken waar wij op letten is ledenparticipatie dat vinden wij heel belangrijk dat de bewoners van Lochem kunnen

participeren in LochemEnergie en tegelijkertijd er door LochemEnergie ook geïnvesteerd wordt in de gemeenschap”.

De institutionele basis wordt in Lochem door de wethouder duurzaamheid als belangrijk gezien. Hiermee wordt bedoeld, dat lokale energie initiatieven, of de “*Energieke samenleving*” niet van de grond kan komen zonder steun in financiering en faciliteren van lokale overheden (Regisserende Lochem, college van B&W, 2012). De institutionele voorwaarde bestaat ook uit het feit, dat de gemeente kan interveniëren. Mocht LochemEnergie niet goed functioneren in de ogen van de gemeente, bijvoorbeeld door geen transparante jaarrekening te presenteren, dan bestaat er de mogelijkheid voor de gemeente om in te grijpen door het initiatief niet meer te faciliteren.

Door middel van onderhandelen en op basis van een gelijkwaardig relaties zijn argumenten uitgewisseld. De initiatiefnemers hebben in Lochem echt onderhandeld over voorkeuren met betrekking tot duurzaamheid en hoe deze te realiseren samen met de gemeente. Dat er is *onderhandeld* blijkt uit het feit dat voor de gemeente Lochem het belangrijk is dat LochemEnergie zich niet alleen richt op het opwekken van duurzame energie, maar ook ervoor zorgt dat bewoners van Lochem echt gaan participeren in LochemEnergie. Volgens de wethouder vergroot dit het saamhorigheidsgevoel onder de bewoners. Dit heeft geleid tot een coöperatie als organisatievorm. Voor de gemeente was het ook belangrijk om aan te sluiten bij het initiatief, omdat zowel de wethouder, als de raad en de ambtenaren vinden dat initiatieven vanuit de samenleving op meer draagvlak kan rekenen. De rol die de gemeente op zich neemt is daar waar mogelijk te faciliteren en te ondersteunen, zoals het regelen van een ruimte, maar ook de contacten onderhouden met andere overheden in de regio, zoals de Stedendriehoek. Zo ontstaan nieuwe verhoudingen tussen bestuur en samenleving, waarbij de gemeente als verbinder optreedt naar andere overheden.

De initiatiefnemers waren niet zomaar individuen die participeren. De deskundigheid die zij beschikten op het gebied van lokale energie opwerking ging soms verder dan de deskundigheid van ambtenaren. Wie er uiteindelijk macht heeft in Lochem is dat zowel de

gemeente als LochemEnergie de volledige macht hebben en vooral proberen om het samen op te pakken. Vooral als een samenwerkingsverband tussen de gemeente en LochemEnergie, dus *co-govern*. De uitvoering van het duurzaamheidsbeleid in Lochem wordt dus niet door de gemeente of het bedrijfsleven gedaan maar door actieve burgers binnen de kaders van de gemeente en daar waar mogelijk *faciliteert en ondersteunt* de gemeente.

5.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten

5.4.1 Empowerment

Kernvariabele	Indicatoren	Lochem
Empowerment	Contactfrequentie met de gemeente	Vaak en informeel.
	Uitnodigen van bestuurders, raadsleden of ambtenaren door initiatiefnemers	LochemEnergie nodigt de wethouder en ambtenaren van de gemeente vaak uitgenodigd om mee te denken. LochemEnergie en gemeente Lochem maken samen Plan van aanpak. Heisessie.
	Uitnodigen van burgers bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties door	Weinig

	<p>overheden</p> <p>Het gevoel dat er daadwerkelijk acties worden verbonden aan de discussies</p> <p>De macht of beslissingsbevoegdheid van de initiatiefnemers voor hun eigen energievoorziening</p>	<p>Groot</p>
--	---	--------------

In Lochem zijn de initiatiefnemers in voldoende mate *empowered* geweest. Dit blijkt uit het feit in eerder stadium een ander partij niet gelukt is om in Lochem een lokaal energie initiatief van de grond te krijgen. LochemEnergie is dit wel gelukt. Een verklaring hiervoor is dat de initiatiefnemers een mix van expertises bezitten, zoals een initiatiefnemer met kennis over subsidies, een ander over wet- en regelgeving en weer een ander over het opwekken van duurzame energie.

5.4.2 Vertrouwen

Kernvariabele	Indicatoren	Lochem
Vertrouwen:	<p>Nakomen van afspraken</p> <p>Partijen krijgen de voordeel van de twijfel</p> <p>Stabiele en positieve verwachting over de motieven van andere partijen</p> <p>Gevoel van verbinding met andere partijen</p>	<p>Afspraken worden nagekomen. Wethouder ondersteunt en helpt LochemEnergie.</p> <p>Gemeente krijgt veel vertrouwen van LochemEnergie, met name de wethouder.</p> <p>LochemEnergie krijgt veel vertrouwen van wethouder en ambtenaren</p> <p>LochemEnergie groot richting de gemeente toe. Vanuit de gemeente richting LochemEnergie ook groot.</p> <p>Grote mate gevoel verbinding tussen LochemEnergie en de gemeente Lochem al vanaf het begin is er contact en is deze goed.</p>

De werking van vertrouwen op LochemEnergie

Vertrouwen heeft in Lochem een grote rol gespeeld. Vanaf het begin was al sprake van vertrouwen van de gemeente en dan met name vanuit de wethouder richting LochemEnergie toe. Dit blijkt het feit dat de wethouder zich actief inspant voor LochemEnergie in de regio, Stedendriehoek en provincie. Het volgende citaat van een van de initiatiefnemers ondersteunt dit:

“De wethouder is gewoon goed, communiceert veel naar buiten, is landelijk ook actief, zo kun je deze wethouder om een boodschap sturen. Hij zet zich actief in de regio in voor ons. Een voorbeeld daarvan is dat wij mogen tenderen namens Lochem”

Anderzijds wordt LochemEnergie door de gemeente beschouwd als een belangrijke partner, omdat er veel kennis en expertise zit binnen LochemEnergie. Zowel ambtenaren, als de wethouder en initiatiefnemers gaan er vanuit dat de intenties van de andere altijd goed is, om zo het groter doel te behalen namelijk een energieneutraal Lochem in 2030. Elkaars belang wordt ook in ogenschouw genomen. Dit blijkt ook uit het volgende citaat van de wethouder:

“Laatst kwam Paul (een van de initiatiefnemers) en gaf aan dat hij namens LochemEnergie 10.000 euro van de gemeente wilde, in verband met reclame voor het initiatief. Vanuit het standpunt van Paul begrijp ik dat, ik zou dat ook doen als ik hem was”.

Belangrijk was voor zowel de initiatiefnemers als de gemeente om aandacht te besteden aan de communicatie en het versterken van vertrouwen in elkaar. Zo is er vaak informeel contact geweest door de telefoon, per e-mail en face to face. Belangrijk was door de informele contacten er een duurzaam relatie ontstond en een constructieve houding ten opzichte van elkaar. Beide partijen willen namelijk een transitie naar een duurzaam Lochem realiseren.

5.4.3 Boundary spanners

	Indicatoren	Lochem
Boundary Spanners	Het bouwen van effectieve, persoonlijke relaties met een verscheidenheid aan partijen door middel van informele contacten	Initiatiefnemers en wethouder groot. Vervlochten. Contacten, door zelfde partij als initiatiefnemer. Initiatiefnemers bouwen van contacten met Stichting Doen en het Ministerie van Economische Zaken
	Verbinding leggen met verschillende partijen	Huidige rol van wethouder. Bouwen van relaties in het land door, namens LochemEnergie.
	Herkennen en erkennen van verschillende belangen	Wethouder zet zich in voor Lochem. Bijvoorbeeld door bestemmingsplan te wijzigen.
	Openingen zien en verzilveren van kansen die zich voordoen	Gebruik maken van gemeentehuis en vuilstortplaats dankzij inspanning wethouder.

	<p>Buiten de eigen organisatie om denken en begrip hebben voor verschillende waarden</p>	<p>Gemeente met andere overheden, zoals in de Stedendriehoek. Wethouder zit in nationale groepen , zoals e-Decentraal .</p> <p>LochemEnergie mag tenderen op regiocontracten namens de gemeente Lochem</p>
--	--	--

De werking van boundary spanners in de case LochemEnergie

In Lochem zijn er verschillende boundary spanners geweest. Een belangrijke boundary spanner met betrekking tot LochemEnergie is de huidige wethouder duurzaamheid. De wethouder zet zich actief in voor LochemEnergie en probeert LochemEnergie te verbinden aan verschillende partijen. Zo heeft hij zich binnen de eigen organisatie actief ingespannen voor LochemEnergie. Een voorbeeld hiervan is de plaatsing van zonnepanelen op de daken van het gemeentehuis door LochemEnergie. De wethouder huisvesting heeft hierbij een ander belang, maar de wethouder duurzaamheid heeft zich dusdanig ingezet voor LochemEnergie, zodat LochemEnergie de zonnepanelen heeft gerealiseerd op het dak van het gemeentehuis.

De huidige wethouder duurzaamheid is ecooloog en heeft een aantal jaar gewerkt bij een anti- kernenergiebeweging. De wethouder is lid van de commissie Milieu en Mobiliteit van de VNG en zit in het bestuur van Klimaatverbond, een verbod voor het versterken van

klimaatbeleid. De wethouder beschikt hierdoor over een groot netwerk en gebruikt deze daar waar mogelijk om LochemEnergie op de kaart te zetten. In de regio Stedendriehoek zijn er regiocontracten, waarbij geldstromen vanuit de provincie Gelderland richting de regio gaat. De gemeente kan daar op tenderen. De wethouder heeft zich ingezet zodat LochemEnergie ook zelfstandig mag tenderen. LochemEnergie heeft hierdoor ongeveer een half miljoen euro aan geld ontvangen. Dit is begeleid door de gemeente, zo heeft de wethouder zich actief ingezet door zijn contacten in te zetten bij de Stedendriehoek en in de regio. Er is dus sprake van persoonlijke en informele relaties tussen de initiatiefnemers en de wethouder in dit geval. Met name in het begin is door de initiatiefnemers getracht om op basis van informele contacten duurzame relaties op te bouwen met gemeentelijke actoren, zoals de wethouder duurzaamheid en ambtenaren op het terrein van duurzaamheid. Het aansluiten van de gemeente Lochem en de betrokkenheid van de wethouder zijn in Lochem belangrijk geweest voor het slagen van LochemEnergie. Ten eerste, omdat verbinding met de wethouder en ambtenaren administratieve druk wegneemt bij de initiatiefnemers, door al een goede relatie te hebben kunnen doelstellingen makkelijker gerealiseerd worden. Ten tweede de wethouder en ambtenaren proberen te helpen daar waar mogelijk is, zoals zonnepanelen op het dak van het gemeentehuis en tot slot kan de gemeente lobbyen voor het initiatief bij andere overheden, zoals de provincie of de Stedendriehoek.

5.5 Eindconclusie LochemEnergie

Uit de case van LochemEnergie blijkt dat meerdere motieven ten grondslag hebben gelegen aan het initiëren van LochemEnergie. Zo blijken sociaalgerichte- en eigenbelang gerichte motieven een rol te hebben gespeeld. Voor de uiteindelijke oprichting is veel informeel contact geweest met de wethouder duurzaamheid. De basis voor dit informele contact is dat een van de initiatiefnemers een partijgenoot is van de desbetreffende wethouder. De rol van de gemeente is regisserend en faciliterend. De gemeente stelt namelijk randvoorwaarden waar het initiatief aan moet voldoen zoals participatie van de inwoners bij het initiatief. Daarnaast ondersteunt de gemeente LochemEnergie waar mogelijk. Voor het realiseren van

de doelstellingen werken de gemeente en LochemEnergie samen en is er sprake van co-govern. Gekeken naar empowerment valt te concluderen dat het een belangrijke factor is geweest. Hoewel de gemeente positief tegenover een energie initiatief stond, is het een eerdere partij niet gelukt dit te realiseren. LochemEnergie is het wel gelukt, omdat zij empowered waren doordat verschillende expertises binnen de initiatiefgroep elkaar ondersteunden en aanvulden. Ook speelt vertrouwen een grote rol. Dit blijkt uit het feit dat de gemeente zich actief inzet voor de belangen van LochemEnergie. Anderzijds heeft LochemEnergie veel vertrouwen in de gemeente, met name in de wethouder. Tot slot hebben boundary spanners een belangrijke rol gespeeld. Een belangrijke boundary spanner is de wethouder die heeft geprobeerd namens LochemEnergie verbinding te leggen met andere overheden in de regio, zoals Stedendriehoek, en in landelijke netwerken als e-Dcentraal. Daarnaast heeft hij zich binnen de gemeentelijke organisatie voor LochemEnergie ingezet, wat er onder andere toe heeft geleid dat LochEmenergie de daken van het gemeentehuis van zonnepanelen heeft voorzien. Een andere boundary spanner is één van de initiatiefnemers die samenwerkingsverbanden is aangegaan met partijen van buiten Lochem. Hierbij heeft hij gebruik gemaakt van zijn netwerk bij Economische Zaken en Stichting Doen.

6. Uwind

6.1 Inleiding

In het jaar 2002 wordt door de gemeente Houten de volgende doelstelling geformuleerd: “Elf procent van de energievoorziening moet komen via duurzame energie”. Uit de beleidsnota uit 1999 van de gemeente Houten staat het volgende (1999):

“Duurzame energietoepassing in Houten: blijkt dat er in Houten een groot potentieel is voor windenergie: Totaal, kan met windenergie 30% van het huidig primair gebruik worden opgewekt”.

Duurzaamheid wordt zo een belangrijk beleidspunt voor de gemeente Houten. Tevens wordt in een later stadium door de gemeente Houten het uitvoeringsprogramma ‘Duurzaamheid’ vastgesteld, waarin allerlei activiteiten op het gebied van verduurzaming van de samenleving staan beschreven. In februari 2005 heeft de gemeenteraad besloten dat de windmolens gerealiseerd konden worden in Houten. In dit raadsbesluit is besloten om een drietal windturbines te bouwen in Houten.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt de case Uwind nader beschreven om vervolgens de kernvariabelen te behandelen op basis van de bestuurd documenten en resultaten uit de interviews. Ten eerste wordt ingegaan op de start van Uwind als zelforganisatie en welke motieven ten grondslag liggen voor de start van het initiatief. Ten tweede wordt ingegaan op de interactie tussen gemeente Houten en Uwind. Ten derde worden gekeken in hoeverre de verklarende factoren vanuit de theorie een bijdrage hebben geleverd aan de te behalen resultaten voor Uwind.

6.2 Start van Uwind als zelforganisatie

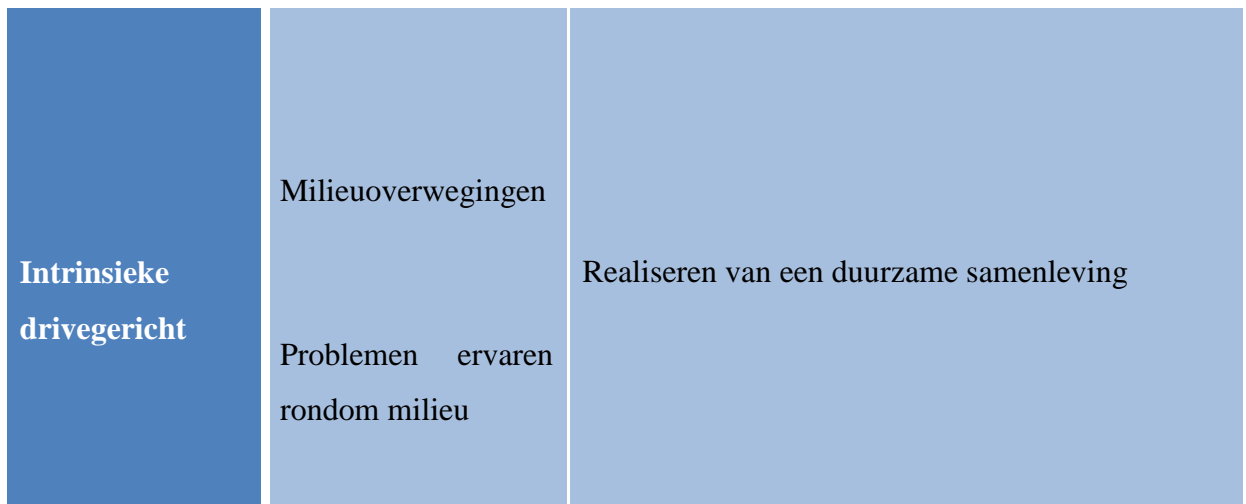
De coöperatie Uwind is in 1989 opgericht door Utrechtse Studenten. Geïnspireerd door coöperatieve initiatieven uit Denemarken besluiten een tweetal studenten een coöperatieve vereniging op te richten. De doelstelling was om gezamenlijk een windturbine te realiseren waarmee op een duurzame manier energie kon worden opgewekt.

De initiatiefnemers vonden het belangrijk dat de transitie naar duurzame energie niet top down door de overheid gedaan moest worden, maar juist bottom-up vanuit de samenleving. Uitgangspunt was namelijk dat een initiatief vanuit de samenleving meer draagvlak creëert onder de bewoners en gebruikers.

De initiatiefnemers noemen zichzelf: *“Een groep idealisten”*. Voor de initiatiefnemers maakte het niet of zij zelf duurzaam energie zou opwekken, of dat de gemeente of een energiebedrijf dit zou doen, belangrijk was dat het opwekken van energie duurzaam zou gebeuren op lokaal niveau. De initiatiefnemers willen het belang van duurzame energie promoten bij bewoners van Houten. Belangrijk voor de initiatiefnemers was dat er windenergie moest komen in de provincie Utrecht en waar dat precies moest zijn dat was nog geen uitgemaakte zaak.

Kernvariabele	Indicatoren	Uwind
Motieven voor zelforganisatie		

<p>Burgerschapsgericht</p>	<p>Functioneren overheid</p> <p>Oplossen maatschappelijk probleem</p> <p>Overheid schiet tekort</p>	
<p>Sociaalgericht</p>	<p>De gemeenschap is belangrijk</p> <p>Doe graag iets voor anderen</p> <p>De wil om bij een groep te horen</p>	
<p>Eigenbelanggericht</p>	<p>Financiële voorruggang</p> <p>Economisch voordeliger</p> <p>Verschaffen van werk</p>	

Bij Uwind is duidelijk te zien welke motief ten grondslag hebben gelegen voor de start van een coöperatieve vereniging. Het initiatief is vooral van uit de intrinsieke drivegericht motief tot stand gekomen, dat blijkt ook uit de volgende citaat van een van de initiatiefnemers:

“Er zijn problemen rondom energie in Nederland en wij wilden dan ook duurzaam energieopwekking promoten, maar dat wilden we bottom-up doen. Daarom hebben we ook gekeken naar Denemarken, daar zag en zie je veel bottom-up initiatieven. In Nederland is het nog veelal top-down geregeld, zo realiseer je geen duurzame samenleving”.

6.3 Interactie tussen Uwind en gemeente Houten

Het begin stadium van Uwind kenmerkt zich met name door een zoektocht naar een geschikte locatie voor windturbines. Belangrijk voor Uwind was dat de windturbines in de provincie Utrecht gerealiseerd moesten worden, maar het vinden van een geschikte locatie blijkt best lastig totdat de gemeente Houten zich aanbiedt als een gemeente die zelf actief wil inzetten op duurzame energie. In het jaar 2002 wordt door de gemeente Houten de volgende doelstelling geformuleerd: “Elf procent van de energievoorziening moet komen via duurzame energie”. In dit onderzoek wordt dan ook vooral gekeken naar het contact met de gemeente Houten, omdat de windturbines uiteindelijk in Houten zijn gerealiseerd. In

Houten zelf waren duurzaamheidsdoelstellingen geformuleerd. Uit de beleidsnota uit 1999 van de gemeente Houten staat het volgende (1999):

“Duurzame energietoepassing in Houten: blijkt dat er in Houten een groot potentieel is voor windenergie: Totaal, kan met windenergie 30% van het huidige energieaanbod worden opgewekt”.

Duurzaamheid wordt zo een belangrijk beleidspunt voor de gemeente Houten. Tevens wordt in een later stadium door de gemeente Houten het uitvoeringsprogramma ‘Duurzaamheid’ vastgesteld, waarin allerlei activiteiten op het gebied van verduurzaming van de samenleving staan beschreven. Door middel van het windproject laat de gemeente Houten zien dat zij zich wil profileren als een duurzame stad.

In februari 2005 wordt een raadsbesluit genomen om een drietal windturbines te bouwen in Houten. In het proces voor het raadsbesluit zijn de initiatiefnemers van Uwind bij verschillende politieke fracties langs gegaan. Zo hebben ze bij de SP het belang van participatie van bewoners en potentiële leden benadrukt. Anderzijds bij de VVD de eventuele financiële winst benadrukt.

De toenmalige wethouder is ook uitgenodigd om samen met Uwind op zoek te gaan naar eventuele locaties voor windturbines. Tevens zijn er vanuit Uwind excursies georganiseerd naar eventuele locaties met raadsleden, omwonenden en de ambtenaren. Vanuit Uwind is vooral in eerste instantie draagvlak gezocht bij bewoners uit Houten en is een samenwerkingsverband aangegaan met REMU, de voorloper van Eneco. Voor Uwind was het namelijk van belang om een samenwerking aan te gaan met een betrouwbare partner voor het opwekken van duurzame energie, omdat zij met name de financiële slagkracht missen om windturbines te realiseren. Hier komt een derde partner bij kijken voor het realiseren van 3 windturbines, namelijk Eneco. Eneco heeft vooral bijgedragen, door geld beschikbaar te stellen voor windmolens. Voor Uwind was en is nog steeds belangrijk dat bewoners van Houten kunnen participeren in het initiatief, omdat dit het draagvlak onder de

bewoners vergroot. Zo is er met Eneco een participatietraject opgezet waarin bewoners van Houten kunnen participeren. Door obligaties en door lid te worden en stroom af te nemen.

Kernvariabele	Indicatoren	Uwind
Zelforganisatie	Initiatief vanuit de samenleving door private partijen	bottom-up ontstaan uit de samenleving door natuurkunde studenten van de Universiteit Utrecht. Voor het realiseren van windmolens is na het raadsbesluit samen opgetrokken met de gemeente, zowel ambtelijke organisatie als wethouder.
	Communicatie en interactie tussen overheden en private partijen	Informeel voor het raadsbesluit. Ook formeel bij participatiemogelijkheden van gemeente over duurzaamheid. Na eenmaal raadsbesluit veel informeel contact.
	Afhankelijkheid tussen partijen	Weinig. Gemeente blijft bij stand punt over 3 windmolens.
	Rol van de lokale overheid	Faciliterend en sturend. Faciliterend voor Uwind door ruimte te bieden voor vergadering, maar sturend, omdat de gemeente ook windenergie wil realiseren.

Invloed	Direct autoriteit-co-govern-adviseren-individuele voorkeur	Co-govern. Na raadsbesluit treden gemeente, Eneco en Uwind samen op met name communicatie naar bewoners toe.
---------	--	--

Uwind is een initiatief van onderop bottom-up ontstaan, maar de gemeente Houten heeft in tegenstelling tot de andere twee initiatieven een veel grotere rol gehad bij het realiseren van de windturbines. Met name nadat eenmaal vanuit de raad besloten was om in Houten drie windturbines te realiseren. Nadat eenmaal dit raadsbesluit genomen was, is de rol van Uwind naar de gemeente toe ook minder geworden. Uwind is wel betrokken gebleven tot aan de realisatie van de windturbines en dan met name richting de communicatie naar bewoners toe. Wat ook belangrijk is geweest is de communicatie naar bewoners toe. De initiatiefnemers van Uwind zijn ook langs geweest bij bewoners om ze te overtuigen van het belang van windenergie. Door informatie te verstrekken over het belang van duurzame energie werd er meer begrip en draagvlak gecreëerd onder de bewoners. Aangezien het ging om het realiseren van windturbines vonden zowel de gemeente Houten als Uwind het belangrijk om aan de *voorkant* draagvlak te creëren onder de bewoners, zodat bewoners in het begin al werden meegenomen in het proces. Het is dus niet zo dat Uwind direct macht had over, maar dit vooral in samenspraak met de gemeente bestuurders en ambtenaren deed, dus *co-govern*.

Voor de gemeente was tegelijkertijd belangrijk dat er vanuit burgers een initiatief kwam, omdat zo de draagvlak onder de bevolking vergroot wordt. De gemeente Houten vond en vindt nog steeds belangrijk dat de gemeente niet eigenaar moet worden van windturbines. Het uitgangspunt daarbij is hoe meer van de inwoners zelf hoe beter bijvoorbeeld door middel van ledenparticipatie. Zo blijkt ook uit het volgende citaat van de wethouder:

“Top down aanpak dan organiseer je weerstand, juist belangrijk is om bottom-up initiatieven stimuleren. Bij de troonrede hoorde ik ook het woord participatiesamenleving, ik geloof niet dat we een participatiestaat worden, want dat zijn we al. Wat ik daarmee

bedoel te zeggen is dat we dingen fundamenteel aan het omdraaien zijn. Ik vind dat je veel meer initiatieven aan de bewoners zelf moet overlaten. Zo een initiatief als Uwind is gewoon geweldig. Zij hebben een idee en hebben de overheid nodig niet andersom, dus in plaats van burgerparticipatie zou ik dat overheidsparticipatie willen noemen. Maar dit betekent ook een totale kanteling in de ambtelijke organisatie, namelijk zorgen dat we veel meer een netwerkorganisatie worden”

Belangrijk is dan ook dat de gemeente nadat het raadsbesluit genomen is wil inzetten op windenergie, zoals een van de initiatiefnemers het verwoordt:

“Zonder de duurzaamheidsdoelstellingen van de gemeente was het nooit mogelijk geweest om windenergie in Houten te realiseren.”

6.4 De werking van factoren op de te behalen resultaten

6.4.1 Empowerment

Kernvariabele	Indicatoren	Houten
Empowerment	<p>Contactfrequentie met de gemeente</p> <p>Uitnodigen van bestuurders, raadsleden of ambtenaren door</p>	<p>Vaak</p> <p>Weinig, wel veel contact met politici, met name voor het te nemen raadsbesluit in 2005</p>

Kernvariabele	Indicatoren	Houten
	<p>initiatiefnemers</p> <p>Uitnodigen van burgers bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties door overheden</p> <p>Het gevoel dat er daadwerkelijk acties worden verbonden aan de discussies</p> <p>De macht of beslissingsbevoegdheid van de initiatiefnemers voor hun eigen energievoorziening</p>	<p>Formele mogelijkheid voor zowel tegenstanders als voorstanders om voor raadsvergaderingen in te spreken over het belang van windenergie</p> <p>Weinig.</p> <p>Wel het promoten daarvan. Maar macht ligt bij Eneco.</p>

Empowerment in Houten is lastig waar te nemen. Het heeft geholpen dat de initiatiefnemers kennis hadden op het gebied van duurzame energie en lokaal bekend waren. Voor het te nemen raadsbesluit is door de initiatiefnemers contact gezocht met politici van verschillende politieke partijen, om zo het belang van windenergie te promoten. Uiteindelijk heeft de raad in 2005 besloten om 3 windturbines in de gemeente Houten te realiseren. Het is lastig waar te nemen in hoeverre dit is gekomen door actieve inspanning van de initiatiefnemers van Uwind. Wel is een constatering dat in 2005 door de gemeenteraad van Houten besloten is om in te zetten op windenergie.

6.4.2 Vertrouwen

Kernvariabele	Indicatoren	Houten
Vertrouwen:	<p>Nakomen van afspraken</p> <p>Partijen krijgen de voordeel van de twijfel</p>	<p>Vanuit Uwind positieve verwachting over nakomen van afspraken. Kernwaarden van Houtense politiek, betrouwbaarheid. Betrouwbare overheid.</p>

	<p>Stabiele en positieve verwachting over de motieven van andere partijen</p>	<p>Vertrouwen vanuit gemeente naar initiatiefnemers. Worden als een deskundig club beschouwd.</p>
	<p>Gevoel van verbinding met andere partijen</p>	<p>Groot gevoel van verbinding tussen Uwind, gemeente Houten en Eneco. Trekken ook gezamenlijk op richting de bewoners.</p>

De werking van vertrouwen bij Uwind

Vertrouwen met betrekking tot het realiseren van windturbines blijkt een belangrijke factor te zijn geweest in Houten. Enerzijds vertrouwen van Uwind in personen die in het college zaten, zoals de wethouder. Anderzijds het vertrouwen vanuit de gemeente in de initiatiefnemers van Uwind. Zoals de wethouder het verwoorde: “De initiatiefnemers waren personen die actief waren en zijn in de energiesector”. Zij worden door de gemeente beschouwd als expert en personen die weten waar ze het over hebben. Of zoals een van de respondenten het verwoorde: “*De initiatiefnemers hebben ieder op hun eigen manier carrière gemaakt in de energiesector*”. Er was vanuit de gemeente vertrouwen in de initiatiefnemers, omdat zij een redelijke mate van expertise hebben en tegelijkertijd ook voor draagvlak vanuit de samenleving konden zorgen. Hierbij was er vertrouwen in hun doordat zij samen met de bestuurders en ambtenaren de wijken in Houten zijn ingegaan met

hun klachtenlijst en deze klachten ook beantwoorden. Zo zijn de gemeente Houten en Uwind gezamenlijk opgetrokken de communicatie naar bewoners toe.

Vanuit de gemeente met name door de wethouder werd het belang van Uwind voor ogen geschouwd genomen. Belangrijk voor de bestuurder is om ruimte te geven aan Uwind en daar waar mogelijk te helpen en te ondersteunen, zoals het volgende citaat van de wethouder illustreert:

“Er ontstaan nieuwe bestuurlijke vormen, het is voor de gemeente goed om relaties te onderhouden met de initiatiefnemers en ook te denken vanuit hun belang, de nieuwe bestuurlijke rol is de faciliterende rol en ruimte geven en de randen van beleid en de wetten op te zoeken over wat mogelijk is, ook intern in de organisatie, meer gericht op initiatieven van buiten naar binnen en deze toetsen aan kaders”

Aan de andere kant was er vanuit Uwind veel vertrouwen in de gemeente en met name in de bestuurders en ambtenaren die der zitten. Een van de kernwaarden van de Houtense politiek is ongeacht welke partij der zit is dat afspraken worden nagekomen. In Houten betekent dit afspraak is afspraak. Wat een positieve bijdrage heeft geleverd is dat de afspraken zijn nagekomen. Met name tussen individuen, dus de initiatiefnemers, de ambtenaren en de wethouder. Uwind kon er van uit gaan dat het initiatief gerealiseerd zou worden, omdat er sprake was van een consistente lijn vanuit de bestuurders. Betrouwbaarheid, een overheid die haar afspraken nakomt, wordt door de initiatiefnemers beschouwd als een belangrijke kernwaarde voor de Houtense politiek.

6.4.3 Boundary spanners

	Indicatoren	Houten
Boundary Spanners	<p>Het bouwen van effectieve, persoonlijke relaties met een verscheidenheid aan partijen door middel van informele contacten</p> <p>Verbinding leggen met verschillende partijen</p> <p>Herkennen en erkennen van verschillende belangen</p> <p>Openingen zien en verzilveren van kansen die zich voordoen</p> <p>Buiten de eigen organisatie om</p>	<p>Initiatiefnemers proberen verbinding te zoeken met politieke partijen voor het te nemen raadsbesluit in 2005. Actief langs geweest bij verschillende politieke partijen.</p> <p>.</p> <p>Verbinding tussen Uwind en Eneco en tussen Uwind en gemeente.</p> <p>Gezamenlijke belang van gemeente Houten en Uwind voor het realiseren van windturbines</p>

	denken en begrip hebben voor verschillende waarden.	
--	---	--

De werking van boundary spanners bij Uwind

Voor de te nemen raadsbesluit uit 2005 hebben de initiatiefnemers van Houten getracht om verschillende fracties te overtuigen van het belang van windenergie in Houten. Dit hebben zij gedaan door bij verschillende fracties langs te gaan. Uwind heeft dan ook contact gelegd met verschillende partijen en raadsleden, zij noemden het ook wel “echt keuken tafel gesprekken”. Hierbij kregen de initiatiefnemers van Uwind ook echt een gevoel van verbinding bij de gemeente. Dit blijkt uit het volgende citaat van een van de initiatiefnemers:

“Voor de discussie in de raad hebben wij samen met Eneco een brief opgesteld en zijn langs de verschillende fracties gegaan. Het helpt dat je weet waar bepaalde mensen werken, waar ze voorstaan en hoe deze mensen te overtuigen”.

De rol van Uwind is na het besluit vooral die van informatie versterker geweest. De rol van Uwind was in dit geval veel meer als verbinder te opereren tussen bewoners van Houten en de gemeente Houten. Zij werden door de gemeente beschouwd als een intermediair tussen markt, bewoners en ook gemeente.

Zoals aangegeven is het realiseren van windenergie lastiger, omdat er meer tegenstand en weerstand is (Agterbosch, 2009). De boundary spanners in dit geval de initiatiefnemers van Uwind en in een later stadium de woordvoerder naar buiten toe namens Uwind, Bart Verhagen, hebben een belangrijke rol gespeeld. De persoonlijke contacten hebben dan ook enorm geholpen. Zoals aangegeven heeft er in 2005 een cruciale raadsvergadering

plaatsgevonden. Door middel van informeel en persoonlijk contact hebben de initiatiefnemers verbinding gelegd met de lokale overheid. Zo is er zeker meer dan tien keer contact geweest tussen ambtenaren, wethouder en de initiatiefnemers. Uiteindelijk is er ook een samenwerkingsovereenkomst ondertekend. Hierbij zien we de kenmerken van een boundary spanner terug, namelijk het opbouwen en onderhouden van effectieve relaties met bestuurders en ambtenaren en verbinding weten te leggen met verschillende partijen. Zo is dus in het begin getracht om de samenwerking aan te gaan en relaties op te bouwen.

In Houten zijn er dus verschillende boundary spanners geweest en hebben boundary spanners zich op verschillende momenten en manieren geprofileerd. Zo zijn de initiatiefnemers van Uwind ook daadwerkelijk privé bij omwonenden op bezoek geweest om het belang van windenergie te benadrukken. De initiatiefnemers van Uwind werden dan ook omschreven door zowel de gemeente als Eneco omschreven als “bruggenbrouwers”. Zij communiceerden richting de gemeenten, legden verbindingen met name tussen Eneco, gemeente en de bewoners. Anderzijds heeft de gemeente ook getracht te helpen. Door wettelijk de randen op te zoeken en ruimte te creëren voor lokale initiatieven. Zo blijkt ook uit het volgende citaat van de wethouder van Houten:

“Ik geloof absoluut in die energietransitie naar groene energie. Maar het is nog steeds een top-down benadering. Belangrijk voor de gemeente is om inwoners ruimte te geven om mee te doen, naar de transitie en realisatie van duurzame energie. De raad stelt kaders op, maar de traditionele vormen werken niet meer, je moet daar nieuwe bestuurlijke vormen in aanbrengen, daar ben ik zelf ook van overtuigt”.

6.5 Eindconclusie Uwind

Bij de case Uwind komt duidelijk naar voren dat het intrinsiek motief van de initiatiefnemers ten grondslag heeft gelegen voor een lokaal energie initiatief. Bij de initiatiefnemers zijn er een duidelijke milieuoverwegingen waarneembaar om de energievoorziening te verduurzamen. Hoewel dit initiatief vanuit burgers is ontstaan, is er intensief samengewerkt met de gemeente Houten. De samenwerking komt na het

raadsbesluit in 2005 in de gemeente Houten om drie windmolens te realiseren. In het proces naar het raadsbesluit toe is vanuit Uwind contact gezocht met gemeenteraadsleden, bestuurders en ambtenaren. De rol van de gemeente is na het raadsbesluit uit 2005 vooral faciliterend geweest. Zo heeft de gemeente Uwind ondersteund op het gebied van de communicatie richting bewoners en hebben ze samengewerkt om eventuele bezwaren van inwoners weg te nemen. Niet alleen is hier samengewerkt tussen de gemeente en Uwind, maar is Eneco hier als derde partij bij betrokken geweest. De samenwerking tussen gemeente Houten, Uwind en het bedrijfsleven wordt gekenmerkt door co-govern. Empowerment heeft in Houten rol gespeeld maar het is lastig aan te geven in hoeverre mede door actieve inzet van Uwind, voor het raadsbesluit, de raad heeft voorgestemd voor windenergie in Houten. Tijdens het project is er vanuit Uwind vertrouwen geweest in de gemeente, die altijd haar afspraken na is gekomen. Vanuit de gemeente is er vertrouwen in Uwind vanwege hun expertise op het gebied van energie en omdat ze succesvol optraden als verbindende factor met Eneco en de bewoners. Tot slot zijn vooral de initiatiefnemers bij deze case de boundary spanners, doordat zij voor het raadsbesluit verbindingen hebben gelegd met de verschillende politieke partijen.

7 Casevergelijking: overeenkomsten en verschillen tussen de drie cases

In het vorige hoofdstuk zijn de drie cases beschreven. Vanuit verschillende theoretische invalshoeken is getracht om de cases te beschrijven en factoren in kaart te brengen die er toe hebben geleid dat de initiatieven in staat zijn geweest de doelstellingen die zij geformuleerd hebben te behalen. In dit hoofdstuk zullen de drie cases vergeleken worden en in kaart worden gebracht of er eventuele overeenkomsten zijn waar te nemen tussen de bestudeerde cases.

7.1 Start van de lokale energie initiatieven als zelforganisatie

Motieven voor zelforganisatie	Texel	Lochem	Uwind
Burgerschapgericht	Eigen regie over energievoorziening	Eigen regie over energievoorziening	
Sociaalgericht	Leefbaarheid	Gemeenschap	
Eigenbelanggericht		Financieel op vooruit gaan	
Intrenseke motivatiegericht	Duurzaamheid	Duurzaamheid	Duurzaamheid Milieuoverwegingen

Op basis van de casestudie naar de drie lokale energie initiatieven, blijkt er niet één motief ten grondslag te liggen aan het opstarten van een energie initiatief. Wel komt naar de voren

dat bij de cases Texelenergie en LochemEnergie er vergelijkbare motieven zijn. Het sociaalgericht motief blijkt uit het feit dat beide initiatieven streven naar een eigen regie over de energievoorziening en verbetering van de leefomgeving voor de gemeenschap nagestreefd wordt. Bij Uwind daarentegen ligt meer de nadruk het intrinsiek motief, waarbij zij zich specifiek richten op het verduurzamen van energievoorziening. Op Texel is het vooral belangrijk om de leefbaarheid op peil te houden en er voor te zorgen dat er “dingen”, zoals energie in eigen beheer kwamen. Tot slot speelden in Lochem ook financiële motieven een belangrijke rol, namelijk er economisch op vooruit gaan. Een gemeenschappelijk motief is dat duurzaamheid bij alle drie de initiatieven als een belangrijk drive wordt gezien om te participeren, de energiemarkt op te gaan dan wel duurzame energie te promoten.

7.2 Interactie tussen lokale energie initiatieven en gemeenten

Zelforganisatie	Texel	Lochem	Uwind
	Bottom-up initiatief	Bottom-up initiatief	Bottom-up initiatief
	Veel informeel contact	Veel informeel contact	Formeel en informeel contact
	Gemeente faciliterend	Gemeente faciliterend	Gemeente na raadsbesluit niet alleen faciliterend, maar ook sturend

Democracy cube	Texel	Lochem	Uwind
Participatie	Burgers met grote interesse en middelen in publiek domein, burgers ook oud-raadslid, bestuurders en ambtenaren	Burgers met grote mate van expertise tegelijkertijd 1 daarvan ook raadslid, raadsleden ambtenaren	Burgers met grote mate van expertise, bedrijfsleven, raadsleden en ambtenaren
Communicatie proces	Informeel	Informeel	Formeel en informeel
Invloed	Op basis van co-govern	Op basis van co-govern	Op basis van co-govern

In alle drie de cases is getracht om verbinding te zoeken met lokale overheden en zijn de verbindingen ook gerealiseerd. Hierdoor ontstond er een nauwe samenwerking tussen de gemeenten enerzijds en de lokale energie initiatieven anderzijds. Dit heeft er toe geleid dat er een hoge mate van informatie uitwisseling en wederzijds vertrouwen ontstond. Er heeft dus vaak communicatie en interactie plaatsgevonden tussen het lokaal energie initiatief en de lokale overheid. In Texel heeft de lokale overheid een minder grotere rol gehad in het begin stadium dan in Lochem en met name in Houten. Dat heeft er deels mee te maken dat in Houten het raadsbesluit in 2005 cruciaal is geweest en in Lochem een wethouder zit die zich actief inzet voor duurzame energie.

Wel kunnen lokale overheden een faciliterende rol spelen voor het behalen van resultaten en het realiseren van doelstellingen. Wat in alle drie de cases opvalt is dat de lokale overheid vooral niet geacht wordt te sturen, maar wel om daar waar mogelijk ruimte te bieden voor het initiatief en de randen op te zoeken van wat mogelijk is. De lokale overheid staat bij alle drie de cases open voor de initiatieven en trapt niet op de rem bij de totstandkoming van het initiatief. Dit faciliteren komt terug in alle drie de cases, maar elke case kent een andere vorm van faciliteren. In Lochem faciliteert de wethouder door ruimte beschikbaar te stellen voor vergaderingen en bijeenkomsten van LochemEnergie en door mogelijkheden te creëren voor duurzame energieopwekking, zoals zonnepanelen op het dak van het gemeentehuis of het beschikbaar stellen van de vuilstortplaats. Het faciliteren door de gemeente op Texel komt naar voren uit het feit dat de gemeente probeert verbindingen te leggen met andere overheden en het geld dat daarmee gegenereerd wordt, zoals het geld dat beschikbaar werd gesteld door de provincie, geïnvesteerd wordt in TexelEnergie. In Houten komt het faciliteren naar voren doordat de wethouder samen met de initiatiefnemers van Uwind een bezoek afleggen aan bewoners over het nut en noodzaak van windenergie.

Een ander gemeenschappelijk factor tussen de drie cases zijn de initiatiefnemers die of een redelijke mate van deskundigheid hebben op het gebied van duurzame energie of kennis hebben van de lokale gemeente. In Texel is een van de initiatiefnemers een oud-raadslid, hierdoor was het makkelijk om in contact te komen met de gemeente. In Lochem bestaat de groep van de initiatiefnemers, uit een deskundige op het terrein van windenergie, maar ook een raadslid. In een begin stadium zijn in Lochem door LochemEnergie verschillende werkgroepen gestart, waarbij juristen en accountants vanuit hun expertise LochemEnergie ondersteunden. In Houten is gebleken dat de initiatiefnemers ook veel technische kennis hadden of werkzaam zijn geweest in de energiesector.

Als de initiatiefnemers zelf niet de kennis in huis hebben zoals in Texel, dan is het belangrijk om de juiste personen rondom het initiatief te verzamelen. Hierdoor vullen de verschillende competenties elkaar aan. De case in Lochem laat zien dat een van de initiatiefnemers van dezelfde partij is als de wethouder. Dit helpt om verbinding te leggen

met de gemeente. Hieruit blijkt dat de initiatiefnemers niet zomaar individuen zijn die hun vrije tijd opofferen om te participeren binnen het publiek domein, zoals de democracy cube laat zien, *de lay stakeholders*, maar dat de initiatiefnemers ook daadwerkelijk een grote mate van *expertise* hebben op het terrein van duurzame energie. Zoals dat in Lochem werd verwoord: “*Het zijn niet de eerste de beste die zo een initiatief starten*”.

7.3 De werking van factoren op de te behalen resultaten

7.3.1 Empowerment

Empowerment	Texel	Lochem	Uwind
	<p>Vaak contact met gemeente</p> <p>Gemeente overtuigd van belang van TexelEnergie met name in het begin</p>	<p>Vaak contact met de gemeente</p> <p>Bestuurders vaak uitgenodigd om mee te denken</p>	<p>Vaak contact met de gemeente</p> <p>Formeel en informeel voor het te nemen raadsbesluit uit 2005</p>

In alle drie de cases waren de initiatiefnemers *empowered*, zij hadden in alle drie de cases mogelijkheden om te participeren. De initiatiefnemers waren empowered en hadden op een reguliere basis contact met lokale overheden, zowel met bestuurders als de ambtenaren. Het contact was niet per se via formele maar kon ook informeel zijn. De initiatiefnemers hadden

tevens de capaciteiten om zichzelf lokaal te organiseren en waar nodig een team van competente mensen om zich heen te verzamelen die elkaar aanvullen. In Houten is echter lastig waar te nemen in hoeverre empowerment heeft geleid tot het nemen raadsbesluit uit 2005.

7.3.2 Vertrouwen

Vertrouwen	Texel	Lochem	Uwind
	<p>Vaak contact met gemeente</p> <p>Gemeente overtuigd van belang van TexelEnergie met name in het begin</p>	<p>Vaak contact met de gemeente</p> <p>Bestuurders vaak uitgenodigd om mee te denken</p>	<p>Vaak contact met de gemeente</p> <p>Conistente lijn gemeente Houten.</p> <p>Gemeente Houten en Uwind trekken gezamenlijk op richting bewoners.</p>

Vertrouwen tussen de gemeente en het lokaal energie initiatief komt naar voren in alle drie de cases. Wel heeft het vertrouwen zich om verschillende manieren geuit in de cases. De case Texel laat zien dat in het nog niet veel vertrouwen was tussen TexelEnergie en de gemeente. Hierdoor werd de samenwerking vanuit TexelEnergie als lastig ervaren. Na de ondertekening van de intentieverklaring wordt gedurende het proces het vertrouwen vergroot. Dit leidt tot betere samenwerking. De gemeente Texel zet zich vanaf die periode

dan ook actief in voor TexelEnergie, bijvoorbeeld door zich in te spannen voor TexelEnergie bij andere overheden.

Op Texel bijvoorbeeld speelde vertrouwen tussen individuen en dan met name tussen de initiatiefnemers enerzijds en ambtenaren en de wethouder duurzaamheid anderzijds niet per se een rol. Wel is er vertrouwen geweest vanuit de gemeente in de huidige directeur van TexelEnergie zo blijkt ook uit het feit dat TexelEnergie subsidie van de gemeente heeft ontvangen.

In Houten blijkt vertrouwen een belangrijke factor te zijn geweest voor het realiseren van de drie windturbines. Hierbij gaat het met name om het vertrouwen van Uwind in ambtenaren en bestuurders van de gemeente. Nadat eenmaal in de raad besloten was om windenergie te realiseren is de samenwerking tussen Uwind en de lokale gemeente verder versterkt. Veel werd gedaan om die afspraak na te komen, zo was het belangrijk dat er een consistente lijn vanuit de gemeente was.

Waar vertrouwen een nog grotere rol heeft gespeeld is in Lochem. Vertrouwen heeft zich op verschillende manieren geuit, zo is er veel vertrouwen in de huidige wethouder in Lochem. Dit blijkt het feit dat de wethouder als vooruitstrevend wordt gezien door de initiatiefnemers en wordt uitgenodigd voor bijeenkomsten van LochemEnergie. Tegelijkertijd is er vanuit de wethouder en ambtenaren veel vertrouwen in de initiatiefnemers van LochemEnergie. Belangrijk is dat men in Lochem bereid is om te investeren in elkaars bronnen; met name in geld en kennis, zowel vanuit de initiatiefnemers richting de gemeente, maar vooral vanuit de gemeente richting LochemEnergie. Een voorbeeld hiervan is de realisatie van zonnepanelen op het dak van het gemeente, het beschikbaar stellen van een vuilstortplaats en het tenderen richting de provincie en Stedendriekhoek van LochemEnergie namens Lochem.

7.3.4 Boundary spanners

Boundary spanners	Texel	Lochem	Uwind
	Initiatiefnemers, huidige directeur TexelEnergie in een later stadium de wethouder.	Initiatiefnemers en met name huidige wethouder van Lochem	De initiatiefnemers

Wat opvalt is dat de rol van boundary spanners in alle drie de cases belangrijk is geweest, maar ook anders. In Houten hebben de initiatiefnemers als boundary spanner opgetreden door als *intermediar* te handelen tussen de gemeente Houten, bewoners van Houten en Eneco en doordat zij voor het raadsbesluit uit 2005 verbindingen hebben gelegd met de verschillende politieke partijen.

Vanuit het perspectief van de initiatiefnemers is het belangrijk om vanuit het initiatief verbindingskracht te hebben richting de lokale overheid. Het verbindend vermogen van individuen heeft een belangrijke rol gespeeld, want hierdoor kon er makkelijk aansluiting gevonden worden met de gemeente. De boundary spanners kunnen in dit geval de

initiatiefnemers zijn, maar ook een wethouder, zoals de cases in Lochem en Texel laten zien.

Verschillende competenties van boundary spanners hebben zich op verschillende momenten geuit in de drie onderzochte cases. In Texel waren er verschillende boundary spanners en verschillende competenties van de boundary spanner. De boundary spanners zijn vooral de initiatiefnemers geweest en de huidige directeur van TexelEnergie. Een belangrijke competentie is dan ook het verbinden met verschillende partijen geweest. Met name de verbinding met de lokale overheid stond centraal en dit gebeurde door middel van het opbouwen van informele en persoonlijke relaties. Daarnaast is de samenwerking gezocht met een ander initiatief namelijk Windunie. *Networker* als competentie speelt dan ook een rol, omdat er om TexelEnergie een netwerk is opgebouwd. Tevens speelt de competentie van *innovator* een rol met name door de huidige directeur TexelEnergie. Onder andere dankzij de directeur is er een intentieverklaring getekend en een strategische alliantie gesloten tussen TexelEnergie en de gemeente Texel.

In Houten heeft de competentie *otherness* bij de initiatiefnemers een rol gespeeld. Door het toepassen van *otherness* is door de leden van Uwind getracht om vanuit de omgeving van de politieke partijen begrip en empathie te hebben voor de standpunten van de verschillende politieke partijen

Wat in Lochem opvalt is dat niet de gemeente de verbinding heeft gelegd met de LochemEnergie, maar dat de initiatiefnemers van LochemEnergie verbinding hebben gelegd met de gemeente, met name door het opbouwen en onderhouden van *informele en persoonlijke relaties*. Wel probeert de wethouder te faciliteren daar waar mogelijk is. Een voorbeeld hiervan is als ergens een dak nodig is voor zonnepanelen, dan kan LochemEnergie daar gebruik van maken. Een van de competenties van een boundary spanner namelijk die van *honest broker* is terug te zien bij de wethouder, omdat de wethouder begrip heeft voor het standpunt van LochemEnergie en tegelijkertijd de wederzijdse afhankelijk en belang inziet. Aangezien Lochem zelf ook doelstellingen heeft

geformuleerd op het terrein van duurzaamheid. In Lochem heeft het verbindend vermogen ook een belangrijke rol gespeeld. Met name de persoonlijke en informele relaties in het begin tussen de initiatiefnemers en de wethouder zijn in dit geval van belang. Maar niet alleen verbinding met de lokale overheid is belangrijk, maar ook om landelijk de aansluiting te vinden bij landelijke initiatieven, zoals bij die van het ministerie van Economische Zaken. In het beginstadium is het dan ook belangrijk om duurzame relaties op te bouwen met de gemeente en de samenwerking aan te gaan.

8. Conclusie & discussie

Aan de hand van een vergelijkende casestudie naar drie lokale energie initiatieven is door middel van dit onderzoek getracht om factoren in kaart te brengen die bijdragen aan het slagen van lokale energie initiatieven. De volgende vraag is middels dit onderzoek beantwoord:

“Welke factoren zijn van belang voor het slagen van lopende lokale energie initiatieven, geïnitieerd door private partijen, in interactie met lokale overheden?”

8.1 Motieven voor zelforganisatie

Ten eerste is gekeken naar de motieven om een lokaal energie initiatief te starten door private partijen, zoals burgers. Een eerste conclusie is dat er een verscheidenheid aan motieven bestaat voor het starten van een lokaal energie initiatief en dat zodoende geen eenduidig motief ten grondslag ligt voor het starten van een lokaal initiatief. Een motief kan zijn om de leefbaarheid op peil te houden in de gemeente, maar economische vooruitgang voor initiatiefnemers is ook een motief voor het starten van een lokaal energie initiatief. De initiatiefnemers in Houten waren iets meer ideologisch gedreven dan de initiatiefnemers in Texel en Lochem. Er liggen verschillende redenen ten grondslag voor het starten van een lokaal initiatief. Wel hebben alle drie de cases gemeen dat zij “iets” met duurzaamheid hebben en een beter milieu willen realiseren. Daarnaast hebben de drie cases gemeen dat een transitie naar duurzame energie niet lukt als dit alleen top-down georganiseerd wordt. Het is niet dat de overheid tekort schiet in dit geval, maar de transitie moet niet teveel afhankelijk zijn van de politieke besluitvorming op lokaal niveau.

8.2 Deskundigheid van de initiatiefnemers

De tweede conclusie is dat de initiatiefnemers een redelijke mate van deskundigheid bezitten. In alle drie de cases zijn de initiatiefnemers deskundig of hebben zij binnen hun netwerk gezocht naar expertises die elkaar aanvulden. In alle drie de cases zijn het competente initiatiefnemers die verstand hebben van duurzame energie dan wel weten hoe de lokale

overheid werkt. De initiatiefnemers beschikten over de competenties om resultaten te behalen die voor hen belangrijk waren. Wanneer de initiatiefnemers niet over deze expertise beschikten, is gezocht binnen het netwerk om de expertise aan te vullen. Op basis hier van kan geconcludeerd worden deskundigheid van de initiatiefnemers een belangrijk criterium is voor het behalen van resultaten voor lokale energie initiatieven.

8.3 Relatie tussen empowerment, vertrouwen en boundary spanners en zelforganisatie

In deze studie is naar voren gekomen dat met name in het begin de initiatiefnemers empowered zijn geweest voor het realiseren van een lokaal energie initiatief. Empowerment is met name een voorwaarde bij de start van het initiatief, omdat door de aanwezigheid van *empowerment* mogelijk is om aansluiting te vinden bij de gemeente. Echter, het is niet altijd duidelijk waar te nemen in hoeverre empowerment heeft geleid tot het realiseren van doelstellingen. In dit onderzoek is ook onderzocht naar hoe vertrouwen zich heeft geuit in de verschillende cases en dan met name vertrouwen in personen. Vertrouwen kan op verschillende manieren bijdragen aan het behalen van resultaten voor lokale energie initiatieven. Enerzijds door vertrouwen van de initiatiefnemers in de wethouder en anderzijds door vertrouwen van de wethouder in de initiatiefnemers. Dit vertrouwen leidt ertoe dat een wethouder zich gaat inzetten voor het initiatief, bijvoorbeeld in de eigen organisatie, maar ook naar andere overheden. Zo is aangetoond dat wanneer er eenmaal vertrouwen is tussen de wethouder en de initiatiefnemers, de samenwerking gesterkt wordt door bijvoorbeeld te investeren in elkaars bronnen, zoals geld, tijd en kennis.

Boundary spanners zijn belangrijk voor het behalen van resultaten voor lokale energie initiatieven. De boundary spanners kunnen de initiatiefnemers zijn, maar ook een bestuurder, zoals een wethouder. Vanuit het oogpunt van de initiatiefnemers is het belangrijk om de gemeente te verbinden aan het initiatief om een aantal redenen. Ten eerste kan het aansluiten van de lokale overheid administratieve druk wegnemen. Ten tweede kan het zorgen dat het initiatief nationaal en bij andere overheden op de kaart komt te staan. Tot slot kan de lokale overheid namens het initiatief kunnen onderhandelen bij andere

overheden voor eventuele subsidies. Het verbinden gaat niet per se via formele wegen, maar juist via informele contacten en het opbouwen van informele en duurzame relaties. De boundary spanners kunnen ook de bestuurders zijn door als verbinder op te treden naar andere overheden.

De laatste conclusie van dit onderzoek is dan ook dat de stimulerende context van de gemeente kan bijdrage aan het realiseren van resultaten van lokale energie initiatieven en het slagen van een lokaal energie initiatief. Een actieve en met name faciliterende rol van de lokale overheid helpt. Voor de lokale overheid is het belangrijk om initiatieven te herkennen en waar mogelijk te faciliteren, dus niet per se door te sturen, maar vooral door te faciliteren. Uit dit onderzoek is namelijk gebleken dat het belangrijk is dat, als de gemeente ook iets wil op het terrein van duurzame energie, een lokaal energie initiatief niet in zijn geheel los kan worden gezien van de gemeente.

8.4 Theoretische conclusies

In dit onderzoek is getracht om de kennis omtrent het concept zelforganisatie verder te ontwikkelen. Door middel van deze studie is aangetoond dat zelforganisatie niet los gezien kan worden van de rol van overheden. Overheden kunnen daar waar mogelijk faciliteren en dit faciliteren helpt om doelstellingen gerealiseerd te krijgen, zoals het verkrijgen van subsidie. De gemeente kan met name als verbinder optreden richting andere overheden. Het netwerk wordt bottom-up gevormd door private partijen, maar dit betekent niet dat de overheid geen rol meer heeft. Wel betekent dit dat er van lokale overheden een andere rol wordt verwacht, namelijk niet meer die van een sturende rol, maar waar mogelijk die van een faciliterende rol. Zelforganisatie biedt, blijkt uit dit onderzoek, nieuwe inzichten. Uit dit onderzoek is gebleken dat zelforganisatie, echt bottom-up ontstaat, dus niet past binnen traditionele participatietheorieën. De overheid is dus niet te initiator, maar kan gedurende het proces wel degelijk een bijdrage leveren aan zelforganisatie, door niet te sturen op de te behalen resultaten, maar om lokale energie initiatieven daar waar mogelijk te faciliteren om door middel van het faciliteren ervoor te zorgen dat lokale energie initiatieven *zelf* hun doelstellingen realiseren.

Vanuit de bestaande participatie theorieën is getracht de participatie vanuit overheidskant te belichten, zoals door middel van de democracy cube. In alle drie de initiatieven zien we niet de traditionele vormen van participatie, waarbij overheden private partijen bij beleid proberen te betrekken. Het zijn juist de initiatiefnemers die proberen om verbinding te zoeken met de lokale overheid. Traditionele participatie theorieën en het institutioneel design lijken niet geheel meer van toepassing bij deze vormen van initiatieven en participatie. Ze zijn wel bruikbaar, bijvoorbeeld om aan te geven wie beslissingsbevoegdheid heeft of hoe het communicatieproces is vorm gegeven, maar het zou interessanter zijn om bij deze nieuwe vormen van initiatieven de traditionele participatiemodellen om te draaien. Dus niet te kijken welke rollen initiatiefnemers hebben of de communicatie vanuit overheidsperspectief te belichten, maar juist het tegenovergestelde: het participatieproces vanuit het perspectief van private partijen te belichten. Tot slot is aangetoond dat vertrouwen en boundary spanners een positieve bijdrage kunnen leveren aan het netwerk door verschillende partijen te verbinden bij het initiatief. Door vertrouwen en boundary spanners ontstaat er samenwerking tussen de lokale energie initiatieven en de gemeente. Deze samenwerking leidt ertoe dat de doelstellingen gerealiseerd kunnen worden. Bijvoorbeeld, doordat de wethouder als verbinder optreedt naar andere overheden, hierdoor kan geld gegenereerd worden een lokaal energie initiatief.

8.5 Aanbevelingen

Op basis van dit onderzoek en de conclusies is een aantal aanbevelingen te geven. De aanbevelingen zijn uitgewerkt op basis van praktische aanbevelingen voor gemeenten en in aanbevelingen voor initiatiefnemers van een lokaal energie initiatief.

Aanbevelingen voor gemeenten:

- probeer daar waar mogelijk lokale energie initiatieven te ondersteunen en te faciliteren. Het ondersteunen en faciliteren kan door het verstrekken van subsidie, maar uit dit onderzoek blijkt dat dit niet per se alleen kan door het verstrekken van subsidie, maar ook door verbindend op te treden naar andere overheden;

- creëer lokale betrokkenheid, zorg bijvoorbeeld, door randvoorwaarden te stellen aan het initiatief, dat er mogelijkheden bestaan voor inwoners om te participeren in het initiatief;
- probeer samen op te trekken met het lokaal energie initiatief door als verbinder te opereren naar andere overheden;
- geef de ruimte tot groei in het proces. Probeer als gemeentelijke organisatie niet het initiatief over te nemen, maar laat het van de initiatiefnemers.

Aanbevelingen voor initiatiefnemers:

- begin niet zomaar een initiatief. Probeer de juiste mix van expertise en kennis om je heen te verzamelen;
- probeer draagvlak te creëren voor het initiatief bij de gemeente door vroeg in het begin de gemeente bij het initiatief te betrekken;
- maak gebruik van het netwerk van lokale overheden en het eigen netwerk;
- probeer draagvlak te creëren voor het initiatief bij inwoners, door bijeenkomsten te organiseren;
- blijf communiceren richting de gemeente, maar ook richting bewoners.

8.6. Discussie

Dit onderzoek kent ook enkele beperkingen. Ten eerste is dit onderzoek op een exploratieve wijze uitgevoerd, dus vooral verkennend en beschrijvend van aard in plaats van toetsend. Er is gezocht naar eventuele verklarende factoren die bijdragen aan het behalen van resultaten voor lokale energie initiatieven door middel van empowerment, vertrouwen en boundary spanners en hoe deze per case een rol hebben gespeeld. Hiermee is gepoogd om mogelijke samenhangen te vinden tussen de theoretische concepten enerzijds en de drie lokale energie initiatieven anderzijds. Er is inzichtelijk gemaakt of ze aanwezig zijn en hoe zij werken, ik wil dan ook benadrukken dat deze factoren niet zijn getoetst. Een vervolgstudie zou deze factoren kunnen toetsen. Ook is uit dit onderzoek gebleken dat de factor empowerment al

van belang is voor de start van een lokaal energie initiatief, dus niet gedurende het proces. Empowerment zou meer passen bij traditionele manieren om participatie te beoordelen. Ten tweede is gekozen om drie cases te onderzoeken die een redelijke mate van voortgang hebben, omdat ze resultaten hebben behaald. Zij zijn vergelijkbaar op basis van uitkomsten. Hiervoor is gekozen om de generaliseerbaarheid van dit onderzoek te vergroten. Een andere onderzoeker had wellicht andere keuzes gemaakt of voor andere cases kunnen kiezen dan dat ik heb gedaan. Een methodologisch kritiekpunt zou kunnen zijn dat ik de cases waarbij resultaten zijn geboekt niet heb afgezet tegen cases waarbij dat niet is gelukt om dan de (eventuele) verschillen te belichten, echter dit zou mijn inzien de generaliseerbaarheid van dit onderzoek tekort doen. Daarnaast is het lastig om te definiëren wanneer een lokaal initiatief gefaald heeft. Op dit moment kan het initiatief gefaald hebben omdat de doelstellingen niet gerealiseerd zijn. In een later stadium zouden deze wel gerealiseerd kunnen worden. Uit deze studie is immers gebleken dat het behalen van resultaten en het realiseren van de doelstellingen niet van de een op andere dag gebeurt.

Tot slot, zoals aangegeven is dit onderzoek vooral verkennend en heeft het bijgedragen aan een beter begrip van lokale energie initiatieven en hoe zij de aansluiting al dan niet vinden met lokale overheden. Dit onderzoek geeft geen allesomvattend antwoord over hoe het zou moeten en wat de succesformules zijn. Ieder initiatief heeft zijn eigen proces en dynamiek. Wel is aan de hand van de drie cases inzichtelijk gemaakt wat de gemeenschappelijke kenmerken en factoren zijn. Meer empirisch onderzoek is naar mijn mening nodig om het verschil tussen zelforganisatie enerzijds en governance en participatie vanuit de overheid inzichtelijk te kunnen maken.

Vanuit mijn persoonlijke interesse zal ik de ontwikkeling op het terrein van duurzame energie initiatieven en met name burgers die zelf het initiatief nemen blijven volgen. Het is, zoals een van de gesprekspartners het verwoorde, als je eenmaal bezig bent met dit onderwerp van duurzame energie op lokaal niveau dan word je van zelf geraakt en beginnen je handen te jeuken. Dit geldt zeker ook voor mij niet met mijn handen beginnen te jeuken, maar zeker wel het denken over dit onderwerp. Ik zal de ontwikkeling van lokale energie

initiatieven dan ook blijven volgen en met name de cases TexelEnergie, LochemEnergie en Uwind. Ik hoop dat dit onderzoek heeft bijgedragen aan de kennis op het terrein van lokale energie initiatieven en voldoende voedingsbodem geeft voor vervolgonderzoek

9. Bijlage

Literatuurlijst

Agterbosch, S., Meertens, R. M. & Vermeulen, W. J. V. (2009), The relative importance of social and institutional conditions in the planning of wind power projects, in: *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 13, p. 393-405.

Arnstein, Sherry (1969), "A Ladder of Citizen Participation", in: *Journal of the American Institute of Planners*, 35 (4), p. 216-24.

Ashmos, D.P., Duchon, D., & McDaniel Jr, R.R. (2000), Organizational responses to complexity: The effect on organizational performance, in: *Journal of Organizational Change Management*, 13 (6), p. 577-594.

Boonstra, B. & L. Boelens (2011), Self-Organisation in Urban Development; towards a new perspective on spatial planning, in: *Urban Research & Practice*, 4, 99-122.

Bryman, A. (2008), *Social Research Methods*, New York: Oxford University Press Inc.

Buuren, A. van & Edelenbos, J. (2004), Why is Joint Knowledge Production Such a Problem?, in: *Science and Public Policy*, 31(4), p. 289-299.

Dam, R.I van & Salverda, I.E. (2008), *Voorbeelden van Burgerparticipatie en Maatschappelijk Initiatief*. Quick Scan ten behoeve van de Agenda Landschap, Burgers en Landschap deel 1. Wageningen: Alterra.

Dam, R.I van, R. During & I.E. Salverda (2008). *Trends en Theorieën over Betrokkenheid van Burgers*. Quick Scan ten behoeve van de Agenda Landschap. Burgers en Landschap deel 2. Wageningen: Alterra,

Dam, R.I. van, I.E. Salverda & R. During (2010). *Strategieën van burgerinitiatieven. Burgers en Landschap*. Quick Scan ten behoeve van de Agenda Landschap. Burgers en Landschap deel 3. Wageningen: Alterra, Wageningen UR.

Dam, R.I. van, I.E. Salverda & R. During (2011). *Effecten van Burgerinitiatieven en de rol van de rijksoverheid*. Quick Scan ten behoeve van de Agenda Landschap. Burgers en Landschap deel 5. Wageningen: Alterra

Denters, B. J. Bakker, E.H. Tonkens & I. Verhoeven (2012), How benign is citizens' community engagement in local governance? *NICIS International Scientific Review Committee meeting*.

Devine-Wright, P. (2005), Local aspects of UK renewable energy development: exploring public beliefs and policy implications, in *Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability*, 10, p. 57 - 69.

Doornewaard H. & Verschuren P. (2007), *Het ontwerpen van een onderzoek*, Den Haag: Uitgeverij LEMMA

Edelenbos, J., A. Domingo, P.-J. Klok en J. van Tatenhove (2006), *Burgers als beleidsadviseurs. Een vergelijkend onderzoek naar acht projecten van interactieve beleidsvorming bij drie departementen*. Instituut voor Publiek en Politiek, Amsterdam

Edelenbos, J., en R. Monnikhof (2001), *Lokale interactieve beleidsvorming. Een vergelijkend onderzoek naar de consequenties van interactieve beleidsvorming voor het functioneren van de lokale democratie*, Utrecht: Uitgeverij LEMMA

Edelenbos, J., en G. Teisman (2004), Interactief beleid en besluitvorming, in: *Openbaar bestuur*, p. 12-15.

Edelenbos, J. (2005), Institutional Implications of Interactive Governance: Insights from Dutch Practice, *Governance*, 18 (1), p. 111–134.

Edelenbos, J. & G.R. Teisman (2008), Public-private partnership: on the edge of project and process management. Insights from Dutch practice: the Sijtwende spatial development project, in: *Environment and Planning C: Government and Policy*, 26, p. 614-626.

Edelenbos, J., Meerkerk, I.F. van & Batenburg, Y (2009), Burgerinitiatief Vlaardingen en de Veerkracht van Instituties, in: *Bestuurskunde*, 18 (1), p. 81-91.

Edelenbos, J. & van Meerkerk, I. F. (2011) Institutional evolution within local democracy: Local self-governance meets local government, in: *J. Torfing & P. Triantafillou (Eds) Interactive policy-making, meta governance and democracy*, p. 169–186

Klijn, E. & Buuren, A. van (2010a). The Connective Capacities of Network Managers, *paper PMRA-IRSPM Hong Kong*, p. 1-21

Edelenbos, J. & Klijn, E. (2007), Trust in Complex Decision-Making Networks, A Theoretical and Empirical Exploration, in: *Administration & Society*, 39(1), p. 25-5

Floor, L. en I.E. Salverda (2006). *Zelforganisatie in het landelijke gebied. Signalen uit de praktijk*. Wageningen: Wageningen UR.

Fung A. (2006), *Empowered participation: reinventing urban democracy*, New Jersey: Princeton University press

Fung, A. (2006) ‘Varieties of participation in complex governance’ in: *Public administration review*, 66.

Gerring, J. (2004), What is a Case Study and What is it Good For?, in: *American Political Science Review*, 98(2), p. 341-54.

Geert, R., G.R. Teisman & E.H. Klijn (2008), Complexity Theory and Public Management, in: *Public Management Review*, 10, p. 287-297.

Hajer M., & Huitzing H,(2012) De energieke stad, in: *Bestuurskunde*, p. 41-46.

Hajer, M.A. (2011) *De energieke samenleving. Op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie*, Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.

Hajer, M., T. Akkerman en J. Grin, Interactief beleid en deliberatieve democratie. Kansen voor vernieuwing van het democratische bestuur, in: *Openbaar Bestuur*, 2, p. 7-10.

Ingmar van Meerkerk and Jurian Edelenbos The Effects of Boundary Spanners on Trust and Performance of Urban Governance Networks 1-21, *draft..*

Ingmar van Meerkerk, Jurian Edelenbos and Erik-Hans Klijn (2012), Harnessing Complexity within Governance Networks in a Legitimate Way: The Effects of Connective Management and Throughput Legitimacy on Network Performances p. 1-24

Teisman, G., A. van Buuren, L. Gerrits, et al. (2009), *Managing Complex Governance Systems: Dynamics, Self-Organisation and Coevolution in Public Investments*, Abingdon: Routledge.

Klijn, E.H. (2008), Complexity Theory and Public Administration: What's New? *Public Management Review* 10, pp. 299-317.

Klijn, E.H. & Snellen, I. (2009). Complexity Theory and Public Administration. In: T

Teisman, G.R., Buuren, A. van, & Gerrits, G. (red) *Managing Complex Governance Systems, Dynamics, Self-Organization and Coevolution in Public Investments*. New York: Routledge: 17-36

Kort, M. (2011), *Perspectief op herstructurering*, Den Haag: Boom Lemma uitgevers

Ostrom, E. (2005) Self-governance and forest resources, in: P. J. Shah & V. Maitra (Eds) *Terracotta Reader: A Market Approach to the Environment*, p. 131–154

Rhodes, R.A.W. (1996). The new governance: governing without government. In: *Political Studies*, 44, p. 652-667.

Rhodes, R.A.W. (1997), *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity and Accountability*. Buckingham: Open University Press.

Salverda, I.E., L. Slangen, J. Kruit, T. Weijschedé, & J.R. Mulder (2009). History is alluring: self-organisation and the significance of history in the search for a new local collectivity. In: K.J. Poppe, C. Termeer en M. Slingerland (eds), *Transitions towards sustainable agriculture and food-chains in peri-urban areas*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers.

Saleverda, I.E., M. Pleijte & A. Papma (2012). *Meervoudige overheidssturing in open dynamische en lerende netwerken*.

Schreuer A., & Wiesmeier-Sammer D. (2010) *Energy cooperatives and local ownership in the field of renewable energy technologies: A literature review*.

Hajer, Tatenhove, Laurent, (2004). *Nieuwe vormen van governance*. Amsterdam.

Teisman, G.R., Gerrits, L. & Buuren, A. van (2009). An Introduction to Understanding and Managing Complex Process Systems. In: Teisman, G.R., Buuren, A. van, & Gerrits, G.

(red) *Managing Complex Governance Systems, Dynamics, Self-Organization and Coevolution in Public Investments*. New York: Routledge: 1-16

Termeer, C.J.A.M., M. Stuijver., A.L. Gerritsen en P.M.J.M. Huntjes (2013). Integrating self-governance in heavily regulated policy fields: insights from a Dutch Farmers' Cooperative. In: *Journal of Environmental Policy and Planning*, p. 285-3012

E. Tonkens & I. Verhoeven (2012). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid*. Amsterdam: Pallas Publications.

Tonkens E. (2006) oratie, "*De bal bij de burger: Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving*". Amsterdam: Amsterdam University Press.

Tushman, M.L. & Scanlan, T.J. (1981). Characteristics and External Orientations of Boundary Spanning Individuals, in: *The Academy of Management Journal*, 24(1), p. 83-98

Van Twist M. & W.J. Verheul (2009). *Bijvangst van beleid: over ongezochte opbrengsten van de wijkenaanpak*. Den Haag: Uitgeverij LEMMA.

Van Twist M., M. van der Steen., N., Chin-A-Fat en T. Kwakkelstein. (2013), *Pop up publieke waarde: overheidssturing in de context van maatschappelijke zelforganisatie*. Den Haag

Van der Heijden J., Zuylen van J. InAxis (2007). *Help! Een burgerinitiatief*. Den Haag: InAxis.

Velden, J. van der (2010) 'Zelforganisatie in de stedelijke vernieuwing', KEI-atelier, A5 nr. 32 november 2010

VVD & PvdA (2012). *Bruggen Slaan - Regeerakkoord VVD-PvdA*. Den Haag: VVD & CDA

- Wagenaar, H. (2007). Governance, Complexity, and Democratic Participation: How Citizens and Public Officials Harness the Complexities of Neighborhood Decline, in: *The American Review of Public Administration*, 37 (17), p. 17-50
- Walker, G., Devine-Wright P., Hunter S., High H., Evans B., (2009), Trust and community: Exploring the meanings, context and dynamics of community renewable energy, in: *Energy Policy*, 38, p. 2655-2663.
- Walker, G. (2008) What are the barriers and incentives for community-owned means of energy production and use?, in: *Energy Policy*, 36, p. 4401-4405.
- Walker, G. & Devine-Wright, P. (2008) Community renewable energy: What should it mean?, in: *Energy Policy*, 36, p. 497-500.
- Walker, G., Hunter, S., Devine-Wright, P., Evans, B. & Fay, H. (2007) Harnessing Community Energies: Explaining and Evaluating Community-Based Localism, in: *Renewable Energy Policy in the UK. Global Environmental Politics*, 7, 64-82.
- Williams, P. (2002). The competent boundary spanner, in: *Public Administration*, 80 (1), p. 103-124
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2012), *Vertrouwen in burgers*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Tekelenburg T., M. Duyvestijn, M., Mobach., en W. Philipsen (2012) Met frisse wind: Een eigen-wijze kijk op lokale windenergie. In opdracht van Stedendriehoek.

Lijst met geïnterviewden

Gesprekspartner	Initiatief	Funcie
Paul Stolte	LochemEnergie	Initiatiefnemer
Thijs de la Court	LochemEnergie	Wethouder
Tjitkse Osinga	LochemEnergie	Ambtenaar, portefeuille sustainable building
Paul Verhoeven	LochemEnergie	Senior business developer Eneco
Eric Hercules	TexelEnergie	Wethouder
Rinus Kieft	TexelEnergie	Initiatiefnemer TexelEnergie
Roel Struijk	TexelEnergie	Ambtenaar duurzaamheid
Nanda Meijer	TexelEnergie	TexelEnergie
Ellie Liebrechts	Uwind	Directrice ambtelijke organisatie (voorheen hoofd milieu)
Jaap Bosch	Uwind	Ontwikkelaar

		windenergieproject,
Ernst van Zuylen	Uwind	Initiatiefnemer Uwind
Bart Verhagen	Uwind	Woordvoerder Uwind
Michiel van Liere	Uwind	Wethouder
Algemeen		
Geert Bosch	Algemeen	Bosch & van Rijn
Jurgen van der Heijden	Algemeen	Docent UvA, AT Osborne
Ruud de Bruijne	Algemeen	Agentschap NL & e- Decentraal
Katriene Prins	Algemeen	HierOpgewekt

Bestuudeerde documenten:

Burgermeesterboek. Lokaal en duurzaam innoveren voor iedereen. Pepik Henneman, Derk Loorbach, Debora Timmerman. Koninklijke Van Gorcum, 2012.

College B&W gemeente Lochem (2012), november 2012. Regisserend Lochem

Conditie voor zelforganisatie, juni 2012, Astrid Huygen, Erik van Marissing, Hans Boutellier Verwey Jonker instituut

Coalitieakkoord Houten 2006-2010, Bouwen, binden, bruisen: investeren in samenhang en kwaliteit PvdA, VVD, Groenlinks en ChristenUnie

Coalitieakkoord Houten 2010-2014, Houten Werkt, VVD, CDA, PvdA en D'66

Energie voor Texel uitvoeringsprogramma Energievisie, 2011

Energie voor Texel uitvoeringsplan 2008-2011

Kennisnetwerk Amsterdam (2013). *Leren van de stad: duurzaamheidscoalities buiten Amsterdam.*

Raadsvoorstel Uitvoeringsprogramma Duurzaamheid 2012 - 2013 (2011-067) (179 kB)07-12-2011 - Raadsvoorstel m.b.t. Uitvoeringsprogramma Duurzaamheid 2012-2013 Houten

Raadsbesluit Houten, investeren in windenergie, 18 maart 2005

Lochem verbindt prachtig toekomstvisie Lochem 2013, vastgesteld door de gemeenteraad op 4 april 2011

Handreiking De rol van gemeenten bij lokale duurzame energie-initiatieven, juni 2013, Arjan Klopstra, Ruud Schuurs Agentschap NL

Bestudeerde websites

Columns Energie actueel door Pieter Boot, laatst geraadpleegd op 20 september 2013
http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/PBL_2012_column-energie-actueel-12-pieter-boot-lokale-initiatieven-in-opmars.pdf,

Hoofdpunten energieakkoord, laatst geraadpleegd op 25 augustus 2013
<http://nos.nl/artikel/525982-hoofdpunten-conceptenergieplan.html>

Website van HIER opgewekt over lokale energie initiatieven, laatst geraadpleegd op 25 november 2013 <http://www.hieropgewekt.nl>,

Website over lokale energie initiatieven, laatst geraadpleegd op 20 november 2013 <http://www.hier.nu/>,

Website over lokale energie initiatieven vanuit Agentschap NL ondersteund, <http://www.e-decentraal.com>

Artikel NOS, over zelf opwekken van energie op, laatst geraadpleegd op 10 oktober 2013 (<http://nos.nl/op3/artikel/354530-doehetzelf-eigen-energie-eerst.html>)

Column over TexelEnergie in de Trouw, 24 oktober, laatst geraadpleegd op 25 oktober 2013 (<http://www.trouw.nl/tr/nl/5151/Vincent-wil-zon/article/detail/3336229/2012/10/24/Texel-Energie-is-echte-publiekslieveling.dhtml>)

Uitzending van Tegenlicht gaat over zelf opwekken van energie onder andere over Texel, 8 oktober 2012, laatst geraadpleegd 2 november 2013 (<http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2012-2013/power-to-the-people.html>)

<http://www.ser.nl/nl/publicaties/overzicht%20ser%20bulletin/2013/themanummer/burgerinitiatief.aspx>

Uitzending van Tegenlicht over de transitie richting duurzame energie, op 15 april 2013, laatst geraadpleegd op 2 november 2013 (<http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2012-2013/transitiel.html>).

Website van energieplus over duurzame energie, de resultaten van het Verwey-Jonker instituut worden besproken 17 september 2012, laatst geraadpleegd op 20 augustus 2013 (<http://www.energieplus.nl/nieuws/nieuws/belangrijkste-voorwaarden-zelforganisatie.287877.lynkx>)

Film op youtube over Texel met name over de wethouder duurzaamheid op Texel, laatst geraadpleegd op 10 september 2013 <http://www.youtube.com/watch?v=aU8WQA2xPRQ>

Interviewleidraad

Kernvariabelen	Definitie	Indicatoren	Interviewvragen
Zelforganisatie	Zelforganisatie refereert in dit onderzoek naar een initiatief gestart door private partijen zoals burgers, gevormd wordt door interactie met overheidspartijen en door middel van interactie er een autonome niet door een bovenliggende gestuurde partij ontwikkeling plaatsvindt binnen het netwerk van zelforganisatie	<p>Initiatief vanuit de samenleving</p> <p>Communicatie en interactie tussen overheden en private partijen</p> <p>Afhankelijkheid tussen partijen</p> <p>Rol van de lokale overheid</p>	<p>Door wie is het initiatief genomen voor de start van een lokale energie initiatief?</p> <p>Hoe vaak is er contact geweest met een overheidspartij en wat is de rol van de overheid geweest?</p> <p>Hoe is de communicatie vormgegeven tussen personen, instutities en omgeving?</p> <p>In hoeverre was er sprake van formele contacten en in hoeverre van informele contacten?</p> <p>Hoe heeft het proces zich ontwikkeld wanneer er meerdere partijen bij betrokken raakten?</p>
Motieven	het leveren van een	Functioneren overheid	Wat was de reden voor

	doelgerichte, sociaalgerichte, plichtsgerichte of uit eigen belanggerichte inspanning om een lokale energie te starten om zo doelgerichte uitkomsten te bereiken en de ondernomen activiteiten vol te houden.	Oplossen maatschappelijk probleem Overheid schiet tekort	<p>het start van een lokale energie initiatief?</p> <p>In hoeverre was er sprake van eigenbelang?</p> <p>In hoeverre was er sprake van een sociaal motief?</p> <p>In hoeverre liet de overheid het volgens u afweten?</p>
Vertrouwen	Vertrouwen refereert in dit onderzoek naar meer of minder stabiele verwachtingen van actoren over de intentie van andere actoren. Het gaat hierbij om een positieve verwachting van actor A ten opzichte van actor B		<p>In hoeverre worden afspraken nagekomen?</p> <p>Hoe vaak geven partijen andere partijen het voordeel van de twijfel?</p> <p>Worden de belangen en intenties van anderen voor ogen gehouden en hoe?</p> <p>In hoeverre is er sprake van misbruik van andere partijen en wantrouwen ten opzichte van andere partijen?</p>
Empowerment	In dit onderzoek refereert	Overheid schiet tekort	In hoeverre is er een

	<p>empowerment naar de mogelijkheden en kansen van mensen om te participeren in beslissingen die hun direct beïnvloeden.</p>		<p>formele mogelijkheid geweest of het initiatief te agenderen?</p> <p>Wat is de rol van de gemeenteraad geweest?</p> <p>In hoeverre moest er een formele besluit genomen worden?</p>
<p>Boundary spanner</p>	<p>In dit onderzoek wordt onder boundary spanners verstaan personen die zich bewegen tussen meerdere organisaties gedurende een proces, en proberen om <i>verbinding</i> te leggen de eigen organisatie en andere organisaties binnen het proces als ook verbinding tussen de eigen organisatie en de omgeving. De verbinding leggen zij niet door hun professie, maar op basis van hun competenties en eigenschappen in de</p>	<p>Het bouwen van effectieve, persoonlijke relaties met een verscheidenheid aan actoren door middel van informele relaties</p> <p>Verbinding leggen met verschillende partijen</p> <p>Herkennen en erkennen van verschillende belangen</p> <p>Openingen zien en verzilveren van kansen die zich voordoen</p> <p>Buiten de eigen organisatie om denken en begrip hebben voor verschillende waarden</p> <p>Opbouwen en onderhouden</p>	<p>Wat was de rol van individuen in het proces, was deze positief of negatief?</p> <p>In hoeverre kan een individu buiten de eigen organisatie om denken, het zien van onverwachte kansen en openingen?</p> <p>In hoeverre spelen informele en persoonlijke relaties een rol?</p> <p>Welke eigenschappen hadden deze individuen?</p>

	praktijk.	van informele en persoonlijke relaties	
--	-----------	---	--